

אוניברסיטת בר אילן

"דיבור יש בו התחייבות מסוימת"
טרנסג'נדריות בעברית

אורית ברשטלינג

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך
בתכנית ללימודי מגדר
אוניברסיטת בר אילן

עבודה זו נכתבה בהנחיית ד"ר אורנה ששון-לוי, מהמחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה ומהתכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בר אילן, וד"ר ליאת פרידמן, מהתכנית ללימודי מגדר ומהמחלקה לפילוסופיה, אוניברסיטת בר-אילן.

תודה מיוחדת לאחד עשר ה"מרואיינים", אשר לימדו אותי פרק חשוב ב"הלכות סובלנות".
תודה לד"ר מלכה מוצ'ניק, המחלקה ללשון העברית וללשונות שמיות, אוניברסיטת בר - אילן.

תוכן העניינים

תקציר..... 4

מבוא..... 6

א. מסגרת תיאורטית

1. זהויות טרנסג'נדריות..... 12
2. שפה ותרבות..... 16
3. שפה וזהות..... 18
4. שפה ומגדר..... 21

ב. מתודולוגיה

1. ההליך המחקרי..... 25
2. המשתתפים..... 27
3. ניתוח הנתונים..... 28
4. מספר הערות מתודולוגיות..... 29
5. בעיית הייצוג..... 32

ג. "בהכל יש מגדר" – לשון הפנייה ומשמעויותיה

1. הלשון כאישור יציאה..... 36
2. לשון הדיסוננס..... 38
3. הלשון כאישור מעבר..... 41

ד. "מהגרים ואזרחי כל העולם" – הלשון המטפורית

1. טרנסקסואליות כהגירה..... 47
2. אזרחי כל העולם..... 50
3. הגוף כקליפה..... 53
4. הזהות כבגד..... 55

ה. "משחקי לשון" וחלקם בכינון הזהויות הטרנסג'נדריות

1. מיצוב הזהות בקרבה ובמרחק מקטגוריות המגדר הנתונות..... 59
2. דו לשוניות..... 62
3. שפה אימפרסונאלית..... 65
4. "כשאני הייתי צעיר ואישה" – חילופי לשון..... 67

דיון..... 70

מראי מקום..... 74

"כשאני משתמש במילה", אמר המפטי דמפטי בנימה של בוז ניכר, "מובנה הוא בדיוק המובן שבו אני בוחר בשבילה – לא פחות ולא יותר".

"השאלה היא", אמרה אליס, "אם אתה יכול לכפות על מילים מובנים כל כך רבים ושונים?"

"השאלה היא", אמר המפטי דמפטי, "מי כאן האדון – זה הכול"¹.

---

¹קרול, ל. (1999). אליס מבעד למראה ומה אליס מצאה שם. תרגום: רינה ליטוין. הספרייה החדשה.

תקציר

המחקר בוחן קבוצה קטנה וייחודית בחברה הישראלית, הקהילה הטרנסג'נדרית, שזכתה עד כה לתשומת לב מועטה מאד בשדה האקדמי בארץ. זהו מחקר איכותני הבא בעקבות ראיונות עם אחד עשר מחברי הקהילה, והוא מתמקד בהיבט אחד, אשר נחוה על פי עדויותיהם כמשתנה משמעותי ובעל השפעה בתהליך כינון זהותם². הכוונה לשפה העברית, היוצרת הבחנה ברורה על פי המין בחלקי הדיבור השונים והמסמנת בכוח את קבוצת המגדר של דובריה (קנטור ומוציניק, 1999: 134). העברית, כשפות רבות אחרות, אינה מתירה להתעלם ממינם או ממגדרם של השותפים לשיח, והיא לוקחת חלק בהכפפתה של "מציאות" בינארית, המתפלגת לשתי מהויות מנוגדות בלבד: זכר או נקבה, גבר או אישה (Bing & Bergvall, 1996:2). לפיכך, היא משמיטה מתוכה את חברי הקהילה, המבקשים לשנות את מינם או מפגינים אי בהירות אל מול שתי הזהויות המגדריות הידועות לנו.

העברית מותירה את האנשים הטרנסג'נדרים³ ללא אמצעי ביטוי הולמים עמם יוכלו לנהל דיאלוג התואם את תפישתם העצמית, והיא אינה מספקת עבורם מבעים או כינויי שם אשר יסייעו בידם לבאר את תחושותיהם. תמונת המצב שלעיל מניעה את חברי הקבוצה לחפש וליצור חלופות מילוליות במסגרת המבנים הלשוניים העומדים לרשותם. החלופות היצירתיות כוללות שינויים בסמני המין, משחקי לשון, מטפורות ואף ניאולוגיזם, המסייעים לתמרון בין כבליה של השפה, מפצים על העדרה ולוקחים חלק במאבק על דימויי הקהילה בחברה הרחבה.

העימות עם העברית ופרקטיקות ההתמודדות הלשוניות של משתתפי המחקר ממחישים את הקשר הדינמי בין הפרט ושאיפותיו הייחודיות ובין המבנה החברתי הגלום בשפה. מחד, ניכר מעדויותיהם של המרואיינים כי הגשמת הזהות תלויה בראש ובראשונה באמצעים הלינגוויסטיים ובסדר המכונן בידי הלשון (באטלר, 2001: 64; Bourdieu, 1991; Althusser, 1992:54-55). מאידך, המשתתפים אינם פסיביים. בכוחם להיאבק על עיצוב עולמם ולזכות במרחב פעולה מסוים על ידי ליקוט סלקטיבי מתוך מבחר המקורות המילוליים הפרושים לפנייהם את אלה, המשרתים באופן הטוב ביותר את צורכיהם (Giddens, 1991; Certeau, 1984).

² למרות השימוש בלשון זכר המקובלת, הדברים אמורים ל"כל המינים והמגדרים".

³ על פי הערתה של גברת נורה גרינברג, חברת הקהילה ויו"ר לשעבר של אגודת הלהט"ב. השימוש החוזר בצירוף המילים האדם הטרנסג'נדר מבקש למנוע את כפייתה של זהות אחת דומיננטית על הנמענות.

ברם, הליקוט מתוך המאגר המילולי הנתון אינו עומד בזכות עצמו. בעבודה זו אטען, כי הניאולוגיזם, המטפורות או ה"משחק" של משתתפי המחקר בסמני המין של העברית שואבים את כוחם המבצע ואת משמעויותיהם מן ה"חוזה" המוסכם על דוברי השפה. לשון אחר, החלופות היצירתיות שלעיל מצליחות "לעבוד" אך ורק במסגרת חוקיה של המערכת הלינגוויסטית הדיכוטומית, המכוננת "עולם של ניגודים" הנחלק ביסודו לזכר ולנקבה, לטוב ולרע או לאמת ולשקר. היינו, החוקים מאפשרים למעשה את המשחק המילולי, כאשר כל שינוי זעיר בחוקים עשוי לשנות את פשרו של המשחק ולהפכו לנטול ערך (Lyotard, 1979).

יתרה מזאת, אני טוענת כי לצד הקושי הרב הנובע מן המגבלות ה"חוקתיות", המגולמות בעברית ביתר שאת, נראה כי הפיצול הלשוני לזכר ולנקבה מסייע למשתתפי המחקר בתהליך מיצובה של הזהות המגדרית. באופן פרדוקסאלי, סמני המין המגבילים של העברית מרחיבים במקרים רבים את אפשרויות התמרון המילוליות. השימוש בסמני המין שלא בהוראתם הרגילה מאפשר לחצות את הגבולות המגדריים, לסמן את הזהות בקטגוריה המועדפת, להסתירה מעיני קהל לא אוהד או להורות על עקיבות פנימית. כמו כן, ה"משחק" בסמני המין מסייע לכינון של זהויות, המבקשות לשמר את המבנה החברתי כמות שהוא, ולחילופין, זהויות החותרות תחתיו ושואפות להוביל לשינויו. למותר לציין, כי אין באמור לעיל ניסיון לדבר בשבחם של החוקים החברתיים והמילוליים או להפחית ממשקלו של הנטל המתעורר בעטיים. זהו ניסיון פרשני להורות על "מציאות" רבת פנים, אשר אינה נחלקת בהכרח לטוב ולרע או לפרטי אל מול החברתי. מציאות, המורכבת מכוחות השזורים יחד עד שקשה להבחין, היכן מסתיימים גבולותיו של האחד ומתחילים גבולותיו של האחר.

מבוא

עמיר⁴: ובכן, קוראים לי עמיר, אני בן 19, טרנסגינדר, לסבית וקצת הומו וגם גינדרקוויר. אני לא בדיוק טרנס קלאסי כי אני, מה שנקרא, מתנייד בין המגדרים. אני לא מגדיר את עצמי כגבר באותה מידה שאני לא מגדיר את עצמי כאישה, ואני מדבר בלשון זכר רק כי זה יותר מאתגר (בעיקר את הסביבה) ולא כי זה בהכרח יותר נכון לי מלשון נקבה.

עמיר, בן 19, סטודנט לאמנות, בן בכור למשפחה ממרכז הארץ וטרנסגינדר, מוביל אותי לראשונה אל תוך עולם חדש של מילים לא מוכרות ומיובאות, הממלאות את החסר בעברית. הוא מציב בפני אתגר נוסף, כאשר הוא פורס את הקשר המצופה בין השפה ובין הביולוגיה ומדבר בלשון זכר בהיותו ב"גוף של אישה". מחד, מעשה הדיבור החתרני שלו מערער על כללי הדקדוק המגבילים של העברית, המתווים את תחומי הבעלות הלינגוויסטית והמכריזים על "מי יכול לדבר ואיך!". מאידך, אני טוענת כי חתרנות זו מקבלת את משמעותה ואת יעילותה אך ורק בתוך המציאות הלשונית הבינארית של העברית. היינו, החופש של עמיר ליזום ולחנוך משהו חדש היה הופך לנטול ערך, אילולא התרחש במסגרת מגבלותיה של השפה ובצילה של מערכת האידיאות החברתית הטמונה בה. לא זו בלבד, על אף סמני המין הכפייתיים של העברית, עמיר מצליח לבצע מהלך ההופך את החיסרון ליתרון. השימוש בלשון זכר מסייע לו למקם את זהותו בקטגוריית המגדר ה"לא נכונה" וכך לאתגר את הסביבה.

בעזרתם של עמיר ושל אחד עשר חברים בקהילה הטרנסגינדרית הישראלית, אני מבקשת להדגים את הקשר הדינמי, הנזכר למעלה, בין המבנה האידיאולוגי הגלום בשפה העברית ובין מרחב הפעולה האפשרי של הפרט. קשר זה מעורר שתי שאלות מרכזיות. האחת כרוכה בחלקה של השפה בכינונו של האדם הטרנסגינדר. כלומר; מהו תפקידה של העברית בעיצובם של הזהות והגוף, אשר אינם עומדים בתביעה החברתית להתאמה ביניהם? השאלה השנייה, מערבת מנגד את כוח הרצון של המשתתפים, המבקשים להיאבק על ייצוג לגיטימי במציאות הלשונית הנתונה. היינו; כיצד הם עושים שימוש במבעים ובמבנים הדקדוקיים כאמצעי לביטוי עצמי או ככלי למיצובה של הזהות בזיקה לשתי קטגוריות המגדר המוסכמות? העברית משמשת כאן כמקרה מבחן, המציע עמדת תצפית נוחה הן על המנגנונים החברתיים המבנים את גישתנו ל"גבריות" או ל"נשיות" והן על התנהלותה של האדם הטרנסגינדר מולם. התנהלות, העשויה להאיר בתורה על התהליכים הלינגוויסטיים עצמם ועל חלקו של היחיד בעיצוב עולמו.

⁴ כל השמות הנם בדויים.

העברית שופעת בתצורות דקדוקיות המסמנות את המין, והיא מעמידה מערכות נפרדות של סימנים המיועדות להבחנה בין שני המגדרים (קנטור ומוצ'ניק, 1999:134). לשם השוואה, השפות הפינית וההונגרית, למשל, אינן מאזכרות כלל את מינם של השותפים לשיח. השפה האנגלית, לעומת זאת, מגבילה את ההבחנה לשימוש בגוף שלישי בלבד (He, She, It) ולמספר קטן של סופיות (למשל, Actor - Actress). הצרפתית מחלקת אמנם את שמות העצם ואת תצורות הפועל לזכר ולנקבה, אך חלוקה זו מצומצמת לגוף שלישי בלבד. העברית מגדילה לעשות ומרחיבה את החלוקה לגוף שני וללשון רבים, ובזמן הווה אף לגוף ראשון מדבר (Guiora et al, 1982:290). לפיכך, על מנת ליצור משפטים רציפים ומובנים, דובר העברית חייב להגדיר את שמות העצם וכינויי הגוף הנקרים על דרכו ולהתאים להם שמות תואר, שמות מספר או תצורות פועל בהתאם למינם הדקדוקי. כך מקוטלג כל אובייקט לאחת משתי המגירות הקיימות, זכר ונקבה, כאשר האפשרות לא לבחור אינה קיימת מפאת הצורך להיות מובן לאדם אחר (מור, 2004:15).

בעולם שבו השיח והכוח הפכו למושגים כמעט נרדפים, שאלת הלשון הפכה לשאלה מרכזית בחשיבה הפמיניסטית על תחומיה השונים (גינצבורג, 2001:30). אם השיח הוא זה היוצק משמעות ותוכן למושג המין והמגדר, אזי השפה הנה האמצעי העיקרי עמו נשמרות או מעורערות משמעויות אלו, ולחילופין נוצרות משמעויות חדשות (Eckert & McConnell-Ginet, 2003:6). מנקודת ראות זו, הלשון אינה נייטרלית. היא משקפת הלכי רוח תרבותיים וחברתיים, והמילים נושאות מטען אידיאולוגי וטומנות בחובן יחסי כוח (Spender, 1998:96-94). השפה מסמנת וממיינת לקטגוריות, הופכת אופני קיום מסוימים לנראים וליוקרתיים ומתעלמת בכוח מאחרים (מור, 2004:15). היא מעניקה זכויות, מעמד וכוח פוליטי לשולטים בה, ובו זמנית, כובלת ומגבילה קבוצות חברתיות ייחודיות, כאשר הברירה שהיא מתירה להן היא "לשתוק או לזייף את עצמן" (גינצבורג, 2001-30:31). מאידך, השפה נתונה לשינוי. למרות היותה טבועה באמות מידה ודפוסים שהתפתחו במהלך הדורות, היא חשופה להפרעה, לזיוף, לעיוות, אף אם מזעריים, מכוונים או בלתי מודעים, המתחוללים לעתים באירועי חיים קטנים ויומיומיים (Derrida, 1977:189 ; Eckert & McConnell-Ginet, 2003:55).

קבוצה אחת, הנותרת ללא "שפה" המעניקה משמעות ולגיטימציה להתנסויותיה, הנה הקהילה הטרנסג'נדרית. חברי הקהילה אינם עומדים בהכרח בתנאי החלוקה הבינארית של הלשון, ובמקרים רבים הם חסרים אמצעים מילוליים עמם יוכלו לספר את סיפורם, לבטא את אופן קיומם בעולם ואת דרכי התקשרותם עם זולתם (Bing & Bergvall, 1996:2; Crapanzano, 1996:107,126). כתבי העת או

הפורומים המקוונים של הקהילה שופעים בחילופי דברים אודות מגבלותיה של הלשון. יחד עם זאת, הכותבים אינם מוותרים, מציעים פתרונות אלטרנטיביים לדרכי הפנייה והמינוחים הקיימים ומפגינים יצירתיות מילולית רבה, המספקת תשובה אפשרית לשאלתו של המפטי דמפטי: "מי כאן האדון?" (Kulick, 1999:610).

במהלך הניסיון להדגים את הקשר בין המבנה החברתי ובין מרחב הפעולה המילולי של האדם הטרנסגינדר, ברצוני לטעון שתי טענות מרכזיות. טענה אחת היא, כי השימוש היצירתי של המשתתפים בכלים הלינגוויסטיים העומדים לרשותם חושף הן את החופש לחרוג מעט מן ה"טקסטים" החברתיים הנתונים והן את התלות בהם. כלומר, החלופות המילוליות שלעיל מצליחות אמנם לעקוף את המכשולים הנערמים על ידי העברית, אך בה בעת, הן שואבות את כוחן המבצע מן החוקים החברתיים המכוננים על ידה. עוד ברצוני לטעון, כי לצד חסרונותיה הרבים של העברית, המכפיפה את דובריה הטרנסגינדרים למציאות בינארית אחת, היא מעניקה להם יתרון מסוים על פני חבריהם דוברי הפינית, ההונגרית או האנגלית. סמני המין של העברית מכריזים על האופן בו הם נתפסים על ידי הזולת. לפיכך, פנייה בלשון מתאימה עשויה לתקף את הצלחת המעבר כבן/בת המגדר המועדף, לפצות על "נתוני הפתיחה" או ללכד בין הגוף ובין תפישת העצמי. יתרה מזאת, סמני המין מרחיבים את אפשרויות התמרון המילוליות של המשתתפים ואף מסייעים להם בעיצובה של זהותם ובמיצובה בקבוצת ההתייחסות הרצויה.

הקהילה הטרנסגינדרית בישראל טרם זכתה למחקר אקדמי נרחב ומעט ידוע על התנסויותיה. הלימודים ההומו-לסביים והתיאוריה הקווירית, "נציגיה" דה-פקטו של הקהילה בשדה האקדמי, מציבים את מיניות האדם, לא את הזהות המגדרית ה"אחרת", במוקד החקירה המדעית. הם עוסקים בפירוק של השיח ההטרוסקסואלי על ידי ניתוחם של טקסטים ספרותיים, היסטוריים, משפטיים ותרבותיים אחרים (גרוס וזיו, 2003: 24). הסוציו-לינגוויסטיקה מנגד תרה במקרים רבים אחר תכונות מכלילות ואחר מתאם בין קטגוריות דוברים ובין יחידות מילוליות ("Gay Speak", "Women' Talk"). גישה זו כמו טומנת בחובה את הסברה, כי הפעילות הלשונית של קטגוריית דוברים מאורגנת בהכרח סביב קונצנזוס (Eckert & McConnell Ginet, 1995:470). אולם בעבודה זו אני מבקשת להימנע מהכללה ומאמצת את הטענה, כי הפעילות הלשונית של הקהילה משקפת ומעצבת את יחסי הכוח בין חבריה, החשופים לשיחים סותרים והמאורגנים בסדר היררכי (שם). יתרה מזאת ובניגוד לתיאוריה הקווירית, אני מניחה כי לא ניתן לדון במבנה האידיאולוגי לבדו ובדרכים בהן הוא מעצב קטגוריות,

זהויות או עמדות אישיות, מבלי להעריך את השפעתו הקונקרטית על אנשים ממשיים ובזמן אמיתי (Ortner, 1996:2).

העבודה נחלקת לחמישה פרקים. בפרק הראשון אתאר בקצרה מיהו אותו ה"אדם הטראנסגינדר". כמו כן, אסקור את הספרות הפמיניסטית והסוציו-לינגוויסטית, הדנה בחלקה של השפה בעיצובם של הזהות והמגדר ובתרומתה לכינונה של "מציאות" המדירה מתוכה קבוצות חברתיות ייחודיות. בפרק השני, המתודולוגי, אפרט על ההליך המחקרי, מאפייני המרואיינים ועל דרכי ניתוח הנתונים. בחלקו האחרון של פרק זה, אתייחס למספר הערות מתודולוגיות אודות חקר השפה והזהות ואעסוק בדילמות שליוו אותי במהלך הכתיבה, הנוגעות לבעיית הייצוג וליכולתו של המחקר לשקף נאמנה את עולמם של משתתפיו.

בפרק השלישי אבחן את הדילמות המתעוררות בקרב המשתתפים לנוכח דרכי הפנייה אליהם. לשון הפנייה אל האדם הטראנסגינדר מעמתת אותו ללא הרף עם הפער בין הגוף הנתון לזהותו המגדרית, כאשר הפיצול ללשון זכר ולשון נקבה משקף ומכונן את התביעה החברתית לקורלציה בין המין הביולוגי, המגדר ומושא התשוקה של האדם (באטלר, 2000; West & Zimmerman, 1987). בה בעת, פנייה נכונה בסמן המין המועדף מהווה יתרון, שכן היא מסייעת לתקף את המעבר לקבוצת המגדר הרצויה, להשלים את תוצאותיה של הטראנספורמציה הפיזית, אם ישנה, ואף לדרבן את הנמענים לפעולה. התגובה אל לשון הפנייה עשויה להשתנות בהתאם לעמדות המרואיינים, הנחלקים ביניהם לאלו המבקשים לחרוג משורותיו של ההסדר החברתי שלעיל ולאלו המעוניינים למלא אחר תנאיו.

הפרקים הרביעי והחמישי עוסקים בביצועיות המילולית של משתתפי המחקר, הממחישה הן את העמידות והן את החדירות של המבנים האידיאולוגיים אל תוך בחירותיהם הלשוניות. בפרק הרביעי אנתח את לשונם הפיגורטיבית של משתתפי המחקר, הכוללת ארבע מטפורות שכיחות: טראנסקסואליות כהגירה, הקוויר כאזרח כל העולם, הגוף כקליפה והזהות כבגד. המטפורות מפצות על העדרם של מינוחים בעברית לתיאור ה"חוויה הטראנסגינדרית", והן מדגימות את התלות באמצעים הלינגוויסטיים להגשמת אותה "עודפות נפשית, המתפרצת באופן לא רצוני במרווחים שבין המוסכמות המילוליות" (באטלר, 1993:339). הלשון המטפורית אף שותפה למאבק על ההכרה והלגיטימיות של חברי הקהילה בחברה הרחבה. באופן פרדוקסאלי, היא משיגה את מטרותיה ושואבת את כוחה מן המבנים ההגמוניים המגולמים בשפה, המדגישה את ההבדלים בין המינים, מנגידה בין הגוף ובין הנפש או קובעת מהם ה"אמת" או ה"שקר" בעולם של מורכבויות.

בפרק החמישי, החותם את העבודה, אעסוק בשימוש היצירתי של המשתתפים במבעים ובמבנים הדקדוקיים של העברית. האחרונים מאפשרים למרואיינים למצב את זהותם בקרבה או במרחק מייצוגי המגדר ההגמוני, מסייעים להפגנתה או להסתרתה של הזהות וממחישים את ריבוי המיקומים שלה. מטפורת ההגירה והניעה בין ארצות, הנזכרת למעלה, משמשת כאן לניתוח הביצועיות המילולית, הכוללת דו לשוניות, חילופי לשון, ניאולוגיזם ולשון אימפרסונאלית, המדגימים יחד את התמרון של המשתתפים בין לשון זכר ללשון נקבה ואת התנועה בהתאם בין זהות גברית לנשית.

א. מסגרת תיאורטית

שני תחומי הידע המרכזיים, עליהם נשענת עבודת מחקר זו, הנם התיאוריה הפמיניסטית והגישה הסוציו-לינגוויסטית לחקר הזהות, אשר משולבות כאן בצוותא לבחינת מערכות המגדר של הלשון ותרומתן לכינונה של הזהות המגדרית. חשוב לציין, כי קו הגבול בין שתי הדיסציפלינות אינו תמיד ברור, וטקסטים רבים שייכים לשתייהן גם יחד.

התיאוריה הפמיניסטית מניחה מציאות של דיכוי, מחויבת לפעול לשינויה ולהעניק ייצוג הולם לניסיון הייחודי של קבוצות מדוכאות בעולם פטריארכאלי. בעברה היא הציבה את היסודות להכרה בפוליטיזציה הממוסדת של תחום הפרט ולהתבוננות בספירה הפרטית, כאל מרחב רווי באידיאולוגיה וחדור ביחסי כוח (גרוס וזיו, 2003: 13). במהלך השאיפה לבסס את המגדר כקטגוריה מרכזית לניתוח, חשפה התיאוריה את המנגנונים ההופכים את המין הביולוגי והגוף האנושי למהות קדם שיחנית ו"טבעית" והצביעה על היותם כר נרחב לבחינת החומרים התרבותיים המוטבעים בהם (Bordo, 1993; Fausto Sterling, 2000). השפה, מנקודת ראות זו, הנה בעלת חלק נכבד בהתנהלות המצב החברתי הנתון ושותפה לו. היא נוטה לדחות ממנה והלאה כל ביטוי של אחרות ומעצבת "מציאות", המושתתת על חוקים אוניברסאליים המתאימים לכאורה לכל (גינזבורג, 2001; Kessler & Mckenna, 2000:4).

הסוציו-לינגוויסטיקה מעמידה במרכז את יחסי הגומלין בין השפה ובין התרבות ונשענת אף על הגישה הבלשנית, הרואה באדם תולדה של המערכת המילולית המבנה את תפישת עולמו (De Saussure, 1992; Whorf, 1956). על פי גישה זו, הזהות אינה מבנה יציב אלא מבנה דיסקורסיבי, הצומח במהלך האינטראקציה המילולית ובתוך ההקשר החברתי בו נאמרים דברים. יחד עם זאת, גישה זו אינה שוכחת את היותו של הפרט סוכן פעיל ובעל חלק בעיצוב זהותו, והיא מספקת כלים לניתוח אופני המשא ומתן שלו עם הקטגוריות החברתיות הנכפות עליו. הגישה הסוציו-לינגוויסטית לזהות מדגישה את כוחה המבצע של הלשון ומסייעת למיפוי הפרקטיקות השיחניות, המאומצות על ידי הפרט כאשר הוא חפץ להציג זהות רצויה או להרחיק את עצמו מזהות אחרת (Bucholtz & Hall, 2005).

אנשים טרנסג'נדרים מתקפים את המהפך שחל בחשיבה הפמיניסטית, מתפיסת המגדר כנובע מן המין לתפיסת המין והגוף כנסבים סביב המגדר ומשמעויותיו החברתיות (באטלר, 2000). ברם, למרות התפתחויות אלו, עדיין מושל בכיפה המודל הרפואי-פסיכיאטרי הדן ב"סוגיה הטרנסג'נדרית"

במונחים של פתולוגיה, סיבה, טיפול ופרוגנוזה (Kenagy, 2005:20; Hird, 2002:578). המודל הרפואי בוחן את המין כמשתנה אנטומי וקבוע ואת המגדר כפועל יוצא שלו, דבק בקביעות בפרדיגמה של שני מגדרים בלבד ורואה בכל התבטאות שונה חריגה מן הגבריות או הנשיות ה"נורמאלית". על פי שיח זה, קונפורמיות או סטייה הן שתי העמדות היחידות האפשריות ביחס למגדר (Hird, 2002:578-581), כאשר הדיון נסב על ה"מטופלים" ולא איתם. מנגד עומדות התיאוריה הפמיניסטית והתיאוריה הקווירית⁵ שלאחריה. השתיים מבקשות להפקיע מן הרפואה את השליטה על מיניות האדם. הן בוחנות את הסוגיה בהקשר היסטורי וחברתי ומייחסות לטרנסג'נדריות את חשיפת המנגנונים, ההופכים את המין והמגדר למושגים טבעיים או מהותניים (Bullough, 2000:3; Kessler & McKenna, 2000:4; Ekins & King, 1997; West & Zimmerman, 1987; Raymond, 1980). על כן, בסיועם של הזהות והגוף ה"סוררים", החורגים מן הגבולות שהוקצו להם, חברי הקהילה הטרנסג'נדרית עשויים לספק לנו נקודת מבט ייחודית על התהליכים הלינגוויסטיים, לעתים אמורפים ומופשטים, המכוונים את החיים החברתיים. יתרה מזאת, הם עשויים להאיר עוד על יחסי הכוח בין הלשון הדומיננטית ובין לשונן של קבוצות שוליים ועל חלקו של הפרט בעיצוב עולמו.

1. זהויות טרנסג'נדריות

המושג "טרנסג'נדר" הנו קטגוריה רחבה האוצרת בתוכה מקבץ של זהויות מגדריות, שאינן חופפות באופן מסורתי למיחוס למינן הביולוגי והמסווגות עדיין על ידי הקהילייה הפסיכיאטרית כהפרעה נפשית (טיאנו, 1997:309). במחקר הנוכחי אני מתמקדת בשלוש זהויות עיקריות. זהות אחת שייכת לטרנסקסואל/ית, זכר או נקבה "ביולוגיים", החשים הזדהות עזה עם המגדר הנגדי, ולפיכך אי השלמה עם המין ועם תצורת הגוף הסותרים את תחושתם הפנימית. בכדי להגשים את כמיהתם ולזכות בהופעה התואמת את זהותם, הם נוקטים באמצעים מגוונים לעיצובו של הגוף ה"חסר", כטיפול הורמונאלי ואף התערבות ניתוחית. נהוג לכנות גבר טרנסקסואל שנולד כנקבה בכינוי המושאל (Female to Male) FTM, והמונח (Male to Female) MTF נועד לתיאורה של אישה טרנסקסואלית שנולדה כזכר.

⁵המונח קוויר (Queer) הוטבע על ידי תרזה דה לורטיס. כינוי זה היה ועודנו כינוי גנאי הומופובי, אך הוא נוכס על ידי הקהילה הגאה ככינוי עצמי חיובי וכהתרסה כנגד רעיון הנורמאליות (גרוס וזיו, 2003:22).

זהות שנייה שייכת לקרוס-דרסר ("Cross-Dresser"), אשר בחלק משגרת יומו משנה את הופעתו החיצונית על ידי לבוש בגדי המגדר הנגדי. הקרוס-דרסר אינו מבקש לשנות את מינו הביולוגי, אך לרוב מבטא דו ערכיות באשר לזהותו המינית ולתפקידו המגדרי.

הזהות השלישית היא של הג'נדרקוויר, אדם שאינו מזדהה באופן מובהק עם קבוצת מגדר בלבדית ומערער על עצם התפיסה של זהות אחידה וקבועה. הוא עשוי לתפוס את מקומו בשני המגדרים בו זמנית, באף לא אחד מהם או ב"אמצע" ביניהם. עמדה זו באה לידי ביטוי בפרקטיקות גופניות ושיחניות, המטשטשות את הסממנים המוסכמים המכריזים על שייכות לאחד משני המינים, כלבוש, תספורת או כינויי הגוף, והנעזרות לשם כך אף בטיפול הורמונאלי או כירורגי. אך במקרים רבים אין הג'נדרקוויר מעוניין לבצע פעולה רדיקלית ולשנות את גופו (Kessler & Kenagy, 2005:19; Mckenna, 2000:1). חשוב לציין, כי זהויות מגדריות אלו אינן נובעות בהכרח מן המיניות או ממושג התשוקה של האדם. הקולות החברתיים הגורסים, כי אנשים משנים את מינם אך ורק בכדי לקיים יחסי מין עם בן או בת מינם, מצביעים על העדר הבנה עמוק של הניסיון הטרנסג'נדר. אדרבא, העדפתם המינית הנה רבגונית ועשויה לכלול, ככל האדם, יחסים אינטימיים הטרנסקסואלים, הומוסקסואלים ובי-סקסואליים (Bullough, 2000:5).

החלוקה הסכמטית שלעיל הנה בחלקה טיפולוגיה של הקהילה עצמה, אך בהעדרה של שפה היא אינה משקפת את מורכבותה של ה"זהות הטרנסג'נדרית". שלוש הזהויות שלעיל מהוות חלק קטן בלבד ממגוון רחב מאד של אנשים החוצים את גבולות המגדר, כאשר קצרה היריעה לתאר את הניואנסים הדקים בהגדרות הזהות השונות ואת הגיוון הקיים אף בתוך כל אחת משלוש הקטגוריות. המכנה המשותף של זהויות אלו הנו דחיית הנחת היסוד החברתית אודות ההתאמה המחייבת בין המין הביולוגי ובין המגדר, המוצגת כדרך היחידה המשקפת את המציאות ואת טבעו של האדם (West & Zimmerman, 1987:127). אנשים טרנסג'נדרים מוכיחים כי גבולות המגדר ניתנים לחדירה ולשינוי ואינם תלויים באנטומיה בלבד (Kessler & Mckenna, 2000:2; Kulick, 1999:605). יתרה מזאת, הם מערערים על עובדת היות המין והגוף מהות טבעית או נתון חומרי, הקודמים לחברה ולתרבות, ומלמדים על ניכוסם בידי השיח האידיאולוגי (באטלר, 2000). לפיכך, כאשר אנשים טרנסג'נדרים מעמידים במבחן את העדפתה של החברה המערבית לדטרמיניזם ביולוגי מאשר לחיים של גיוון ובחירה, הם נדונים למעמד שולי ולביטויי אפליה, נידוי, דיכוי ואף אלימות (Mackenzie, 1994:19). פעילותם נתפשת כסוטה, לא מקובלת ובלתי מוסרית, ולעתים תכופות הם נאלצים להסתיר את נטיית

לבם ולחיות בסוד (Ekins & King, 1997:7). תנאים אלו מעודדים את היווצרותה של תת תרבות או קהילה נבדלת המספקת פתרון מסוים לתחושות הניכור והאשמה (Plummer, 1975:28).

הספרות מבחינה בין שני סוגים של קהילה טרנסגינדרית. האחד כולל בתוכו אנשים, לרב נשים טרנסקסואליות, הבוחרות להתנהל בשוליה של החברה ה"נורמטיבית", חוגגות את אפשרויות הביטוי התיאטרליות של הקרוס-דרסינג והפעילות המינית הנקשרת אליו ו"עוסקות" בזנות, חשפנות או במופעי דראג. קבוצה זו אינה מאורגנת באופן מודע, מתגוררת על פי רוב במרכזי הערים הגדולות ומתבססת על קשרי פנים אל פנים הנובעים מפעילותן המשותפת של חברותיה. סוג שני של קהילה כולל אנשים טרנסגינדרים, המבקשים להתערות בחברה הכללית, אינם פורשים לשוליים ומתארגנים באופן "מהוגן" סביב חוויותיהם הדומות, הנסתרות לעתים מעולמותיהם החברתיים האחרים. חברי קבוצה זו אינם מוגבלים לאזור גיאוגרפי אחד ומתבססים במקרים רבים על התקשורת הכתובה ועל יתרונות השימוש באינטרנט. אף אם אינם נפגשים זה את זה, הם חשים עדיין חלק מקהילה בעלת עניין משותף (Ekins & King, 1997:7-8). השותפות מולידה בהתאמה רפרטואר של אסטרטגיות פעולה המספקות מענה מסוים לנגזרותיה של תחושת ה"אחרות", כדפוי ההתמודדות מול המוסדות הבירוקראטיים, מיצויים של הזכויות הסוציאליות והמידע הרפואי, אופני ההשתלבות בשוק העבודה, מציאת בני זוג או ההכרעה בסוגיית החשיפה של הזהות (Wenger, 1998:130). השותפות אף מולידה טרמינולוגיה ייחודית, מעין "אנטי לשון", המאופיינת במינוחים רבים וחדשים המשתנים בתדירות גבוהה ואינם מוכרים למי שאינו נמנה עם חברי הקהילה (מוציניק, 2002-109: 110).

הנתונים אודות היקפה של התופעה לוקים בחסר ומבוססים על הערכות גסות בלבד. מקור המידע הזמין ביותר הנו המרכזים הרפואיים, המציעים טיפול וסיוע לפרטים המבקשים לשנות את מינם או מדווחים על בעיות שונות הנובעות מן המצוקה המגדרית. נתונים אלו מתייחסים באופן מובהק לאנשים טרנסקסואלים ואינם מספקים מידע על ביטוייה הנוספים של התופעה (Bullough, 2000:8). יתרה מזאת, מספר הבקשות לשינוי מין קטן משמעותית ממספרם של חברי הקהילה, כאשר טרנסקסואלים רבים בוחרים או נאלצים לעצור בשלב הקדם-ניתוחי ומערבים סממנים אנטומיים של שני המינים (זיו, 1999: 407).

משנות השישים נוסף מקור מידע חדש בדמותם של ארגונים טרנסגינדרים שונים, שהתמזגו עם ארגונים הומו-לסביים קיימים ומערבים יחד בפוליטיקה של המיניות והמגדר (Ekins & King, 1997:8). משנות התשעים גדלה הנראות של הקהילה וחיי חבריה מתועדים בביוגרפיות, סרטים

דוקומנטריים או תכניות אירוח טלוויזיוניות. ברם, למרות ההתעניינות הציבורית הגוברת, פתיחותה של החברה הרחבה כלפי התופעה מוטלת בספק. עדות לכך ניתן למצוא בקולם המוגבל של אנשים טרנסגינדרים בפוליטיקה ובתקשורת ובהעדרה של שפה משפטית המסדירה את מעמדם החוקי והחברתי (Bolt, 2004:5). יתרה מזאת, הלימודים ההומו-לסביים והקווירים "נציגיי" הקהילה באקדמיה מעניקים זכות מיוחדת להעדפה המינית ולאובייקט התשוקה כאמצעי המאתגר את ה"נורמאליות" (Kulick, 1999:605; Bullough, 2000:8). המושג "קוויר" נותר כמעין מילת קוד עבור זהויות הומו-לסביות בלבד, והספרות נוטה לאגד ללא הבחנה בינן ובין אנשים טרנסגינדרים, למרות הגיוון בנטייתם המינית ועל אף תיוגם כבעלי הפרעה פסיכולוגית (Stryker, ; Bagemihl, 1997:385; 2004:214). תיוג זה מרוקן למעשה את סוגיית השונות המגדרית מהקטגוריה ההומוסקסואלית ויוצר הבחנה ברורה בין שתי הזהויות (Hird, 2002:578-581; Hausman, 2001:471).

בישראל, על פי נתוני המרכז הרפואי "תל השומר", הגוף המוביל את הטיפול בקהילה המקומית, מוערכת שכיחותן של נשים טרנסקסואליות ב- 100,000:1 ושכיחותם של גברים טרנסקסואלים ב- 400,000:1 (קפלן ושות', 2004:501). אך כאמור, אין בנמצא מאגר מידע מוסדר המאפשר תכנון וניהול של מדיניות בריאות מתאימה, עובדה המוסיפה על העדר הנראות והנצחת הקיפוח של אוכלוסייה זו. המרכז הרפואי "תל השומר" מספק למעשה פתרון למיעוט יחסי של אנשים הן מפאת היצמדותו לקריטריונים אבחוניים נוקשים, המבוססים על מודלים סטריאוטיפיים אודות טרנסקסואליות, והן מפאת אימוצו של דגם טיפולי מיושן, על פיו הפתרון היחיד טמון בניתוח לשינוי מין אצל מי שלדעת המטפלים נמצא כשיר לכך (גרינברג, 2003:17).

עד להופעתה של דנה אינטרנשיונל, יוצגה הקהילה הטרנסגינדרית הישראלית על פי רוב על ידי דמותו של זלמן-שושי, "נציגו המצחיק-עצוב, ספק מסוכן ספק אומלל, של עולם אפל ועלוב" (זיו, 1999:401), שזוהה עם זנות, פלילים והפרעה נפשית. השימוש התקשורתי בשמו הכפול העיד על אי כיבוד זהותו הנשית הנבחרת ועל תפיסתו כיצור כלאיים. דנה אינטרנשיונל הפכה אמנם ייצוג זה על פיו, אך עדיין חשופה לעיסוק מתמיד של הציבור באישור של נשיותה, שכמו נועדה לנטרל את האיום שבטרנסקסואליות וה"ניזילות" המגדרית. ביטויים אחרים של זהויות טרנסגינדריות, כגברים טרנסקסואלים (מנקבה לגבר) או כגינדרקוויר, כמעט ואינם מוכרים בישראל והנם אופציה תרבותית חדשה יחסית. יתרה מזאת, אף במדרג ההיררכי של הקהילה הגאה, אשר האסטרטגיה הפוליטית המרכזית שלה היא הבלטת דמיונה לחברה ה"סטרייטית" הישראלית, טרנסגינדריות משויכת לשוליים המוקצים והדחויים ביותר (זיו, 1999-401:403).

המחקר הנוכחי מבקש להגביר את ההכרות עם הקהילה הטראנסגינדרית בישראל על גווניה השונים, כאשר הבחירה להתמקד בלשון העברית מייחדת במידה מסוימת את החברה הישראלית. מכיוון והשפה הנה סמן של שיוך, אזי דילמות הזוהות של הקהילה מתבטאות בתחום הפעילות הלשונית שלה (Wenger, 1998:130; בן רפאל, אולשטיין וגייסט, 1994). לפיכך, באמצעות הדיון בטרמינולוגיה הייחודית של משתתפי המחקר ובפרקטיקות ה"אלתור" המילוליות שלהם עם הסייגים הנכפים על ידי העברית, אני מעוניינת להציג את עולמה של הקהילה ואת המשמעויות שהיא נותנת לחוויותיה, כיאה למטרותיו של המחקר הפמיניסטי וכאנטיתזה למודל הרפואי ולייצוגים החברתיים הדומיננטיים (Devault, 1990; Reinharz, 1992).

2. שפה ותרבות

הרי הדבר ברור, שהלשון לכל צירופיה אינה מכניסה אותנו כלל למחיצתם הפנימית, למהותם הגמורה של דברים, אלא אדרבה, היא עצמה חוצצת בפניהם. מחוץ למחיצת הלשון, מאחורי הפרגוד שלה, רוחו של האדם המעורטלת מקליפתה הדיבורית, אינה אלא תוהה ותוהה תמיד. אין אמר ואין דברים, אלא תהייה עולמית: "מה" נחאי קפוא על השפתיים. באמת אין מקום אפילו לאותו "מה", שיש במשמעו כבר תקווה לתשובה, אבל מה יש שם? – "בלימה – בלום פה מלדבר"⁶.

מאז ומתמיד, נתונה הלשון לניסיונותיהם של בלשנים לכפות עליה סדר, להציב לה גבולות או לקבוע עבורה כללים (Kulick, 1999:605), והיא נתפשת כמבנה רציונאלי מיסודו המבוסס על לוגיקה אוניברסאלית (לכט, 2004: ב' 11). על פי גישה זו, השפה הנה תהליך של מתן שמות, הצמדת מילים לדברים בין שהם דמיוניים ובין אם לאו. כלומר, השפה הנה למעשה מינוח, אוסף שמות של אובייקטים ורעיונות המהווה אמצעי מוסכם לפתרון בעיות תקשורת. הסברה היא, כי ישנה זיקה פנימית בין השם לבין האובייקט שלו, וככל שמעמיקים לחדור להיסטוריה, כך ניתן לקבוע מדוע הוצמד שם כלשהו לאובייקט או לרעיון מסוימים (שם).

בניגוד לנקודת המבט שלעיל, הגישה הסוסיריאנית דחתה מכל וכל את הזיקה בין השפה לבין המציאות החוץ לשונית. על פי דה סוסיר (Easthope & McGowan, 1992:11), השפה הנה מערכת של סימנים, שכל אחד מהם חסר משמעות כשלעצמו מחוץ לגבולותיה. כל סימן מורכב מציר בינארי, מסמן (מילה או תבנית צליל) ומסומן (דימוי של אובייקט או רעיון), כאשר הקשרים בין השניים הנם שרירותיים, דהיינו מצביעים על האוטונומיה של השפה ביחס למציאות. גישתו של דה סוסיר הפכה למקור של חידוש בלימודי הבלשנות ובמדעי החברה והרוח. הדגשת אופיו השרירותי של הסימן

⁶ביאליק, ח.נ. (1915). גילוי וכיסוי בלשון. קריית טבעון: אורנים.

התיקה את תשומת הלב אל המערכת החברתית והתרבותית, והולידה את הרעיון, כי לא ניתן לחקור את השפה במבודד ממערכת המוסכמות המעניקה לה תוקף (לכט, 2004: ב' 14).

בחינת יחסי הגומלין בין הלשון ובין המערכת החברתית הובילה מצד אחד אל הסברה, כי התרבות משפיעה על מבנה השפה. הדוברים, המחזיקים בערכים תרבותיים ופועלים על פיהם, עושים שימוש בשפתם, על מנת שזו תשקף את אמונותיהם ומעשיהם. כלומר, הם מחלקים ומארגנים את עולמם על ידי מושגיה של המערכת הלינגוויסטית ובהתאם להסכם חברתי הקובע דרך חלוקה זו ולא אחרת. ההסכם מרומז ואינו מוצהר, אך מילויים של תנאים הנו חובה אבסולוטית. לא ניתן לשוחח מחוץ לצווים המילוליים או לאופני הקטלוג והמיון המותרים לשימוש במסגרת הסכם חברתי זה (Wardhaugh, 1992:218). לפיכך, רכישת השפה הנה תנאי הכרחי להצטרפות לקהילת הדוברים והיא משמשת כאמצעי המרכזי להקנייתם של ערכיה (Cameron, 1998a:26).

גישה אחרת לזיקה בין שפה ובין תרבות גורסת כי הלשון אינה בבואה של עולם חברתי אפריורי, אלא היא עצמה מעצבת אותו ומבנה את תפישת המציאות. היא אינה אמצעי להשמעת רעיונות בלבד, כי אם זו המכוננת אותם ומדריכה את ההתנהגות והפעילות המנטאלית (Whorf, 1956; Wardhaugh, 1992:220). לפיכך, השפה מעוררת פרדוקס. מצד אחד היא כלי מכוון, המעניק את החירות ליצור את העולם סביב. מן הצד האחר היא כלי מרסן, המגביל את האדם ליצירתו שלו בלבד. האדם תופש אך ורק את מה שניתן לביטוי במילים, ואינו רואה את מה שאין לו שם או תבנית צליל. הוא שבוי ב"מציאות" שיצר באמצעות סמליו, מאפשר להם להוליך אותו שולל ועשוי להתנגד לכל שינוי במבנה השרירותי של שפתו (Spender, 1998:94-96).

שני כיווני ההשפעה שלעיל, מן התרבות אל הלשון ומן הלשון אל התרבות, משלימים זה את זה ופועלים יחד בו זמנית. זהו קשר דינמי. האדם אמנם זקוק לשפה, כי הוא אינו יכול לתאר את עולמו ללא מערכת ממיינת וזו מסייעת לו בתהליך ההסתגלות וההתנהלות בעולם של מורכבויות. יחד עם זאת, כאשר ישנה בידו מערכת כזו הוא אינו מסוגל לראות מעבר לגבולותיה (Livia & Hall, 1997:9). והגבולות? אלו נקבעים בהתאם ליחסי הכוח החברתיים הנתונים מעת לעת. הם אינם נייטרליים, תמימים או נקיים מאידיאולוגיה (Spender, 1998:94-96). היינו, השפה הנה למעשה דרכה של תרבות לקבוע, מה תהא המציאות האחת והיחידה בעולם פורה ומרובה אפשרויות (Cameron, 1998a:9).

מה אם ה"מציאות", המובנית באמצעות השפה, אינה עולה בקנה אחד עם עולמן של קבוצות חברתיות ייחודיות? שאלה זו העסיקה את החשיבה הפמיניסטית והתיאוריה הקווירית שלאחריה

(גינצבורג, 2001: 30; באטלר, 2001). שתי הגישות הדגישו את תפקידה של הלשון, תוצרתם של כוחות היסטוריים וחברתיים ריכוזיים, במתן משמעות למושגים של טוב ורע, מותר ואסור, נורמאלי, מקובל, אמיתי או טבעי, בכפייה של זהויות הומוגניות ובהדרתן של קבוצות בלתי "תקינות" שאינן עומדות בתנאים המכוננים על ידה (Cameron & Kulick, 2003:6). מנקודת ראות זו, הלשון הקיימת הנה גברית ופטריארכאלית מיסודה, כאשר הצורות הזכריות הן הדומיננטיות והניטרליות, נטולות סימן אופייני מיוחד, והצורות הנקביות נתפשות כאחרות, חסרות, וזכות למקום שני במערכת הלינגוויסטית (איריגארי, 2003: 15). זאת ועוד, כאשר השפה מנגידה בין צורות זכריות לנקביות או בין סגנון דיבור "נשי" ל"גברי", היא מבנה "מציאות" המבליטה את הנבדלות והשונויות בין שני המגדרים, ובה המיניות ההטרסקסואלית, המושתתת על משיכה בין ניגודים, הנה הברירה היחידה וה"טבעית" (Kulick, 1999:610; Cameron & Kulick, 2003:61).

קבוצה אחת שאינה זוכה למקום או לייצוג הולם באותה ה"מציאות" הנה הקהילה הטרנסג'נדרית (Crapanzano, 1996:107,126). החלוקה הדיכוטומית לזכר ולנקבה והעדר היכולת לעשות שימוש בשפה ללא התייחסות למגדר (Eckert & Mcconnell-Ginet, 2003:69), מותירים לעתים תכופות את חברי וחברות הקהילה ללא מילים או אמצעי ביטוי הולמים, עמם יוכלו לתאר את עולמם או לנהל דיאלוג התואם את תפישתם העצמית (Crapanzano, 1996:107,126). העברית אף מציעה ביטויים, המאששים את התפיסה הבינארית של המינים ואת הגבולות הבלתי עבירים ביניהם. ביטויים אלה: גבר שהפך לאישה, אישה כלואה בגוף של גבר או בת שרוצה להיות בן, אינם בהכרח מתארים את מורכבותה של החוויה הטרנסג'נדרית, אינם מאפשרים נזילות או משחק בין המגדרים ואינם מקבצים לתוכם אנשים המסרבים לעבור באופן מלא לצד אחד של המתרס. טענה זו מובילה אותי לבחינת החוויה של "היות מחוץ לשפה", כפי שהיא מתוארת על ידי משתתפי המחקר, ולהצגת חלקם של המבעים הלשוניים המצויים והנעדרים בכינונה של "הזהות הטרנסג'נדרית". מנגד, אבחן את האמצעים הרטוריים המשמשים את המשתתפים, חרף "בלימת הפה" של השפה ושל האידיאולוגיה, על מנת לפצות על חוויה זו ולהביא את זהותם לכדי ביטוי הולם.

3. שפה וזהות

השפה אינה מסמנת אך ורק את קבוצת ההשתייכות החברתית-מגדרית, אלא יש בה יסוד משמעותי להבניית הזהות, כאשר הקטגוריות המילוליות וסמני המין בלשון תורמים להתפתחותה של

תפישת העצמי (מוציניק, 2002:10). אין מדובר בזהות אחת, אחידה, אלא במכלול של זהויות רבות פנים ודינמיות, אשר נוצרות מחדש ללא הפסק במהלך החיים ובהתאם לשאיפות סובייקטיביות ייחודיות ולאילוצים חברתיים. השפה בתורה, היא זו המספקת את התנאים והמבנים הלינגוויסטיים הדרושים להבנייתן ולסיווגן של זהויות אלו (Tabouret-Keller, 1997:316).

חקר הזהות התפתח לכדי עיסוק מרכזי בשיח הסוציולוגי העכשווי והוליד ערב רב של פרשנויות וגישות תיאורטיות. הסוציולוג Mead (1934), אשר הניח את אבן הפינה לתחום זה, הפנה את תשומת הלב לדרכי ההתהוות של ה"אני" ולתפקידה של האינטראקציה הבין אישית בהבניית תחושת העצמי של האדם (שם). עבודות מאוחרות יותר התיקו את המיקוד מן הפרט אל הקולקטיב ואל חלקו של השיח בכינונה של הזהות, ולחילופין, צצו ועלו מודלים חדשים שבחנו את הזהות כמקור לסוכנות אישית וליכולת תמרון אל מול השיח ההגמוני (Cerulo, 1997:385).

על פי Mead (1934), הזהות הנה מהות מבוססת חברתית, הנוצרת מן השילוב בין הפוטנציאל המולד של הפרט ובין יחסי החליפין שלו עם הזולת. לשון אחר, הזהות מורכבת הן ממהות אישית, אותנטית ו"בלתי ממושמת" והן ממכלול התפקידים של האדם, הנובעים ממפגשיו החברתיים וממערכת הציפיות המופנית כלפיו. גישה זו התירה מקום נרחב לאיכויות האינהרנטיות של הזהות, ולפיכך נדחתה על ידי ההגות הפוסט מודרנית שצברה תאוצה החל משנות ה-80. האחרונה גרסה כי הכוחות החברתיים אחראים לזהותו של האדם וכי אני יציב ומולד הנו אשליה. הזהות אינה מהות סובייקטיבית, אלא תוצר של יחסי כוח ושל שיחים ממוסדים, שאינם כופים את עצמם על אני קיים אלא מכוננים אותו. לפיכך, העצמי אינו עקבי או מלוכד, ולמעשה, הנו אוסף אקראי, מעין קקופוניה של רעיונות שונים, העולים תקופתית על במת ההיסטוריה ורוכשים מעמד הגמוני על ידי השפה והשיח (Foucault, 1982:98; Lacan, 2003; ינאי ופרידמן, 1995:11). עמדה זו החלה מתעדנת מעט מתחילת שנות ה-90 וגובשה לכדי גישה אינטגרטיבית המשלבת בין תהליכים אינטר-פסיכיים לתהליכים סוציו-פוליטיים והמבקשת להשיב לפרט את כוחו כיוזם פעיל. הזהות אינה מצב נתון, אלא יצירה מתמשכת, סדרה של בחירות שהפרט מבצע לגבי עצמו ואורח חייו. במהלך "עבודת הזהות", הוא עושה שימוש במשאבים התרבותיים העומדים לרשותו ו"סוחר" בהם לצרכיו הייחודיים ובהתאם למגוון תפקידים ופרסונות, המשתנים לאורך זמן ועל פי דרישות הסיטואציה החברתית או אופיו של הקהל (Giddens, 1991; Gergen, 1992). אף על פי כן, הדיון "בעבודת הזהות" של הפרט הופך לחסר, אם נמעט

מחלקם של ההסדרים המבניים המגבילים והמצמצמים את מרחב הפעולה של האדם ואת יכולת הבחירה החופשית (Ortner, 1996:2).

השפה, כאמור, מעמידה מגוון של מקורות לינגוויסטיים עמם צובר השיח את כוחו ואת משמעויותיו, והיא אף לוקחת חלק מרכזי ב"עבודת הזהות" של הפרט, המצהיר עליה באופן שיטתי וחוזר (Bucholtz & Hall, 2005). היחיד בוחן ומכונן את זהותו ביחס לקטגוריות, אשר הלשון מעניקה להן שם ותוכן (Cameron & Kulick, 2003:26). דרכן הוא לומד מיהו, מבחין בינו ובין אחרים או מציב את עצמו ביחס אליהם. כמו כן, מילותיו ממיינות אותו על פי מגדר, מעמד חברתי או נטייה מינית. כך למעשה הוא נוצר באמצעות השיח ופעולת הדיבור (Kaplan, 1998:56; Goffman, 1976:7). מאחר שכל קטגוריה מתפקדת גם כקנה מידה להשתייכות לקבוצה, הרי שתמיד מובלע בה כוח, שיפוט ערכי ודירוג היררכי (רוזמריין, 2001:8).

מן הצד האחד, השיח מעצב את ה"אני" המתהווה כאשר הוא נמען, נקרא על ידי אחרים ומשוך לקטגוריה. הפנייה הופכת אותו לסובייקט מובחן, המדמיין מרחב פעולה ויכולת בחירה, אך למעשה הוא שבוי בתוך מבנים אידיאולוגיים ויחסים של כוח וזוכה לתוויות זהות הנחוצות להתנהלותו של מצב העניינים הקיים (Althusser, 1992:54-55). תוויות אלו קודמות לו, חורגות ממנו, קיימות שם מלכתחילה, והן תוצר של שפה שאינה נתונה לבחירתו ואין בעליה (באטלר, 2001:64). מן הצד האחר, הטענה, כי הזהות מובנית מתוך מנגנונים של משטור עשויה להיתפס כטענה דטרמיניסטית, על פיה היחיד מקובע באמצעות השפה והתרבות ואין לו תפקיד בעיצוב עתידו. לא כך הוא הדבר. ההבניה בלשון אין פירושה היקבעות. למרות חלקם הנכבד של המבעים הלשוניים בהסדרתם של המבנים האידיאולוגיים, שמות וקטגוריות חברתיות נתונים למשא ומתן ואינם יציבים או קבועים. תהליך זה מתרחש קודם כל באמצעות פרקטיקות מילוליות, שמשמעותן אף היא נתונה לשינוי ולגיוון (Bucholtz & Hall, 1995:9). השפה, אם כן, אינה מכונה משומנת המייצרת פרטים המתפקדים כבובות, אלא זירה של פרקטיקות מרובות, אשר ניתן לעשות בהן שימוש ככלי פוליטי למאבק על הזהות ולערעור הסדר הלשוני הקיים (באטלר, 2001:16). הדובר אינו פסיבי. הוא עסוק בפעולות מכוננות זהות ועושה שימוש במקורות הלינגוויסטיים העומדים לרשותו, כאשר הוא חפץ להציג זהות רצויה. האחרונה משתקפת באמצעות הבחירות המילוליות שלו הן המכוונות והן אלו שאינן מודעות. כלומר, הזהות אינה מהות קבועה הזזה לעצמה מעבר לזמן ולמקום, אלא מבנה דיסקורסיבי הצומח מתוך הקשר (Cameron & Kulick, 2003:42).

במחקר הנוכחי אני מאמצת את הגישה האינטגרטיבית לזהות, המשלבת בין צורכי הפרט ובין התהליכים הסוציו-פוליטיים החיצוניים והקודמים לו. על כן, אני מבקשת לבחון את התנועה הדו-כיוונית בין ה"חוץ" ובין ה"פנים", בין השפה, שהעולם החברתי כופה ומדבר על ואל ה"פרט הטרנסגינדררי", ובין השפה, שהוא מדבר אל העולם ועל עצמו. במהלך העבודה, אדגים את הדיאלוג של משתתפי המחקר עם דרכי הפנייה המגבילים של העברית ועם המבעים הנתונים לתיאור עולמם. דיאלוג זה משתנה בהתאם לאופייה של האינטראקציה החברתית ולהקשר בו נאמרים הדברים. כמו כן, אציג את הפרקטיקות המילוליות של המשתתפים, המיועדות לכינונם של ייצוגים חלופיים התואמים את תפישתם העצמית, פרקטיקות המגיבות תדיר למשמעויות הפוליטיות הנסותרות במבנה הדקדוקי של השפה העברית.

4. שפה ומגדר

חקר השפה והמגדר שינה את פניו במקביל לתמורות שחלו בחשיבה הפמיניסטית, כאשר העבודות המוקדמות יותר התמקדו בהבדלים בלשונם של נשים וגברים ובתרומתה של השפה להבניה ולשימור היחסים ביניהם (Bing & Bergvall, 1996:4). רובין לאקוף, נציגתו הבולטת של זרם זה, הייתה בין החוקרות הפמיניסטיות הראשונות שהבדילו בין דרכי הביטוי של שני המגדרים. לטענתה, דיבורן של נשים ייחודי ומאופיין בביטויי נימוס, צניעות ואמפטיה, המשקפים את שפתם של נטולי הזכויות ונעדרי הביטחון והכוח ("מודל השליטה") והנם למעשה תוצר של שליטה ועליונות גברית (Lakoff, 1975). בשנות ה-80 הוסיפה דבורה טאן הסבר חדש להבדלים בלשון ("מודל שתי התרבויות"), על פיו תהליך הסוציאליזציה מכונן שתי קבוצות נפרדות, המתפלגות בהתאם למין ודוברות שפות שונות כמו היו שתי תרבויות זרות המתנגשות זו בזו (Tannen, 1990).

מודלים אלו זכו לביקורות שונות, שהובילו לשינוי בחשיבה הסוציו-לינגוויסטית ולהעלאתן של שאלות רלוונטיות חדשות. ביקורת ראשונה עסקה באוכלוסייה שנבחרה לשמש כמדגם. על פי רוב, היו אלה דוברים הטרוסקסואלים, לבנים, בני המעמד הבינוני, שאינם מייצגים נאמנה קבוצות אחרות. גישה חדשה יצאה לדרך והכירה במגוון רחב יותר של אופני דיבור ובהשפעתם של משתנים נוספים על הלשון כאתניות או מעמד חברתי. תשומת הלב הועברה לקהילות של דוברים בעלות אינטרס משותף ולנורמות לוקאליות יותר של שימוש בשפה, המצומצמות לעתים למקום אחד בלבד (Hall, 2003:353). ביקורת אחרת טענה, כי העבודות המוקדמות מחזקות את הדיכוטומיה השכיחה "אישה – גבר" ואת המיתוסים המהותניים אודות ההבדלים בין המינים, אף אם הן מדגישות את אופיים הנרכש של

השפה והמגדר. ביקורת זו ביקשה להציג ריבוי של זהויות גבריות ונשיות ולבחון את ביטויין בלשון והתנגדה לתפישת האחידות ולהדגשת הקונצנזוס כעיקרון המארגן של כל אחת מן הקטגוריות (1:311): (Coates, 1996). זאת ועוד, הלשון אינה מערכת סטטית ומרכיביה אינם קבועים ובלתי ניתנים לשינוי. המודלים המוקדמים אינם לוקחים זאת בחשבון, ולפיכך נעלמים מעיניהם הרבדים הממשיים של השפה והמגדר, כהקשר והרקע החברתיים בהם נאמרים דברים, מטרות השיחה או האינטראקציה בין השותפים בסיטואציה ייחודית. השפה הנה דינמית, מיוצרת ללא הפסק באמצעות הפרקטיקה ולא ניתן להפריד בינה ובין פונקציות השימוש בה (Cameron, ; Eckert & McConnell-Ginet, 2003:4). (1998b:946).

מסקנות אלו הובילו לתפנית נוספת ("Performance turn"). מחיפוש אחר תכונות מכליליות או קשרים בין קטגוריות של דוברים ובין יחידות מילוליות, פנה המחקר לבחינת המשמעויות הממוגדרות של השיח וגברה תשומת הלב, בעזרתה של התיאוריה האוסטינית, לפעולה המילולית ולכוחה המבצע של הלשון (Eckert & McConnell-Ginet, 2003:4). הלשון כוללת תצורות מוסכמות, ביטויים מילוליים (פרפורמטיבים) הפועלים על העולם ומייצרים שינוי, ובמסגרתם פועל הכוח בדמות שיח (Austin, 1997). (כאשר, למשל, הרופאה מכריזה, "זאת ילדה", אין זה ביטוי תיאורי, אלא נקבעים כאן כללים הדורשים מהנוכחים ומהנמענת להתחיל ולפעול בהתאם לנורמות המגדריות של המין (Livia & Hall, 1997:9). משמע, בניגוד לגישה המהותנית של לאקוף, השפה היא זו המעצבת את המגדר ואינה רק מאפיין שלו, כאשר הפרפורמטיבים תואמים את המוסכמות החברתיות ומייצרים אותן מחדש בכל עת שנעשה בהם שימוש. כך, על ידי פעולת הדיבור, הופך העולם מותאם למילים הממוגדרות (Hall, 2000:185).

המגדר, אם כן, חדל להיות זהות נתונה או ביטוי חברתי של מהות פנימית, אלא זהות רבת פנים, הנוצרת ומשתנה תוך כדי דיאלוג ועשייה, דרך סדרה אינסופית של התנהגויות (Eckert & McConnell-Ginet, 2003:5). המגדר הפך לתחפושת, למופע, בו מחקים בני האדם זהות נשית או גברית מדומיינת אידיאלית. באמצעות פרקטיקות שיחניות וגופניות חוזרות ונשנות, הנלמדות במהלך החיים ושאינן אקראיות או חסרות משמעות ציבורית, הם הופכים ל"נשיים" או ל"גבריים" וכך מייצרים מחדש את שתי הקטגוריות ומעניקים להן תוקף. המקור לחיקוי אינו קיים באמת, אלא נמצא בתודעה, והוא נקבע בהתאם ליחסי הכוח החברתיים, המתארים אותו כהכרחי וטבעי. באטלר טוענת כי אין סובייקט או מבצע הקודם לפעולת החזרה על הנורמות, ואין סובייקט החופשי לעמוד מחוץ לנורמות אלו או

לשאת ולתת עליהן ממרחק. נהפוך הוא, הסובייקט מיוצר בדיעבד על ידן בעצם החזרה עליהן (באטלר, 2001:39; Goffman, 1976:7; Derrida, 1977:189). הדוברים יורשים, למעשה, מערכת ממוגדרת ומורשים לבחור רק מתוך האופציות הפרושות לפניהם (באטלר, 2001:39; Derrida, 1977:189; Hall, 2000:185). יחד עם זאת, תמיד קיימת האפשרות העקרונית לחרוג מנורמות החיקוי המותרות על ידי חזרה לא מדויקת, זיוף, גמגום, הקצנה או עיוות. כל אלה הם חלק בלתי נפרד מהדינאמיקה של השפה (Derrida, 1977:189). משמע, ההתמקדות בביצועיות מכירה אף בחלקם האקטיבי של הדוברים בשימור או לחילופין בהתנגדות להסדרים החברתיים אודות המגדר (Bucholtz, 1999:209; Eckert & Mcconnell Ginet, 1992:466).

עתה השתנו שאלות המחקר. השאלה: "כיצד נשים או גברים מדברים?" הוחלפה בשאלה: "מהם המקורות הלינגוויסטיים העומדים לרשותם ומסייעים להם להצגת פרסונה נשית או גברית?" (Eckert & Mcconnell-Ginet, 2003:5). כך הופכת, למשל, ה"שפה הנשית" של לאקוף לקטגוריה סימבולית רבת כוח, המסמנת את הנשיות הקונבנציונאלית ומצוטטת שוב ושוב במהלך הצגתה של הזהות המגדרית (Cameron, 1998b:949; באטלר, 2001:39). הכוונה לטון דיבור, קצב, גובה הקול, בחירה של אוצר מילים או ביטויים ייחודיים בעלי משמעות חברתית, המקושרים לכל אחד משני המגדרים (Eckert & Mcconnell-Ginet, 2003:60).

כאשר המקור לחיקוי אינו קיים עוד, מתערער מעט מעמדן של שתי הקטגוריות המוכרות כל כך: זכר ונקבה, והמחקר פונה לבחינת הזיקה בין דפוסי הביצועיות המילולית לבין כינון של זהויות "קוויריות", ה"חריגות" בשל מיניותן וחצייתן את גבולות המגדר (Cameron & Kulick, 2003:62). מחקר זה מוצב במסגרת התיאורטית של הלינגוויסטיקה הקווירית, הדנה באופנים המילוליים בהם מוסדרת מיניות האדם על ידי המבנים החברתיים ההטרסקסואלים, כמו גם בתהליכי המשא ומתן של ה"קוויר" עם ההגמוניה, המתבטאים אף ביצירתיות וב"משחק" עם כללי הדקדוק ועם סמליה של אותה שפה "נשית" או "גברית" (Kulick, 2000; Hall, 2003; Kulick, 1999:613; Kulick, 1997; Livia, 1995; Hall & O'donovan, 1996; Johnson, 1997; Moriel, 1998). אולם, ניתוח הלשון נעשה, לרוב, באמצעות אוטוביוגרפיות, תמלילים, רומנים או סרטי קולנוע, ללא התייחסות להקשר ולרקע בו נאמרים הדברים ולאופייה הדינמי של השפה (Kulick, 1999:616).

למרות התמורות שחלו בחשיבה הסוציולינגוויסטית, פלח גדול מהספרות אודות ה"לשון הטרנסג'נדרית" אוהז עדיין בכתביהן של רובין לאקוף ודבורה טאנן (Lakoff, 1975; Tannen, 1990).

כמקור הסמכות והידע לגבי אופני הדיבור של נשים וגברים, והוא מנתח לאורם את לשונם של חברי הקהילה. כותבים טרנסגינדרים, בלשנים או קלינאי תקשורת אף ממליצים לכל המעוניין לסגל אופני דיבור אלו על מנת "לעבור" טוב יותר כגבר או כאישה. הכותבים מתמקדים לרב בנשים טרנסקסואליות, כיאה להנחה, כי על מנת להפוך לאישה יש צורך בהשקעת מאמץ רב יותר בניגוד לגבר (Kulick, 1999:606). נשים טרנסקסואליות מעודדות בספרות מעין זו לפתח יכולת הקשבה, להימנע מהפרעה לדובר או מסגנון שיחה אגרסיבי, לדבר ברכות ולהרבות בחיוכים (Vera, 1997:133). עובדה זו מאששת את הטענה הפמיניסטית המוקדמת כלפי אנשים טרנסקסואלים, כי הנם קונפורמיים לסטריאוטיפים המגדריים, אינם מאתגרים את ההגמוניה הפטריארכאלית ומחקים את הדוגמאות הקיצוניות והמגוחכות ביותר של התנהגות נשית או גברית (Jeffreys, ; Raymond, 1980:18). אף בעקבות דרידה ובאטלר עתה נהיר יותר, כי ציטוטם של הביטויים המילוליים (1990:178). הסטריאוטיפיים חושף את ה"מבנה החיקוי" של המגדר עצמו ופותח פתח לתיקון ולשינוי, כי הוא מתרחש בהכרח בהקשרים, מקומות, זמנים וגופים אחרים (באטלר, 2000: 210 ; Derrida, 1977:189). בניגוד לתיאוריה הקווירית, העולה מתוך העיסוק בספרות ומעניקה קדימות ליחסים בין המילים, מאשר לדוברים ממשיים או למצבים חברתיים קונקרטיים (Cameron & Kulick, 2003:125), אני מבקשת להימנע מדיון ברמה המופשטת, בכדי לתפוס את הרבדים השונים של השימוש בשפה. אני מאמצת בחום את הדעה, כי אנשים טרנסגינדרים עשויים לחשוף, בניגוד לזהויות קונבנציונאליות ושכיחות יותר, את מערכות המגדר של הלשון (Kulick, 1999:613 ; Hall & O'donovan, 1996), אך לשם כך, יש להתמקד בסיטואציות מגוונות ובביצועיות המילולית היומיומית, הנתונה לשינוי בהתאם לזהותו של הדובר או הנמען, מטרות השיחה או דרישות האינטראקציה.

ב. מתודולוגיה

1. ההליך המחקרי

המחקר מבוסס, כאמור, על ראיונות עם אחת עשרה מחברי הקהילה הטרנסג'נדרית הישראלית. היות והדיון בשפה נסב סביב החוויה האישית ושאלת הזהות, סוגיות שאינן תמיד ניתנות לכימות במספרים, נבחרה כאן השיטה האיכותנית לשמש כמסגרת העבודה (Johnstone, 2000:3).

ההליך המחקרי החל, בראש ובראשונה, בבחינת הנגישות למרואיינים והסכמתם לחשיפה. שני פורומים מקוונים של הקהילה היוו פלטפורמה ראשונית לאיתור משתתפים, אך מכיוון שזהויותיהם כרוכות בסטיגמה נדרש ממני מאמץ רב יותר בתהליכי המשא ומתן ובניית האמון. בקשה ראשונה למתנדבים לא זכתה כלל למענה. פנייה שנייה הובילה לדרישות הבהרה ולתגובות מאופקות עד עיונות כלפי אותם "מדענים" הטרנסקסואלים מתחלפים חדשות לבקרים, המבקשים לבחון את ה"אובייקט המוזר" הניצב מעבר לכלוב. במשך כשבועיים של "ניסיונות חיזור" נטולי רשמיות מעל גבי הרשת אשר דרשו ממני חשיפה עצמית אודות מניעי הנסתר, החלו המתנדבים הראשונים להיעתר לפנייתי וסייעו בהמשך לאיתורם של משתתפים נוספים.

תשעה מרואיינים נפגשו עמי פנים אל מול פנים, כאשר מקומם הפיזי של המפגשים נקבע בהתאם לרצונם. במרבית המקרים הם התארחו בביתי, מעין אקט סמלי לחציית הגבולות בינינו. מפאת העדר היכרות קודמת עם חברי הקהילה ועקב הרצון לברור מדבריהם את מטרותיי, נבחרו ראיונות פתוחים (Unstructured Interviews) לשמש בשלב זה ככלי המחקר. לא נקבעו שאלות מבעוד מועד, והראיונות התבססו על שיחה קולחת ואינטראקציה חופשית. השיחה החלה לרוב בהסבר כללי המנמק את התעניינותי בחוויותיהם. לאחר מכן, הנחיתי את המרואיינים לתאר את סיפור חייהם, כשהם בוחרים את נקודת ההתחלה והסיום ועוצרים מדי פעם בכדי לענות על שאלות משמעות והבהרה. כל ראיון נמשך כשלוש שעות והוקלט באודיו.

שניים מהראיונות נוהלו מעל גבי תיבת מסרים פרטית ברשת, מפאת החשש של המרואיינים מחשיפה. שני המשתתפים התבקשו אף הם לכתוב עבורי את סיפור חייהם, כשאני מגיבה בהתאם ושואלת שאלות הבהרה. "שיחות" אלו היו מורכבות יותר ונמשכו מספר שבועות, כשאני תלויה בזמנם הפנוי ובקצב כתיבתם. הן תבעו סבלנות משני הצדדים ורגישות רבה בפרט מצדי, שכן הכותבים נדרשו לחלוק עם דמות אנונימית, שקשה לעמוד על טיבה מעבר למסך המחשב, את הסוד שטרם סיפרו לקרוביהם. מן הצד האחר, אני מניחה, כי הכתיבה האנונימית הקלה על שני המרואיינים בתיאור

חוויותיהם הכמוסות, וכדברי אחד מהם, "סידרה לי את הדברים בראש, וחשבתי על דברים שלא יצא לי לחשוב עליהם קודם".

סיפורי החיים התמקדו בשאלת הזהות המגדרית והחלו לרוב בזיכרון הראשון אודות התחושות המוקדמות שטמנו בחובן מחשבה על "אחרות". הסיפורים תארו תהליך ארוך, רצוף עליות ומורדות, של קבלה, ולחילופין, דחייה של תחושות בלתי נבחרות אלו. ההיסטוריה האישית כמו נחלקה לשניים, כאשר עלילת הסיפור מובילה לרגע השיא, בו נמצאה ה"תווית" המתאימה לתחושות האמורפיות שלעיל. לאחריו, תוארו בפרוטרוט המפגשים החברתיים, אשר סייעו או עכבו את ההחלטה לקיים את חייהם על פי בחירתם, כמו גם חוויות הכוח והחולשה ותכנון צעדיהם לעתיד. בתום השיחות הראשונות הוסכם על מפגש או התכתבות אינטרנטית נוספים בהתאם לצורך ולכשתקבענה שאלות מחקר ברורות יותר.

מרבית המרואיינים עודכנו לגבי שלבי ההתקדמות של עבודת המחקר והביעו שביעות רצון מן ההחלטה להתמקד בשפה העברית. לפיכך, כאשר ביקשתי להיוועד שוב עם ששה מהם, כשנה ויותר לאחר ביצוע הראיונות הראשונים, לא נתקלתי בסירוב. ששת המשתתפים נבחרו על ידי בהתאם לזמינותם ועל פי תמלילי השיחות עמם שדרשו יותר מאחרים ביאור לגבי סוגיית הלשון. המפגשים נערכו הפעם בביתם, וכל אחד מהם נמשך כשעתיים. הראיונות היו מובנים למחצה (Semi-structured Interviews) וכללו שאלות ישירות אודות השפה העברית, שנחלקו למספר קטגוריות: תחושות ומחשבות כלליות אודות כבליה של הלשון, הפתרונות המילוליים המפצים עליהם, שינויים באופני השימוש בשפה על פני ממד הזמן או בהתאם לסיטואציות קונקרטיות ותהליכי הרכישה של מילים חדשות וכינויי שם.

הצצה ממושכת בשני הפרומים המקוונים היוותה אף היא מקור לאיסוף מידע אודות האינטראקציה המילולית של חברי הקהילה, שחלק גדול מהשיח שלה מתקיים בסייבר ספייס. שני הפרומים מהווים במה, לעתים אחת ויחידה, לעשרות אנשים המגדירים את זהותם כטרנסג'נדרית, מאפשרים לנהל שיחה בזמן אמיתי או קרוב לו והופכים למרחב מוגן, המסייע להסרת מעטה האנונימיות וליצירת קשרים בין אישיים. בהעדרם של מרחבים בטוחים אחרים, הפרומים משמשים להתייעצות, להתלבטות או לקבלת מידע רפואי זה או אחר, והם משמשים כמשאב זמין להכרת השיח של הקהילה הוירטואלית, לאיתור צמיחתן של מילים חדשות ושל אופני השימוש בהן בחיי היומיום ולאורך זמן (Ritchie & Barker, 2006:585). הפרומים אף סייעו בידי לביאור שאלות שהתעוררו בהמשך ולעדכוני שונים לגבי הרצאות, מפגשים או מופעים רלוונטיים לחיי יושביו.

2. המשתתפים

עבודת המחקר מתבססת, כאמור, על ראיונות שנחלקו לשני פרקי זמן במרווח של כשנה וחצי ביניהם. הראיונות נערכו עם אחד עשר אנשים בטווח גילאים רחב, הנע בין 19 ל-54 שנים. מרואיינת אחת הנה נשואה והורה לארבעה. שלושה גרושים, וכל אחד מהם הורה לשני ילדים. שבעת הנותרים הנם רווקים ורווקות בשנות העשרים או השלושים המוקדמות לחייהם. חלק ניכר מן המשתתפים מתגורר במרכז הארץ, הנו אקדמאי, בעל מקצוע חופשי וכן המעמד הבינוני. המרואיינים מתפלגים בין אלה המנהלים את חייהם כרצונם ברבים ובין אלה השומרים על זהותם בסוד.

ששה מן המשתתפים מזדהים כאנשים טרנסקסואלים. ארבע מבקשות לחיות את חייהן כנשים ולהפוך מזכר לנקבה (MTF). שניים מעוניינים לשנות את מינם מנקבה לזכר (FTM). שניים מנהלים "חיים כפולים" ונמנעים לחלוטין מלחשוף את זהותם בפני בני משפחתם או מעגלים חברתיים אחרים. השאר "יצאו מן הארון" באופן מלא או חלקי והחלו בתהליך לשינוי המין, הכולל נטילת הורמונים זכריים או נקביים בפיקוח רפואי. אחד מהם אף עבר ניתוח עליון להשטחת החזה.

ארבעה מציגים את עצמם כ"ג'נדרקוויר" והם אינם קושרים את זהותם באופן מובהק עם אחד משני המגדרים המוכרים לנו. כאמור, הם עשויים לתפוס את מקומם בשני המגדרים בו זמנית, באף לא אחד מהם או ביניהם ב"אמצע". כל הארבעה אינם מסתירים את זהותם מאחרים. שניים נקטו בצעדים לשינוי של הגוף באמצעות טיפול הורמונאלי או כירורגי. שני הנותרים אינם מעוניינים בשלב זה לשנות את מינם הביולוגי. לדבריהם, שאלת הזהות צצה ועלתה בגיל ההתבגרות יחד עם ההתעוררות המינית והבחירה באובייקט התשוקה (בניגוד לאנשים טרנסקסואלים, המדווחים על זיכרונות מוקדמים יותר של העדר התאמה ומצוקה מגדרית עוד מגיל הילדות). כלומר, שאלת הזהות המגדרית בקבוצה הקווירית נבעה לרוב מן ההעדפה המינית של הארבעה, אך לעתים העדפה זו הייתה נתונה לשינוי לאחר קביעתו של השיוך המגדרי.

מרואיין אחרון מזדהה כקרוס-דרסר, ומציג את עצמו כגבר הטרנסקסואל, המאמץ בהקשרים מסוימים את המופעים החברתיים הנחוצים על מנת לעבור למין הנגדי. הכוונה ללבישת בגדי נשים, מריטת שיער, איפור וכיוצא באלה, המשמשים אותו באירועי הקהילה או במהלך מגע מיני⁷.

שלוש הזהויות שלעיל מהוות, כאמור, חלק קטן בלבד ממגוון רחב מאד של אנשים החוצים את גבולות המגדר. ניתן לתמצת את הגיוון הרב בזהויות השונות בדבריו של ליטל, אחד המרואיינים: "כל

⁷ פירוט נוסף של מאפייני המרואיינים יעשה בפרקים הבאים.

אחד ממציא את השמות שלו וכל קבוצה יש לה את השמות שלה. כל אחד שיש לו את השפיץ של הככה של הזה". יתרה מזאת, כל אחת משלוש הזהויות שלעיל עשויה לשנות עם חלוף הזמן את הגדרתה העצמית או את קבוצת ההשתייכות החברתית שלה. פרק הזמן שחלף בין ראיון אחד למשנהו אפשר לי להיחשף לתמורות אלו. במקביל לשינויים הפיזיים הבולטים שעברו על חלק מן המשתתפים, כקול הבס או החזה הצומח בסיועם של הטיפולים הרפואיים, תוארו בפני אף שינויים במושאי התשוקה המינית, בתפישת העצמי או כינוי בשם, בגישה לשפת הדיבור או במידת חשיפת הזהות בפני אחרים. עמיר, למשל, החל בפרק הזמן שחלף בין שני הראיונות ליטול טסטוסטרון ועבר ניתוח להשטחת החזה. קולו התעבה ללא הכר, גופו התמצק, וההגדרה "גינדרקוויר, המזדהה עם הקהילה הלטביית", הוחלפה ל-"FTM", העשוי להימשך אף לגברים". כך גם נורית, שהפכה בינתיים מאישה טרנסקסואלית, הנמשכת לשני המינים, לאישה הטרנסקסואלית המגלה העדפה ברורה לגברים. המשתתפים הדגימו, למעשה, כי הזהות הנה מושג חמקמק, הנתון להתפתחות מתמדת והנוטה לריבוי של מיקומים. יתרה מזאת, הם המחישו את הקשר הדינמי בין המין, המגדר והמיניות, וכפועל יוצא ממנו, את הגישה המתחלפת לכינוי השם, לאופני ההבעה או לדרכי הפנייה אליהם. לכן חשוב לסייג ולומר, כי הדברים המובאים מפי המשתתפים נכונים לפרק זמן קצר ומצומצם בלבד, לא יותר. ייתכן ובעקבות השינויים התכופים, חלק מהם לא ימצא עוד את מקומו בדברים שסיפר אז, לפני כשנתיים.

3. ניתוח הנתונים

ההתבוננות בתמלילי השיחות עם המשתתפים נעשתה דרך שלוש פריזמות, אשר סייעו לאיסוף הנתונים אודות השפה ומאפייניה (McCormack, 2000:291). בשלב הראשון ליקטתי את הדברים שנאמרו במפורש על ידי המשתתפים לגבי העברית (מה נאמר). בשלב השני הנחתי את התוכן בצד ועברתי לבחינת הסגנון או האופן בו נאמרו הדברים. היינו, חיפשתי אחר עדויות עקיפות לתצורות הביטוי המילוליות של המשתתפים (איך נאמר). בשלב האחרון חרגתי מן הטקסט ונשענתי על מידע ישיר אודות שפת הקהילה מפי אלה המכירים אותה מקרוב⁸. מידע זה אפשר לי לחזור אל התמלילים ולבחון את מה שנותר מושתק ולא יכול היה להיאמר במהלך הראיונות על ידי המשתתפים (Johnstone, 2000 ; McCormack, 2000:291).

⁸הכוונה לגברת נורה גרינברג ולאוהד, אחד המרואיינים. מכיוון, שאוהד הנו ה"קרוס-דרסר" היחיד שרואיין לצורך עבודת מחקר זו והוא מעורה מאד באורחות הקהילה, דבריו שימשו אותי לרוב כמידע ישיר על ההתנהגות הלשונית של חבריו.

הדברים שהוזכרו במפורש על ידי המשתתפים הכילו דילמות לגבי השפה ופתרונות מילוליים רלוונטיים. הדילמות עסקו בסמני המין ובמינוחים החסרים בעברית, בתרומתם של חלקי דיבור אלה ל"הוצאתה לאור" של הזהות המגדרית ובמשמעויות שיוחסו להם על ידי המרואיינים. הפתרונות נחלקו למשחקי מילים, ניאולוגיזם וכינויי שם מועדפים, אשר מדגימים את ההבדלים בין לשונה של הקהילה ובין השפה הדומיננטית ומסייעים לאכיפת נקודת מבטה הייחודית על העולם (Cort' es & Conde & Boxer, 2002:142).

תצורות הביטוי אשר נשזרו במרומז בתוך הטקסט הכילו את הלשון המטפורית, המקשטת את הסיפורים השונים והמאפשרת לבטא רעיונות מורכבים או מופשטים (Lakoff & Johnson, 1980:5); חילופים בכינויי הגוף או שימוש במילות שלילה, הלוקחים חלק בסימון הזהות ובתהליך ההגדרה העצמית והממקמים את הדוברים בקרבת אנשים או קבוצות חברתיות רצויות (DeFina, 2003:52); ולבסוף, מטבעות לשון חוזרים ונשנים, המייחדים את ההקשר הסוציו-תרבותי הישראלי והמצביעים על הזיקה בין האני ובין החברה (McCormack, 2000:291).

השמטה של מילים או מבעים מסוימים, אשר לא יכלו להיאמר על ידי המשתתפים, חשובה במידה זהה לאלו אשר זכו לביטוי מפורש בסיפורי החיים. החסר המילולי שלעיל עשוי לספק מידע רב אודות יחסי הכוח בתוך הקהילה ומחוצה לה (DeCourtivron, 2003:162).

4. מספר הערות מתודולוגיות

במהלך ביצוע הראיונות ותהליך הכתיבה שלאחריו עלו מספר שאלות מתודולוגיות הנקשרות לחקר השפה והזהות. הראשונה מתייחסת למידת מהימנותו של הראיון ככלי לחקר הלשון המדוברת בחיי היומיום. מן הצד האחד נטען, כי הראיון אינו מדגים מאורע נייטרלי המתרחש בסביבה "טבעית". על כן, הוא אינו משקף פעולת דיבור שגרתית או אותנטית. המרואיינים נוטים לשער את המצופה מהם ותשובותיהם מושפעות מנוכחותו של המראיין (Briggs, 1986). מן הצד האחר, סוברת ג'ונסטון, כי אין בנמצא מאורע דיבור "טבעי" יותר מאחרים, והראיון אינו פחות אמיתי מסיטואציות אחרות (Johnstone, 2000:113-114). דברים הרי לעולם אינם נאמרים בואקום, אלא ממוקמים הן בהקשר ייחודי והן בהקשר תרבותי רחב. שיחה מובנית על ידי מספר מסוים לשומע מסוים, הנמצאים ביחסים של כוח וברגע היסטורי בלבדי, והיא כוללת את הממד האוטוביוגרפי שכל אחד מביא עמו

לפגישה ואת ממד האינטראקציה בין השותפים לשיח (McCormack, 2000:287). לפיכך, ראיון רגוע וידידותי, כ"שיחה טובה", עשוי לספק לחוקר נתונים טובים דיים (Johnstone, 2000:113-114).

ביקורת דומה מופנית כלפי טקסטים כתובים ויכולתם לשקף את התנהגותו המילולית של הכותב, והיא נקשרת לראיונות המקוונים שערכתי עם שניים מן המשתתפים. עד לאחרונה, טקסטים אוטוביוגרפיים נתפשו כמקור מידע שאינו לגיטימי וכסוגות שוליות בחקר השפה והזהות, אשר הוערכו כבלתי "מדעיות" ומוטות. הכתיבה אכן נבדלת מן הדיבור בהיותה בעלת תכונות של קביעות, כאשר לכותב ניתנת האפשרות לשקול טוב יותר את דבריו. בניגוד לעמדה זו, נשמעים טיעונים בזכות הטקסט הכתוב, העשוי לספק אף הוא תובנות ייחודיות על הפן החברתי והתרבותי ועל זהותו המילולית של יוצרו. משמע, באמצעות בחינה זהירה של הטקסט, ניתן יהיה להעריך באופן מדעי את הזיקה בין הזהות ובין השפה (Pavlenko, 2001).

אנשים טרנסג'נדרים מורגלים לספר על ההיסטוריה האישית שלהם באופן משכנע ורווי הסברים לסביבתם הקרובה או לרופאים ומטפלים, המצפים מהם לנמק את החלטתם והמבטיחים את מתן האישורים הממוסדים הנדרשים לשם ניתוח או קבלת הורמונים. מפאת הטלת הספק השכיחה באנושיותם, הם מפתחים שיח המיועד להבהרה עצמית, מעין "נרטיב מוכן מראש" (Butler, 2001:630), העשוי לפגום לכאורה במהימנות דבריהם. המרחק ביני ובין המספרים היווה במקרה זה יתרון, כי הוא אפשר הצגה של שאלות תם, שהתשובות להן אינן ברורות מאליהן. ייתכן כי שאלות אלו לא היו נשאלות אילו נחשפתי אל הקהילה בעבר, וכי הן הסיטו מעט את הדוברים מן התוואי הרגיל של סיפוריהם (Johnstone, 2000:88). יתרה מזאת, אינני ניגשת אל הנאמר כתרגום של "אמת" צרופה, העומדת בפני עצמה חפה מן הנגיעות החברתיות. אדרבא, הנרטיב המוכן מראש עשוי לספק לנו מבט נוסף על הנורמות המכוונות אותו ומעניקות לו את משמעותו.

שאלות ישירות על השפה ואופני השימוש בה עשויות, אף הן, להשפיע על המרואיניים, הנחשפים למטרת המחקר ועלולים לכוון את מילותיהם בכדי להוכיח לי דבר מה על לשונם. על כן, תמלילי ראיונות הגיגיו הראשונים, שלא הציבו עדיין את השפה במוקד הדיון, משלימים את החסר ומאפשרים גישה משמעותית לזיכרונותיהם, לכאורה, בשפתם שלהם.

מגבלה נוספת נקשרת לסוגיית המודעות של המשתתפים לשפה השגורה בפייהם. משמע, עד כמה שאלות ישירות אודות אופני השימוש בלשון עשויות להניב תשובות מושכלות? הדוברים הרי אינם מודעים תדיר להתנהגותם המילולית, ולא ניתן תמיד לייחס לה כוונה תחילה. אם היו צריכים להשהות את פעולת הדיבור לפני כל משפט, בכדי להחליט לכאן או לכאן, השיח היה הופך לבלתי

אפשרי. יחד עם זאת, ניתן להניח, כי למרות העדרה של מודעות מלאה, הדוברים נוטים לעשות שימוש מסוים בשפתם, בכדי לסמן או להציג את עצמם ככאלה ולא כאחרים (Kulick, 2005: 618). הדבר נכון פי כמה וכמה, בקרב דוברים המשויכים לקבוצות מודרות. אלה רגישים ומודעים יותר לכוחה האסטרטגי של השפה, מאשר חבריהם של קבוצות יוקרתיות ובעלות כוח, הנתפשות לכאורה כניטרליות (Johnstone, 2000:76). תיקון המעידות הלשוניות שלי על ידי חלק מן המרואיינים היווה דוגמא מוחשית למודעות הקהילה לכוחה של השפה בכינון זהותם.

סייג נוסף נובע ממאפייני המרואיינים אשר תרמו את חלקם לעבודה. למרות הבחירה לא לברור את המשתתפים על פי תכונות נוספות מלבד זהותם המגדרית הנון-קונפורמיסטית, נוצר בהדרגה מעין חתך ייחודי של אנשים, שאינם מייצגים בהכרח את האוכלוסייה הטרנסג'נדרית בישראל. מרבית המרואיינים, כאמור, הנם בני המעמד הבינוני-גבוה ובעלי תודעה פוליטית, אשר תפשו את המחקר כהזדמנות ואף כשליחות מסוימת להגברת הנראות של הקהילה בחברה הרחבה. לפיכך, לא ניתן להקיש מדבריהם כי כך הם פני הדברים בקרב הקהילה כולה.

כך גם לגבי החומרים שנאספו משני הפרומים המקוונים. הקהילה המקוונת אינה אוצרת בתוכה מקבץ הומוגני של זהויות שוות ונטולות קונפליקטים. זוהי מערכת המורכבת משעטנו של סגנונות הסותרים זה את זה, לוקחים חלק וחשופים למגוון של קבוצות שיח, המאורגנות בסדר היררכי ושרויות במאבקי כוח. היינו, גבולות הקבוצה הנם דיפוזיים, חשופים לתנועה, לכניסה ולעזיבה של אנשים, הנעים ממקום למקום בהתאם לקדימות הניתנת על ידם בנקודות זמן שונות לזהות אחת או אחרת מתוך סל הזהויות האישיות (Pratt, 1987:52; Johnstone, ; Barrett, 1997:189; Agar, 1996:6-7; Meyerhoff, 1999:211; 2000:85). יתרה מזאת, חשוב לזכור, כי לצד החברים הקבועים בפורומים או ה"זרים ברכבת", נותרים רבים אחרים דוממים, אשר קולם אינו נשמע, והם אינם שותפים לשיח האינטרנטי או שהם מבכרים לעקוב מן הצד ולא להצטרף לדיון. השותפים לפעילות הפורומים מהווים חלק קטן בלבד משיעור האנשים הטרנסג'נדרים בישראל, ועיסוקם התכוף בהגדרות המילוליות ובמשמעויותיהן הפוליטיות הנו זכות יתר של בעלי המעמד וההשכלה הגבוהים יותר, ואינו נחלתם של אלה הנאבקים על קיומם היומיומי וחיים בשוליה של אותה קבוצה שולית⁹. אם כן, לא ניתן לתחום את גבולות הקבוצה על בסיס אמת מידה לינגוויסטית, להכליל מן הפרקטיקות המילוליות של יושבי הפורום או להסיק כי לקהילה שפה אחת בלבדית.

⁹ על פי הערותיה של גברת נורה גרינברג, חברת הקהילה ויו"ר אגודת הלהטי"ב לשעבר. הפגישה עם נורה היוותה חלק מן ההליך המחקרי ושימשה כמקור מידע נוסף. יתרה מזאת, חלקים נכבדים מן העבודה הכתובה הועברו לעיונה לשם קבלת משוב.

מ"טבע" הדברים, אני מתמקדת יותר במגדר ודוחקת הצידה מגוון של זהויות נוספות, הנקשרות למעמד המשפחתי, המוצא האתני או תחומי העניין האחרים של המרואיינים. חשוב לציין, כי האחרונים אינם מצטמצמים לכדי ישויות מגדריות בלבד, וכי מתקיימים בכל אחד מהם רבדים שונים של האני, העשויים להשתנות על פני הזמן, להימצא בזיקה הדדית, ולעתים, אף לסתור זה את זה (Litosseliti & Sunderland, 2002:6). אף המשתתפים עצמם הרחיבו בסוגיית המגדר ובחרו להשמיט מסיפורי החיים פרטים, לכאורה "בלתי רלוונטיים", אודות הרבדים הנוספים ומעורבותם במגוון של רשתות חברתיות. מכיוון ששאלת המגדר הנה השאלה המרכזית המיוחדת ומעסיקה אותם, כך נעשה הניתוח דרך משקפיה בלבד, כאשר אני ערה למעורבותם ההכרחית של גורמים משלימים בגישתם של המשתתפים לסוגיית השפה.

5. בעיית הייצוג

מילים מתרוקנות עם הגיל, מתות ומתעוררות מחדש. בהתאם לכך מושקעות בהן משמעויות חדשות, ותמיד הן טעונות בזיכרון מיד שנייה (Minh-ha-Trinh).

בעיית הייצוג נקשרת לאי הודאות סביב יכולתו של מחקר לשקף נאמנה את עולמם של "נחקריו". היות והאמצעי להעברה ולניתוח ניסיונם של המרואיינים הוא המילים, הרי ההבטחה לדיווח הוליסטי ולשיקוף פשוט של הנאמר נידונים להפרה. המילים אינן אמצעי תיווך יציב ובעל משמעויות קבועות, הנתפשות באופן אחיד וזהה על ידי כל משתמשיהן, והן מקבלות את משמעותן בתוך שדות שיח ייחודיים ובהתאם ליחסים הנרקמים בין משתתפיו (שלסקי ואלפרט, 2007-20:23). על כן, אינני ניגשת אל הטקסט שלי כאל תרגום של "מציאות", אלא כסיפור אחד מני רבים ו"מיד שנייה", המציע פרספקטיבה אחת בלבד לנורמות הלשוניות העולות מדברי המשתתפים ומכוונות את ניסיונם. יתרה מזאת, מוטלת עלי המשימה לבחון את משמעות נוכחותי עבורם, את עמדותיי כלפיהם וכלפי עולמם ואת מקומי כסובייקט במעמד, מגדר ובזיקה מינית ופוליטית בתוך ה"מציאות" הנבראת על ידי במהלך הכתיבה.

המפגש עם הקהילה, אותה "ישות" זרה ומוזרה שלא נקשרה לחיי במאום עד הלום, אינו פשוט כלל. משתתפי המחקר ערערו על אחת החלוקות החברתיות היסודיות שעליהן חונכתי, אתגררו ללא הרף את הסכמות המגדריות שהבאתי מבית ולימדו אותי פרק חשוב ב"הלכות סובלנות". השיחות הראשונות על גבי הרשת היו "מדאיגות", שכן לא הכרתי חלק גדול מן הטרמינולוגיה שנשזרה בשיח הקבוצתי. אוצר המילים שלי כמו איבד מערכו, והוטל עלי תחילה ללמוד מינוחים רבים וחדשים, על

מנת להבין מעט ולהתקרב. מרבית המינוחים מיובאים מחוץ לישראל, ועל פי רוב אינם מוכרים למי שאינו נמנה עם חברי הקהילה. כמו כן, נדרשתי להיזהר בלשוני. פנייה חוזרת ליושבי הפורומים בלשון זכר "נייטרלית" כנהוג במקומותינו הובילה לטרוניות מיידיות. כאשר עברתי לשימוש בלשון נקבה, קמו ועלו טענות מן ה"עבר" השני. לפיכך, סיגלתי את הכתיבה בלשון המערבבת זכר בנקבה לשיעור רצונם של כל הצדדים. זאת ועוד, השאלה ה"תמימה" בשיחת הטלפון הראשונה, "איך את/ה רוצה שאפנה אליך?!", התבררה כמוטעית. היה עלי לשים לב מלכתחילה לסמני המין בהם נעשה שימוש, לאמצעם ללא עוררין ולא ללכת שולל אחרי קולו של הדובר. בשלב המפגשים הפיזיים הוצבה בפני משימה קשה עוד יותר והיא לנסות ולשוחח פנים אל מול פנים עם אדם, שלא החל או חפץ בשינוי פיזי, בכינוי הגוף המועדף עליו, אך הפוך לגמרי לסדרי העולם שלי. התחושה הייתה כי יחסי כוח אינם סטטיים, ולעתים כאשר אדם זר נכנס לקהילה לא מוכרת, מערך הכוחות עשוי להתארגן מחדש בן רגע. הנה, הרי אני עוברת אקט של חניכה, וכאורחת מן החוץ מודרכת כיצד בין היתר יש לעשות שימוש נכון בשפה ובטרמינולוגיה המקובלת על בני הבית. בפרק הזמן שחלף מראיון אחד למשנהו נחשפתי אף לתמורות הפיזיות שעברו על חלק מן המשתתפים. ה"נקבה", אשר הכרתי קודם, החל לשוחח בקול בס, כתפיו התרחבו, שדיו הוסרו וגופו התמצק. ה"זכר" החלה להצמיח את שיער ראשה, הגדילה את שדיה, עטתה שמלה ושוחחה בקול דק וגבוה. להפתעתי, הבלבול המצופה הומר בתחושת השמחה למראהו של אדם, המגשים את נטיית לבו. אם כך, נראה כי ניתן להסתגל במהרה למה שנתפש קודם לכן כבלתי מתקבל על הדעת.

כשהתחלתי בצעדיי הראשונים לקראת המפגשים עם המרואיינים, עלה בדמויני הייצוג המיתי של נשים אקסטרואגנטיות בעקבים גבוהים, המרקדות על בימות מצעד הגאווה או מקשטות בנוכחותן מסיבות תל אביביות ססגוניות. בפועל פגשתי אנשים "רגילים", הנאבקים על זכותם לנהל חיים "רגילים" ונטולי מבטים משתאים בכל אשר יפנו. המפגשים שהחלו אמנם במבוכה רבה כבכל קשר ראשוני בין שני אנשים זרים, הפכו בהדרגה לשיחה נינוחה. המשתתפים לא נרתעו מתיאורן של חוויות אינטימיות הקשורות לגופם או למיניותם, שמחו לחלוק את ניסיונם, ולעתים אף ויתרו על המעידות המילוליות שלי והתירו לי לפנות אליהם בהתאם ליכולותיי המוגבלות. בניגוד לחששותיי, אותה ה"טרנסג'נדריות", שעמדה מנקודת ראותי להשתלט ולכבוש כל חלקה טובה בהווייתם ועל כן להכשיל את תגובותיי, הלכה ותפסה עם הזמן מקום משני בהכוונת האינטראקציה בינינו. אני מניחה, כי ההצלחה היחסית בגיוס שיתוף הפעולה של המרואיינים נבעה מן הפנייה הבלתי אמצעית, מהוויתור

על מעמד ה"מומחה הבקיא בכל", מהרצון הכנה ללמוד "משהו" חדש ומן האוריינטציה הפמיניסטית שלי, האהודה על חלקם מפאת עניינם הרב במגדר.

שאלת הלגיטימיות של כניסת חוקרים זרים מבחוץ ומידת יכולתם להבין את צפונות לבה של קבוצה מדוכאת, הנמצאת בשוליו של המדרג החברתי, העסיקה אותי לכל אורכו של תהליך הכתיבה. השאלה התחדדה אף יותר מפאת הדיון בקבוצת אנשים, אשר רבים הם אלו הנוהגים לדבר עבורה או במקומה, דוגמת הממסד הרפואי (Butler, 2001:630). למרות "כוונותי הטובות", הרי אני נציגה של הקבוצה המדוכאת ולעולם לא אוכל להבין את החוויה של היות בגוף זר לזהות או במרחב בין שני מגדרים או להימצא תחת עינה הקפדנית והמוכיחה של הסביבה. האם, בסופו של דבר ועל אף האוריינטציה הפמיניסטית, איני נוטלת לעצמי את החירות או הפריבילגיה להסתכל מן הצד וממקום בטוח על ה"אובייקט מעבר לכלוב"? עד כמה, למרות הביקורת העצמית המתמדת, אני מודעת באמת לנקודת המבט שלי או של הספרות הפרושה לפני ולמידת התמזגותן בחוויותיהם של המשתתפים? חשוב לזכור, כי אני רק קוראת של מילים נבחרות, כאשר הפרשנות לציטוטים שנבררו על ידי פותחת צוהר קטן בלבד להתבוננות באנשים אותם אני מנסה להבין. למרות הניסיון להיצמד במילותיי לדבריהם, הרי הן אינן אלא שיקוף של הנורמות השיחיות הקודמות לכולנו (Butler, 2001:630).

השאיפה להיצמד לדברי המרואיינים הפכה את תהליך הכתיבה למורכב עוד יותר, מפאת הצורך ליצור הסברים בעלי תוקף מכליל, לקבץ יחד את הנאמר לקטגוריות משמעות, אך בה בעת להישאר נאמנה לשונות הגבוהה בין המשתתפים. מספר רב של פעמים הפכתי את סדרי הפרקים וכותרות המשנה, ועברתי מכתובה השוואתית בין שלוש הזהויות הטראנסג'נדריות לכינוסן של דילמות ופרקטיקות לשוניות משותפות, כאשר השונות בין השלוש שזורה ביניהן. פתרון מסוים לסוגיות אלו נמצא לבסוף בהצגת הטקסט הכתוב לעיונו של חלק מן המשתתפים, אשר בחן את מידת הבנתי ואת מהימנות פרשנותי, ואף זכה למעט שליטה על המידע שיפורסם.

ג. "בהכל יש מגדר" – לשון הפנייה ומשמעויותיה

בני: השימוש בלשון נקבה מציק לי תמיד, ולכן אני מנסה להימנע מסיטואציות חברתיות כמה שיותר. זה הופך אותי לאדם מאד עצבני, כי כל מילה כזאת היא כמו דקירה שמציקה, ואני מגיב כמו אדם שהציקו לו... אז אני מצמצם למינימום הכרחי.

פרק זה פותח את שלושת פרקי הממצאים ועניינו בלשון הפנייה בעברית אל משתתפי המחקר ובמשמעויות המיוחסות לה על ידם. הפנייה בגוף שני כוללת כאמור תצורות דקדוקיות המבחינות בין המינים, והיא שותפה מרכזית לתהליך ייחוס המגדר. היא אינה מותירה מקום לדמיון ומכריזה, באופן שאינו משתמע לשני פנים, כיצד נתפשת זהותו של הנמען על ידי הדובר. על כן, השפה הנה בעלת תפקיד מהותי בעיצובה של הזהות המגדרית ה"אחרת", החשופה לאיום מתמיד על האותנטיות והלגיטימיות שלה.

משתתפי המחקר מתארים את הסכסוך המתמשך שלהם עם העברית הנכפית עליהם מבחוץ, מתעקשת עד להכעיס לסווג אותם בניגוד לרצונם ומסבה להם במקרים רבים עגמת נפש. הפנייה בכינוי גוף לא מתאים עלולה לערער במחי יד על יכולתם של המרואיינים "לעבור" (To Pass) באופן אמין כבן/בת המגדר המזוהה על ידם. היא מנכיחה את הפער בין הגוף ה"חסר" ובין קטגוריית המגדר המועדפת, ואף מורה על העדר הבנה או על אי כיבוד נטיית לבם. בה בעת, עולה מדבריהם חוויה אחרת ומורכבת יותר. לצד מגבלותיה הרבים של העברית, המכפיפה את המשתתפים אל תוך מציאות בינארית אחת, היא מצליחה להרחיב עבורם את אפשרויות המיצוב של הזהות בזיקה לשתי קטגוריות המגדר המוסכמות.

בפרק זה ברצוני לדון במשמעויותיה הרב גוניות של לשון הפנייה כפי שעלו מדברי המרואיינים. משמעויות אלו מתחלפות ביניהן בהתאם לזהויות השונות של חברי הקהילה והן תלויות, בראש ובראשונה, בהקשר בו נאמרים הדברים. מחד, אדגים את הקושי המתעורר בעטייה של פנייה לא מתאימה ואת חלקו של הפיצול ללשון זכר וללשון נקבה בכינונה של הזהות הטרנסג'נדרית. מאידך אני טוענת, כי לצד הקושי שלעיל, סמני המין של העברית לוקחים חלק באישוש תפישת העצמי ומסייעים להוצאתה לאור של הזהות. הפנייה בכינוי הגוף המתאים מדרבנת את האדם הטרנסג'נדר לפעולה. היא שותפה לערעור על תביעת הקוהרנטיות בין המין הביולוגי ובין הזהות המגדרית, חותרת תחת מעמדו המכריע של המין בייחוס המגדר ומתעלמת מפונקציות הייצוג הסמליות שלו. יתר על כן, בכוחה של הלשון לתקף את הצלחת ה"מעבר", לפצות על "נתוני הפתיחה" של הגוף ואף להשלים את תוצאותיה של הטרנספורמציה הפיזית.

1. הלשון כאישור יציאה

נעמי: והדבר שהכי הדהים אותי שם ש... נראיתי גבר, ז"א אי אפשר היה לדמיין משהו אחר. וכולם פנו אליי כנקבה. אני אמרתי שאני טרנסקסואלית, זהו! מה זה משנה איך אני נראית. אני מרגישה אישה, אז פונים אליי בנקבה. וזה היה בעיני משהו באמת מדהים. והבנתי שזאת הנקודה שאני באמת יוצאת מהארון כי כל העשרים שיושבות פה וגם כל מי שהסתכל מסביב מבין שאני טרנסקסואלית... ופתאום נהייתי מאד מודעת לעצמי. רגע, איך לשבת? איך לשים את הידיים על השולחן? איך לדבר? זה דברים שלא חשבתי שאני אחשוב עליהם.

נעמי, סטודנטית בת 27 ממרכז הארץ שנולדה כזכר, מתארת את המפגש הראשון פנים אל מול פנים עם קבוצה של נשים טרנסקסואליות אותן הכירה דרך האינטרנט. המפגש התרחש מספר שנים קודם לראיון, כאשר היא עדיין עמוק בתוך הארון ולא החלה בשינוי פיזי כלשהו. לבית הקפה בתל אביב הגיעה עם חששות כבדים ו"עם התספורת הקצוצה, החולצה עם הצווארון והמכנסיים המחויטים", אותה תלבושת שעטתה על עצמה בלית ברירה כאשר ניסתה "לחקות את הבנים" כל אותן השנים.

לדברי נעמי, הייתה זו הפעם הראשונה בה הצהירה בפומבי על זהותה המגדרית. המפגש העיד יותר מכל, כי הכמיהה להיות לאישה הנה בגדר האפשר. כל עשרים הנשים אשר היו שם לא עמדו בתנאיו של הארכיטיפ המדאיג כל כך של הטרנסקסואלית, הנזרקת מן הבית ו"מוכרת את גופה" בכדי לממן את הטיפולים הרפואיים לעיצוב המין. יתירה מזאת, הן "עברו" בהצלחה. אף אחד לא חשד ו"אף אחד לא הסתכל במבטים מוזרים, לא קילל או הצביע באצבע" לעברן. נקודת מפנה זו יחד עם הפנייה אליה בלשון נקבה הניעו אותה לפעולה ושימוש, על פי עדותה, כזרז ליציאתה מהארון.

למרות חזותה הגברית באותה העת, הנוכחות פנו אל נעמי בלשון נקבה. מבחינתן היא מרגישה אישה, ולפיכך מסומנת על ידן כמקובל בעברית. המחווה הזו נועדה אמנם להורות על סולידריות ועל ההכרה והקבלה של רגשותיה ללא תנאים מקדימים, אך במקביל מתבצע מהלך המפחית מחשיבותו של הגוף הגברי הנוכח וכמו מעניק לו מקום משני וטפל בלבד. לשון הפנייה ה"בלתי קוהרנטית" לשומע מן הצד פורמת למעשה את הקשר האידיאולוגי בין השפה ובין הביולוגיה, והיא חותרת תחת הדרישה להתאמה בין הגוף, המין או המופע הפיזי, ובין המגדר (West & Zimmerman, 1987:132). לפיכך, היא מאשרת את תפיסתה העצמית של נעמי, שאינה נובעת עוד כנדרש רק מתצורתו של הגוף.

אך כעדותה של נעמי, הגוף נותר שם עבורה "במלוא הדרו", כי "פתאום" היא מודעת לתנועות ולמחוות הפיזיות והלשוניות הנדרשות ממנה בתהליך "הוצאתה לאור" ומיסודה של הזהות. עתה היה עליה לזנוח את ההרגלים החקיינים שסיגלה לעצמה, כאשר ניסתה להידמות לבנים, לתת ל"אני האמיתי" לצאת החוצה, בעוד היא בוחנת מחדש את שפת הגוף וגבולותיו, טון הדיבור או בחירת

המילים, הממחישים כולם את הפרפורמטיביות של המגדר ואת חלקו של האחרון בעיצובו של הגוף (באטלר, 2000).

חוויה דומה מתוארת אצל בני, גבר טרנסקסואל בן 28, שנולד נקבה, לאחר שחברה קרובה פנתה אליו לראשונה בלשון זכר, עוד טרם גיבש את הגדרתו העצמית וכינה את תחושותיו בשם. לדברי בני: "דווקא הפניה המגדרית הזאת היא אחד הדברים שהובילו אותי לחשוב שאני טרנס". המכרה התאימה את כינוי הגוף לרגשות שתיאר בפניה, בגמישות ראויה לציון ולמרות נתוניו הפיזיים. המחווה הדקדוקית הזו, שנעשתה ללא בקשה מפורשת מצדו, זכורה לו כנקודת מפנה בהיסטוריה האישית, אשר זירזה את התהליך הארוך של ההתבוננות פנימה וחקירת זהותו המגדרית.

בדומה לנעמי ולבני, עמיר, סטודנט בן 21 שנולד כנקבה, מתעכב בסיפור החיים על נקודת הזמן בה למד על האפשרות להימען ולשוחח בלשון זכר. עד לפני מספר שנים הזדהה כחבר בקהילה הלסבית, אך לאחר תהיות נוספות לגבי הזהות, מצא לעצמו מקום בטוח ונכון יותר, מקום באמצע בין שני המגדרים הנתונים לנו. הוא אינו גבר כמו שאינו אישה, והוא עושה שימוש בשפה ככלי מרכזי לביטוי של זהותו הגינדרקוורית.

עמיר: מ' הראתה לי בפעם הראשונה שיש אפשרות כזו, שבנות ידברו בלשון זכר, לא בגלל שהן טרנסיות כי ככה טוב להן, זה נותן להן כוח... נראה לי כמו לגלות משהו חדש, שמתאים לי, נכון לי, גורם לי להרגיש טוב עם עצמי... זאת נקודה משמעותית... לדבר בלשון זכר היה כף. כמו לעבור לבית הזה. זה היה מקום בטוח, מקום שאני יכול להיות בו מה שאני. סוג של איזון בין החוץ לפני. מקום יותר מוגן, של אנשים שאוהבים אותי, מכירים אותי ומכירים בי. זה היה המקום של לשון זכר.

עמיר משווה בשפתו המטפורית בין כינוי הגוף הנכון לבין הבית האידיאלי, מקום מוגן ומלא באהבה המאפשר להסיר מסכות, להיות ל"אמיתי" ולהירגע מהחוץ הסוער. החוץ במקרה זה הוא אף הגוף הנקבי המכריז על המגדר, ולפיכך אינו תואם את תחושותיו הפנימיות. לשון זכר אפשרה לאזן מעט את הפער בין השניים, כאשר רגע הגילוי שימש, לדברי עמיר, כזרז נוסף להתרחקותו ההדרגתית מהקהילה הלסבית ולמציאת מקומו כאדם טרנסגינדר.

שלושת המשתתפים מדגימים כאן את "יתרונות" המבנה הדקדוקי הבינארי של העברית, אשר מתקיימים הודות להבחנה בין המינים בגוף שני נוכח. הפנייה ה"נכונה" אל האדם הטרנסגינדר, המתבצעת כאן לרוב על ידי חברים קרובים המפגינים אהדה כלפיו, מנתקת את הגוף מפונקציות הייצוג הסמליות שלו. פנייה בלשון זכר אל בני, למשל, משמיטה הצידה, אף אם באופן זמני בלבד, את משמעויותיו החברתיות של המין הנקבי שלו, החדל בתורו לשמש כבבואה "טבעית" לזהות המגדרית. הגוף מאבד לפתע את חשיבותו, והלשון כמו מלכדת בינו ובין האני ומסייעת לחשוף את ה"אמת" על

הזהות. היינו, הלשון הנה בעלת אפקט ביצועי. היא פותחת בפני המשתתפים אפשרויות חדשות, מדרבנת לפעולה ומאיצה את בירור גבולות העצמי ואת התוויתם. מאידך, ה"מודעות" כמו מחזירה לגוף את כוחו, כאשר היא מעוררת אצל נעמי ובני, למשל, את הצורך לחולל בו שינוי ולהתאימו לנורמות ההגמוניות של המגדר.

2. לשון הדיסוננס

מעורבותה של לשון הפנייה באתגור תביעת הקוהרנטיות בין המין ובין המגדר זוכה לפרשנויות שונות על ידי משתתפי המחקר. פרשנויות אלו עשויות להתחלף במרחבים שונים ובהתאם לזהויות הטראנסגינדריות הרב גוניות, אשר חלקן מבקש לשמר את ההלימה בין שני המשתתפים שלעיל וחלקן האחר שואף לחתור תחתיה. אנשים טראנסקסואלים, למשל, המשתוקקים ללכידות בין הגוף הפיזי ובין תחושת האני, חשים שלא בנוח עם לשון הפורעת את הסדר הנתון והמגבירה למעשה את הדיסוננס בין השניים. דיסוננס, המתקיים מלכתחילה בהווייתם.

נעמי: היה בזה דווקא משהו לא נעים בהתחלה, כי... כי אני נראית בן. זה היה ברור שזה משחק תפקידים. כי ודאי שהן לא רואות אותי כאישה... כל מי שיפנה אליי בנקבה ויראה גבר מולו אז הוא משחק איזה שהוא משחק, שכן אני לא רוצה להיתפש כמשחק, כתחפושת. אני רוצה שאנשים יראו בי מה שאני רואה בעצמי, לא משהו מלאכותי.

במקביל לתחושת הרווחה שנבעה מלשון הפנייה של חברותיה, נעמי מוסיפה ומתארת באותה נשימה גם את חוסר הנוחות שהיא עוררה. הפנייה כמו היותה תזכורת לא נעימה לקיים והנכחה אף אצל האחרות את הפער הגדול בין גופה הממשי ובין המגדר שיוחס לו באמצעות השפה. היא אמנם מרגישה אישה, אך התחושה אינה שלמה כל עוד הגוף מורה אחרת. לפיכך, לא ציפתה להיות ממוענת בשלב זה בלשון "הפוכה", וזו נתפסה על ידה כמשחק בלתי מהימן, ממחר מדי, ההופך אותה לדמות גרוטסקית, לא אותנטית ומנוגדת לתפיסתה העצמית. כך גם נורית, אישה טראנסקסואלית בת 38:

לפני היציאה מהארון השפה הרשמית שלי הייתה זכר והרגשתי אתה נכון וטבעי במונחים של תקשורת עם אנשים... בהתחלה כשנראיתי כמו בן, כל אמירה כזאת (בלשון נקבה) סימלה לי אמת לא נעימה וזה פגע. בהמשך היה לי מן קטע כזה, שמי שפנה אליי בלשון זכר אמר את האמת ומי שפנה אליי בלשון נקבה עבד עלי או כיבד אותי אקסטרה.

נורית, כנעמי, אינה מבקשת להפר את הכללים הדקדוקיים ולתבוע מבני שיחה דיבור בנקבה מתוקף זהותה המגדרית. למרות מאווייה, הגוף הזכרי הבולט, שלא ניתן להתעלם ממנו, ראוי מנקודת מבטה ללשון הפנייה התקנית וה"טבעית" המסמלת אמת כלשהי ואינה הופכת סדרי עולם. מבחינתה, כל עוד לא נקטה בצעדים אופרטיביים לשינויו של הגוף, כלקחת הורמונים או "טיפוח עצמי", השפה של החוץ אינה יכולה להתחלף. נורית מקבלת על עצמה את תנאיה של הלשון, שהנה החוק החברתי

המורה על מי יכול לדבר ואיך. לפיכך, בדומה לרבים אחרים, היא ממוענת או מעזה לשוחח בלשון "הפוכה" רק "בחלונות זמן גנובים", בפינות בטוחות כרשת האינטרנט, בפורומים בעלי עניין משותף או בבלוגים (יומנים אישיים), שם הגוף נעדר ו"שם אין קונפליקטים או דיסוננסים וזה לא מקובע לפנים או לפרצוף שנראו אחרת".

הגינדרקווירס, בניגוד למרואיינים הטרנסקסואלים, מתנערים מחובת השימור של כללי השיח ההגמונים ואינם נרתעים משימוש בלשון המחודדת את הדיסוננס בין המין ובין המגדר. בסיועו של כינוי הגוף ה"מנוגד" לביולוגיה, הם משבשים את הקשר הקוהרנטי וההכרחי בין הגוף ובין הזהות המגדרית ומלמדים על תנועה בלתי מחייבת בין השניים.

עמיר : אבל נגיד ששאלת אותי בטלפון איך לדבר איתי, אז התעצבנתי. כי יש לי קול של בת וזה בלבב אותך, ואז דווקא אני רוצה שידברו איתי כבן... זה מן נקיטת עמדה. זה מאתגר את הסביבה.

עמיר, כאמור, אינו מזדהה כגבר או כאישה, והוא עושה שימוש בפרקטיקות גופניות המטשטשות את השייכות לאחת משתי הקטגוריות. הוא קצוץ שיער, ולעתים, עשוי להתהלך כשהוא קשור חזה (ביינדינג) ו"חמוש" בחצאית, או לחילופין, לצרף למכנסיו מעין חבילה (פקינג), המדמה איבר מין זכרי, ולהיות עם חזה נשי שאינו קשור. בשיחתנו הטלפונית הראשונה לפני כשנתיים טרם החל להשתמש בטסטוסטרון וקולו הגבוה הסגיר את מינו הביולוגי. כשהתבלבלתי, דרש שאפנה אליו בלשון זכר, כמחאה על הנטייה לקשור באופן מכני וללא מחשבה תחילה בין הגוף ובין המגדר. המהלך המילולי החתרני של עמיר, כמו גם המופע הגופני, יוצר דיסוננס אצל הדובר ומהווה כלי חינוכי הנועד להורות לסביבותיו על קיומן של אופציות מגדריות נוספות. לשון הפנייה ה"הפוכה" ממקמת אותו בעמדת "מורד" ומשמשת כמקור לכוח, כאלמנט אקטיביסטי פוליטי וכאמצעי מרכזי לגילויי התרסה והתנגדות להרגלים החברתיים. אך לדבריו, המפגש בין האני המורכב ובין העולם החיצון מעייף מאד, כי "צריך להיאבק על זה כל הזמן בגלל השפה". שפה, המאלצת לתקן ללא הרף את אלה שאינם מבינים או משלימים עם קיומו.

מגמה דומה מתוארת בסיפורו של ליטל, בן 27. ליטל נולד כנקבה, אך המגדר שלו "נזיל יותר מהנדרש". בדומה לעמיר, הוא אינו מזדהה עם "החלוקה המאד גסה" לבנים ולבנות ואינו מוצא את מקומו באופן מובהק באחת משתי הקטגוריות. לפעמים הוא בן, לפעמים בת, לפעמים דראג קווין והרבה פעמים "אני סתם שם, אני פשוט אני". בשנות העשרה לחייו, כאשר בחן את העדפותיו המיניות, למד כי כל המגדרים מוצאים חן בעיניו והוא אינו מעוניין לפסול אף אחת מן האפשרויות. לנשים הוא נמשך כאישה, אך התהיות החלו כאשר חש הזדהות עם אנשים הומוסקסואלים ומשיכה

לגברים "נשיים" מ"תוך זהות של בן". כל אחת משתי הקטגוריות "בת/בן" זוכה לקבל מליטל סל של תכונות ייחודיות שהן רק שלו, ואינן בהכרח תואמות את מערכיה של החלוקה החברתית. הבת שהוא, למשל, הנה אסרטיבית ו"טובה בשיפוצים". הבן שהוא מתאפר, נועל נעלי עקב נוצצות, חובש פאה סגולה או מושח לק בציפורניים. ליטל מכנה את המהלך הפרפורמטיבי שלעיל "בת לבן לבת" או "לשם ובחזרה"¹⁰. במקרים אחרים, אחד מביטוייה של הזהות עשוי לכלול את השימוש הסלקטיבי והמכוון בלשון זכר, המסייעת לו להגשים את "הדברים האלה שבתוכי" ולהחוות על ידי אחרים "לא סתם כבת".

ליטל: יש לי משהו יותר חזק, יותר חשוב להראות לעולם, להגיד לעולם. זה עוזר לי להתמודד עם זה שהגוף לא תואם בדיוק את איך שבא לי שזה יהיה... זאת הרגשה שיש לי מקום בעולם והוא חשוב. מגיע לי להיות פה... ואני דוגמא פיזית לעוד אופציה, וזה טוב אופציות. אני אוהבת אופציות ואנשים לא מכירים את האופציה... אז אם מישהו יראה אותי ויגיד: היי, תראו עוד אופציה! וזה יפתח משהו בראש, זה משהו שעושה טוב, זה חופש.

הפנייה בכינוי הגוף שלא בהוראתו הרגילה אומרת משהו לעולם, והדיסוננס שהיא יוצרת באוזני השומע או הדובר הרואה לפניו "אישה" הופך את ליטל למעין שליח בעל בשורה. באופן זה, ליטל ממחיש לאחרים את האפשרויות הנוספות ופותח פתח למחשבה, ליצירתיות ולחופש נטול מגבלות חברתיות, מילוליות או פיזיות. ליטל יוצא אף הוא נשכר מכך. מכיוון שהוא אינו מעוניין לשנות את מינו, לשון זכר הנה הכלי האחד העומד לרשותו, שכמו מוסיף נופך לגוף החסר ומצמצם מעט את הפער בינו ובין זהותו. מעינה נכונה מעניקה לו לגיטימציה ומקום בעולם, הרי הדובר כמו הגה אחרי הכול את שמו האמיתי ולא את הכינוי הקודם שאינו אוהב כלל.

מדברי המשתתפים ניכר, כי לשון הפנייה לוקחת חלק הן בצמצום והן בהבלטה של הפער בין הגוף ובין הזהות. עבור אנשים טרנסקסואלים, אשר לרוב אינם מבקשים לחרוג מן השורות, הבלטת הפער על ידי הלשון נתפשת על ידם כאקט מלאכותי ושאינו "טבעי"¹¹. כלומר, יחסם אל סמני המין מתחלף על פי יכולתם "לעבור" (Passing) באופן אמין למגדר המועדף. עבור הג'נדרקוורס, לעומת זאת, הדיסוננס המילולי משמש דווקא כיתרון, מהווה מקור לכוח ומסמל את קיומם של אפשרויות מגדריות נוספות. היינו, הזיקה של המשתתפים אל לשון הפנייה אינה זהה והיא עשויה להשתנות בהתאם לזהויות הטרנסג'נדריות הרבגוניות, הנעות ברצף שבין שימור ההגדרות הקונפורמיות של המין והמגדר ובין הניסיונות לפרוע את כל החוקים.

¹⁰ ציטוט משמו של הספר "ההוביט או לשם ובחזרה" של טולקין ג'.ר.ר. השם מתאר את מסעם הארוך של גיבורי הסיפור ואת השינוי שעבר על כל אחד מהם ועל מקום מוצאם.

¹¹ סוגיות ה"אמת" וה"טבע" חוזרות ונשנות בדברי המשתתפים ותידונה בהמשך.

3. הלשון כאישור מעבר

בני: כשאני מרגיש שאני עובר חיצונית טוב כגבר ופתאום פונים אליי בלשון נקבה, זה מרגיש לי ממש כמו חוסר שליטה, זה גם מרגיש מאוד אבסורדי ולא נעים... כשפונים אליי בלשון נקבה אני מרגיש את שיא הדיכוי של החברה. שאין בזה שום היגיון, שאני בתוך כלא, שזו סוג של בדיחה. זאת תחושת חוסר התאמה וחיבור שאפשר גם להרגיש לגבי תחומים אחרים. בכל פעם שאדם מרגיש שהוא בעל תכונה X ומתייחסים אליו כ-Y. מדובר סך הכול בשיקוף של אנשים, ועדיין לשיקוף יש השלכה על בניית האישיות וזה לא מסתדר... זו תחושה שלא מבינים אותך, שלא מכבדים אותך בצורה בסיסית.

בני מדגים שתיים מן המשמעויות הנוספות המיוחסות על ידי המשתתפים לשפה של ה"חוץ". מן הצד האחד, לשון הפנייה בעברית הנה האמצעי המרכזי המורה על האופן בו נתפש גופו על ידי הסביבה. במקרה הטוב, היא עשויה לשמש כאישור מעבר המתקף את גבריותו. גבריות, המוערכת כאמור כתולדה הכרחית של הגוף. במקרה הרע, כאשר הדובר מכריז "את בת!", הלשון עלולה למוטט בן רגע את בניין הקלפים שהעז להקים לעצמו בצעדים מדודים. מן הצד האחר, השפה הנה בעלת כוח מבצע, שכמו מעצב את האני בניגוד לרצונו של בני ומוכיח, כי הוא כפוף להגדרות המושלכות עליו על ידי השיח החיצוני ההופך אותו לעניין ציבורי ולא פרטי (באטלר, 2001: 26).

בני מתאר את התלות בשפה של החוץ לתיקופה של הזהות. למרות הביטחון היחסי בזהותו המגדרית, כל עוד אינו ממוען על ידי אחרים בלשון זכר התפיסה אותו כגבר אינה מושלמת. היינו, העברית הנה בעלת חלק מכריע בתהליך ייחוס המגדר ובסימונם של הגוף והזהות כזכר או כנקבה. לפיכך, היא מיידעת את בני ללא הרף כיצד הוא נתפש בעיני הדובר. למרות המאמצים שהשקיע על מנת לעבור לקבוצת הגברים, כתספורת הקצרה, פרטי הלבוש שנבחרו בקפידה או מחוות הגוף, הוא נתון לחסדיה של הלשון, שאינה ניתנת לשליטתו. היא הופכת אותו על ידי מעינה שגויה לאסיר מדוכא, שמכוון ואינו מציית לכללים נשללים ממנו הכבוד וחופש התנועה. משמע, לשון הפנייה הנה בעלת כוח השווה בערכו לשינוי הפיזי, והיא משלימה אותו.

יותם: ברגע שהתחיל התהליך, אז פתאום לפנות אליי בלשון נקבה היה פשוט לא נכון, כאילו להפוך אותי לבת בחזרה. זה מרגיש כאילו משהו מתעקש בדיבור אליי להפוך אותי לבת.

יותם, איש מחשבים, גבר טרנסקסואל בן 30, החל בשינוי המין מספר שנים קודם לפגישתנו. הוא עבר ניתוח עליון להשטחת החזה והחל בהזרקת טסטוסטרון באופן קבוע. הורמון המין הזכרי הוביל להפסקת המחזור החודשי, להתעבות הקול, לצמיחה של שיער הפנים, להקרחת ולשינוי מבנה הגוף. כעדותו, ככל שהשינוי הפיזי הלך וניכר והגוף החל מתלכד עם האני, הצליח לעמוד בדרישותיהן של הסכמות המגדריות והקל על אחרים בסביבותיו לפנות אליו בכינוי הגוף הנכון. אך בתחילת התהליך

כאשר עוד זכה לפניו בלשון נקבה, הלכה וגברה אצל יותם אי היכולת להמשיך ולהימען בשפה המנוגדת לזהות.

מכיוון שבני ויותם מבצעים מהפך גופני וחיצוני, אך כעדותם זהותם המגדרית נותרת בעינה, הם נזקקים לאישורו של החוץ על כושרם לעבור כגברים. לפיכך, כל פנייה שגויה מציקה יותר מאי פעם ומהווה איום על יכולתם לשמר את הקטלוג שלעיל. אך לשון הדיבור אינה אך ורק מראה המשקפת את בבואתם בעיני אחרים. למרות מאווייהם ובניגוד לרצונם, היא כמו מתעקשת להמיר את זהותם לכדי רכיב קוהרנטי, התואם את התבניות האידיאולוגיות ההטרסקסואליות המכוננות על ידה. לשון נקבה כמו הופכת את בני ל-Y, לדמות שאינו מזדהה עמה, או בכוחה הסימבולי לעצב מחדש את גופו של יותם ולהפכו חזרה לבת שהיה קודם, לפני תחילתו של השינוי הפיזי. כלומר, הם מאבדים בעטיה חלק מזהותם ואת המקום שנאבקו להשיג לעצמם בעולם.

אך הזיקה אל המעידות המילוליות של החוץ אינה סטטית ועשויה להשתנות על פני נקודות ברצף הזמן ובהתאם להקשר בו מתנהלת השיחה. היא תלויה במידת הביטחון האישי שנצבר בהדרגה ובזהויות חברתיות הנוספות של האדם הטרנסג'נדר. מכיוון שמרבית משתתפי המחקר גדלו כאמור במשפחה ממעמד בינוני, זכו באופן מסוים לתמיכתה והצליחו להחזיק למרות הקשיים בעמדתם הכלכלית והמקצועית, זוהי קבוצה בעלת כוח יחסי שאינו מייצג בהכרח חברים אחרים בקהילה. במרחבים בטוחים, כאשר המרואיינים עברו כברת דרך, זכו להכרה והנם שלמים יותר עם זהותם ועם גופם, לשון הפנייה השגויה אינה מאיימת כבעבר ואינה מעמידה בסכנה את יסודות המבנה שבנו לעצמם.

נורית: בהתחלת התהליך כל פעם שפנו אליי כגבר זה איים עלי כי חשבתי שרואים בי גבר ושאיני נכשלת ועל מי אני בכלל עובדת. הייתי חשופה בצריח, בלי מנגנוני הגנה. בהמשך הדרך ככל שהפנמתי יותר את הרעיון שאני מי שאני ואני מרגישה בנוח בבית החדש אני פחות... יש לי סבלנות לתהליך ההסתגלות שאחרים צריכים לעבור בניגוד ללפני שנה שתהליך ההסתגלות היה שלי. ז"א שאם פעם מישוהו התבלבל בתקופה שאני צריכה להסתגל זה מיד נעשה אישי שלי. היום אני מבינה שלאחר יש בעיה ואני אתן לו את כל הזמן שבעולם כי זה כבר לא מאיים עלי.. זה קשור לזמן טיסה. כל יום אני מניחה לבנה ובסוף יש בית, בסוף יש אפילו גג ואז כשירד גשם זה לא נוזל על הראש.

בניגוד לבני, המנהל חיים כפולים ולא יצא עדיין מהארון, או יותם, המתאר את חוויותיו בתחילת התהליך, נורית, יועצת ארגונית בת 38 חיה בשנתיים האחרונות כאישה לכל דבר. שפתה ה"רשמית" הוחלפה לנקבה, אף במעוז האחרון כמקום העבודה או המשפחה. היא נוטלת הורמונים באופן סדיר ואף קבעה מועד לניתוח תחתון. לדבריה, יחסה השלילי לפניו בזכר התמתן והיא אינה זקוקה בשלב זה לאישורו המילולי של החוץ. בדומה לעמיר, היא עושה שימוש במטפורת הבית ומשווה בין התהליך

הפנימי והחיצוני שעברה לבין הקמתו של מבנה חדש, המעניק לה בהדרגה בטחון וקורת גג המגנים עליה מפני לשונם של אחרים.

המשמעויות המיוחסות למעידות המילוליות תלויות, לעתים, אף בזהותם של הדוברים. כאשר חלק מהנמענים מקבלים את הרושם, שהאחרים מקשיבים ומשתדלים להבין ולכבד את זהותם, סמני המין של השפה מאבדים מעט מכוחם, זוכים למעמד משני והופכים ל"רעשים ברקע", שאינם מאיימים עוד על יכולת המעבר. במקרים אלו, הלשון נתפשת כגינונים סמליים בלבד שאינם מאפילים על הניסיון הכנה העומד מאחוריהם. גישה סלחנית זו מופנית אף כלפי בני המשפחה הקרובה, שעל פי המשתתפים, חווים קושי רב מפאת אופיו הרגשי והמורכב של הקשר ביניהם. הרי הבן או הבת שהיו כמו הפכו לזרים, המבקשים לשנות את מה שנתפש כמהות או רכיב יסודי שאינו ניתן לשינוי.

לחילופין, בהקשרים שיחניים נטולי בטחון, הזיקה אל פנייה לא נכונה אינה עוד סלחנית או מתונה. קשר זוגי או מיני, למשל, אינו מקום מוגן עבור מרבית משתתפי המחקר, תולדה של החשש מחשיפה ומדחייה ושל ניסיונות קודמים בלתי מספקים. בנסיבות אלו, מתערב במשוואה מין= מגדר המשתנה השלישי, מושא התשוקה. כל אחד מרכיבי המשוואה המשולשת מוצג על ידי השיח כנובע מקודמו ביחס ישר, קבוע ועמיד לאורך זמן, במה שמזוהה על ידי באטלר כ"פיקציה של הקוהרנטיות ההטרסקסואלית" (באטלר, 2000). לפיכך, המעידה המילולית של מושא התשוקה הנה בעלת משמעות כפולה. האחת, כאמור, מכוננת את הנמען כבעל גוף המנוגד לזהותו, והשנייה, פוסלת אותו כמועמד "טבעי" להמשך קשר אינטימי.

בני : כשאני רואה נשים שמוצאות חן בעיני, אני רואה עצמי כגבר שמעוניין באישה, וכמובן שבאותו רגע נוצרת השתוקקות מסוימת. במצב כזה, אין נפילה קשה יותר מאשר לשמוע לשון נקבה, כי המסר מבחינתי הוא שהאישה כרגע רואה בי אישה, כלומר מבחינתה אין שום פוטנציאל, אני בכלל לא מועמד... כאילו נוצר מחסום בלתי עביר.

הדוברת מסמנת באמצעות כינוי הגוף את מינו של בני, הנסתר מן העין, כנקבי. לפיכך, על פי חוקי השיח ההטרסקסואלי שהוטבעו היטב בקרב השניים, בהיותם של בני והדוברת "נקבות – נשים" הרי לבטח תשוקתם מופנית לגברים. אך מכיוון שבני מעיד על משיכתו לנשים הטרסקסואליות בלבד, הרואות בו גבר לכל דבר, הוא מאבד כל פעם מחדש, בעזרת השפה והגוף "שאינו מתקבל על הדעת", את האפשרות לקשר זוגי.

ליטל : בסקס, אם אני רוצה להיות בקטע של בן שם, אז אני בדרך כלל מוחה לגבי איזה גינדר מדברים אלי... בגלל שמעטים האנשים שהתייחסו אליי כמו שאני חווה את עצמי בהקשר הזה (סקס הומואיל), זה מאד פגיע אצלי כי זה הרבה חוויות שליליות. אז כדי לוודא שאני בטוחה, אני רוצה שידברו אליי בלשון זכר. אני רוצה לוודא שבאמת חווים אותי כמו שאני רוצה. כדי לבוא לסיטואציה ולהגיד כן, אני בן, אני הומו ותקבלו אותי ככה, ולא להיות בהתגוננות, אני רוצה את גינוני הטקס. בגלל שהמקום פחות בטוח אז זה חשוב לי

מאד. כמה חוויות חיוביות ואני אוותר על זה גם... השפה נותנת לי עוד ערבויות שאני במקום בטוח... אני צריכה בסיטואציות כאלה כמה שיותר תוקף. במקומות אחרים אני יכולה לתת לעצמי את זה, אני חווה את עצמי כמו שאני רוצה וזה בסדר, זה פחות מטריד אותי... זה שאנשים אחרים ישתמשו בגינוני הטקס, בשפה הנכונה, מחייב אותם לקחת עמדה ומחייב אותם להיות מודעים למה שאני. מחייב אותם להגיד: כן זה המגדר שלך אנחנו עומדים מאחורי זה... דיבור יש בו התחייבות מסוימת. להמליל משהו הופך את זה ליותר קונקרטי.

ליטל, כאמור, נמשך לנשים מ"תוך זהות של בת" ולגברים מ"תוך זהות של בן". אך מפאת נוכחותו של הגוף החסר, הגלוי יותר בהקשר המיני, התשוקה לקשר הומוסקסואלי מובילה לניסיונות כושלים ולהעדר בטחון. השותפים הפוטנציאליים לאקט המיני, לרוב גברים הטרוסקסואלים, רואים בליטל כנהוג את ה"אישה הנחדרת", המנוגדת כל כולה לתפישתו העצמית. לפיכך, בנסיבות אלו הוא אינו מתפשר על לשון הפניה הראויה, אשר מורה על התחייבותו של הדובר למילותיו ושכוחה הסמלי לתקף את ה"אני הסורר" וכמו להפוך את הגוף המדומיין לממשי.

המשתתפים מפגינים רגישות גבוהה ללשון הפנייה אליהם, ולא בכדי. נדמה, כי הגוף והאני בסיפורים השונים נעדרים קיום עצמאי, והם נחווים דרך "עיניה" המתווכות של הלשון. העברית, על סמני המין שלה, משקפת ומכוננת מחדש את ה"פיקציה של הקוהרנטיות ההטרוסקסואלית" ואינה מוותרת לכל המעוניין לחרוג משורותיה. בכוחה לפסוק, לחיוב או לשלילה, מי הוא הנמען, מה מצופה ממנו ומה יהא על יחסיו עם אחרים. מן הצד האחד, היא עלולה לדחות את ה"אותנטיות" של המופע הפיזי ולעצב את הגוף והזהות בניגוד לרצון המשתתפים, ולפיכך להוביל להבעת התנגדות, תחושת עלבון ואף להפסקת הדיאלוג. מאידך, לשון הפנייה עשויה לאשר את הצלחת המעבר, לתקף את הזהות המגדרית ולהשלים את תוצאותיה של הטרונספורמציה הפיזית. אף על פי כן, מנקודת ראותם של המשתתפים משמעויות אלו נתונות לשינוי, הן תלויות הקשר וכרוכות בד בבד באופייה של האינטראקציה עם הזולת, בזהותו של הדובר ובמידת הביטחון האישי.

סיכום

בפרק זה ביקשתי להדגים את המשמעויות השונות המיוחסות על ידי המשתתפים ללשון הפנייה בעברית. משמעויות אלו ממחישות את הקונפליקט בין ה"אני" המורכב ובין העולם החברתי או את ההתנגשות בין "הדיבור הפנימי" של האדם הטרונסגינדר ובין השפה ה"חיצונית" לו. כצפוי, המשתתפים מתארים את התלות בעברית להגשמת הזהות ואת תפקידה המרכזי בעיצובם של הגוף והמגדר. אך בה בעת, לשון הפנייה נעשית שותפה למאבקם על מקומו הבלעדי של היחיד בקביעת זהותו, על אף תנאי הקטלוג המילולי והשרירותי של החוץ. כלומר, המשתתפים אינם הופכים לתיבת

תהודה בלבד של השיח, המסמיך את מה שיכול להיאמר או אינו יכול להיאמר, והם עושים שימוש בכינויי הגוף בכדי למצב את זהותם ביחס לשתי קטגוריות המגדר המוסכמות. הם מחליטים, בהתאם להקשר בו מתנהלת השיחה או טיב היחסים עם הדובר, באלו נסיבות להביע התנגדות, מתי לעמוד על זכותם להימען כראות עיניהם או לתקן את הדוברים הטועים. לשון הפנייה וההבחנה בין המינים בגוף שני אף מסייעים להם לשמר או לפרוס את תביעת הקוהרנטיות בין המין ובין המגדר, להאיץ את בירור גבולות העצמי או להפגין כוח ולחתור תחת התפישה הדואלית של המציאות הלשונית. "מציאות", היוצרת סביבה קהילות של הסכמה ושל אי הסכמה, המשמרות או נוגסות בה בהתאמה והממחישות את עמדות חבריהן, הנעות בין הרצון במחאה ובין הצורך בהכרה ובתחושת שייכות (214):

(Litosseliti & Sunderland, 2002:8 ; Bucholtz, 1999).

ד. "מהגרים ואזרחי כל העולם" – הלשון המטפורית

פרק זה עוסק בלשונם המטפורית של משתתפי המחקר, המהווה אחד מן הפתרונות המילוליים של הקבוצה אל מול מגבלות השפה של ה"חוץ". כפי שאראה בהמשך, המטפורה כמו מפצה על העדרם של מינוחים בעברית לתיאור הניסיון האישי של המשתתפים. היא מאפשרת להם לבטא את תחושותיהם המורכבות והופכת למשאב המבהיר את חוויותיהם לאחרים (שלסקי ואלפרט, 2007: 176 ; Lakoff, & Johnson, 1980:5:142). לא זו בלבד, המטפורה לוקחת חלק במאבקה של הקבוצה על הלגיטימיות של הקיום הטראנסג'נדרני ועל יכולת הבחירה בייצוגי העצמי המועדפים על חבריה (McAdams, 1997:66).

ארבע מטפורות בולטות נשזרו בסיפורי החיים של המרואיינים: "טרנסקסואליות היא הגירה", "הקוויר הוא אזרח כל העולם", "הגוף הוא קליפה" ו"הזהות היא בגד". ארבע המטפורות שלעיל שקולות לדימויים, אשר סולקו מהם מילות ההשוואה. הן מרחיבות את משמעותו של הנאמר באמצעות הצמדתם של מושגים מתחומים סמאנטיים שונים הנבדלים זה מזה ויצירתה של אנלוגיה ביניהם. מושגים אלו אינם בעלי תפקיד זהה. כלומר, האחד מבהיר את האחר, כאשר התחום המוכר והגשמי שופך אור על התחום המעורפל יותר (Peters, 1978:356). במטפורה "טרנסקסואלים הם מהגרים", למשל, מושג הטרנסקסואליות נחוה דרך מושג ההגירה ומובניו החברתיים, ככברת הדרך הנגמעת במסע אל הארץ הזרה, ההיתקלות במכשולים או תהליך ההיטמעות בתרבות החדשה. אם כן, השימוש בצירוף המילים שלא בהוראתו הרגילה אף מצביע על ההקשרים הסוציו-תרבותיים הטמונים במעשה הדיבור, והוא מסייע בזיהוין של ההנחות המרומזות השזורות בין שני המושגים המרכיבים אותו (Kochis & Gillespie, 2006:566-568).

ברצוני לטעון, כי לשונם המטפורית של המשתתפים אינה מסייעת אך ורק לזיהויים של ההקשרים הסוציו-תרבותיים של השיח, אלא היא זוכה לקבל מהם את כוחה המבצע. כלומר, באופן פרדוקסאלי המטפורה מצליחה להבהיר את הניסיון הטראנסג'נדרני או לספק לו ייצוגים חיוביים יותר רק לאורם של אותם המבנים ההגמוניים המגולמים בשפה, המדגישה את ההבדלים בין המינים, מנגידה בין הגוף ובין הנפש או קובעת מהם ה"אמת" או ה"שקר" בעולם של מורכבויות. היינו, גם במהלך הניסיון לייצר שפה "חדשה", הדוברים תחומים לגבולות המסגרת הלינגוויסטית המעניקה ל"טקסטים" החברתיים שלעיל את משמעויותיהם.

1. טרנסקסואליות כהגירה

"מהגרים" הנה מילת קוד אשר הושמעה באוזני לעתים תכופות, והיא נועדה לכינויים של אנשים טרנסקסואלים המבקשים להגר ל"מולדתם" של בני או בנות המגדר הנגדי. כתוצאה מכך, סיפורי החיים של קבוצה זו מתובלים בהתאמה בלשון מטפורית, היוצרת אנלוגיה בין החוויה הטרנסקסואלית ובין מושגים הנקשרים למעשה ההגירה, כחצייה של גבולות, יציאה למסע רצוף מכשולים או גלות. המטפורה מנסה לפשט את החוויה הטרנסקסואלית עבור השומע ולהפכה ללגיטימית, והיא שותפה לניסיון הקהילתי לייצר שיח חלופי ומכובד יותר המנוגד ל"קוקסינל"¹², הדימוי המושאל היחיד ב"עברית" המסמן את חברי הקבוצה¹³. אני טוענת, כי המטפורה מצליחה למלא את תפקידיה אך ורק במסגרת ההיבטים הסמנטיים של השיח ההגמוני, המעצב את שני המגדרים כארצות נפרדות, הדוברות שפות שונות והתחומות ביניהן על ידי גבולות ברורים ובלתי חדירים. היינו, למרות התנגדותם של המשתתפים לשיח זה, הם עושים שימוש בלשון המכוונת על ידי עקבותיו האידיאולוגיים, הניכרים בבחירת המושגים המרכיבים את האנלוגיה שלעיל (Kochis & Gillespie, 2006:566-568).

חווה: "זה כמו לראות את הארץ מרחוק... אני לא אחצה את הקווים".

חווה בת 56, נולדה כזכר, והיא שומרת את כמיהתה להיות לאישה עמוק בתוך ארון. כעדותה, היא נידונה להקריב את אושרה לטובת משפחתה וחוששת מאד מהשלכותיו של גילוי הסוד, על אחת כמה וכמה בקהילייה הדתית ממנה באה. היא נשואה שנים רבות לאישה ומגדלת עמה שלושה ילדים, כאשר זוגתה המכונה על ידי חווה "בעלי" אחראית על פרנסת המשפחה. חווה אינה מוצאת את מקומה בעולם הגברי שבחוץ. היא חשה בנוח במרחב הפרטי ועם שכנותיה הנשים, העסוקות כמוה בסוגיות הטיפול בילדים והבית. היא אינה בטוחה בנוכחותם של גברים, שלרוב אינם מקבלים בעין יפה את בחירותיה. בשיחות שניהלנו על גבי הרשת, חווה מספרת בשפה מליצית על הגוף הגולה, אשר נגזר עליו לעמוד מנגד ונאסר עליו לעבור את הגבול, כשהוא אחוז געגועים לחבל ארץ, לבית, שרגלו כנראה לא תדרוך בו. גם אם תעבור על האיסור, חציית הקווים הרי דורשת ויתורים רבים, תעודות ואישורים בירוקראטיים, רכישה של שפה חדשה ופרידה מכל מה שנבנה והושג במהלך השנים.

¹² שם הבימה של אמנית צרפתייה טרנסקסואלית שביקרה בישראל בשנות השישים, אשר הפך מאותה עת לכינוי גנאי בעברית לאנשים טרנסקסואלים ולגברים העוברים על הטאבו הנוקשה ומאמצים גינונים "נשיים" פלקאטיים. נשים "גבריות" וגברים טרנסקסואלים זוכים ליחס סלחני קמעא מן החברה הכללית (Litosseliti & Sunderland, 2002:21).

¹³ "קוקסינל בכל השפות שהן לא עברית זה פרת משה רבנו ובצרפת זה גם כינוי לאוטו חיפושית" (נעמי).

נורית, בדומה לחוה, מצביעה על הסיכונים והמאמצים הרבים המושקעים במהלך היציאה מן הארון ושינוי המין. סיכונים אלו מתקפים בעקיפין את חיוניותה של ההגירה, היוצאת לפועל על אף המכשולים שבדרך.

נרית: זה כמו שאת עוזבת גדה אחת של הנהר כדי לעבור לגדה השנייה... מה שמעצב את כל ההבחנות שלך, הניסיונות שלך, מה שמעצב את השינוי האמיתי שמתחולל בך, זה להיות במסע. אם תהיי במסע הדברים יקרו. כשהתחלתי להצהיר, הכרזה, דברים נאמרים. ככל שאת חוזרת על ההצהרה מספר רב יותר של פעמים, ככל שאת מתבטאת יותר, עושה. ככל שאת משתפת יותר חברות ויש לך יותר קבלה, ככל שאת נמצאת יותר במסע הדברים קורים. היציאה לדרך במקום של החששות של הפחדים של החרדות.

שתי הגדות הנתונות מונחות זו מול זו בקוטביות דיכוטומית, כקווים מקבילים שלא ייפגשו לעולם ומים רבים זורמים ביניהם. החצייה דורשת לעזוב את "גדת המבטחים", אשר נורית שהתה בה כ"גבר" במשך שנים רבות. היא גדלה שם, גם אם כנוכרייה ובחוסר נוחות בולט, לקחה חלק בטקסים שונים, אימצה לעצמה מנהגים ייחודיים, נישאה וגידלה שני ילדים. לפיכך, היציאה לדרך, ההכרזה או ההצהרה הגלויה לעצמי ולאחרים על הצורך בשינוי, הנה משמעותית מאד. לדבריה, "הדבר הראשון שאת צריכה לעשות זה לעזוב את המעקה, ואז הרגע הראשון הוא רגע מאד מבולבל, כי אין מעקה, אין ודאות". היינו, נקודת המוצא כרוכה בוותור על המוכר ובניעה לעבר "הלא נודע", הרי "במסע הטרנסקסואלי אין מפת דרכים, אין תמרורים" (נורה גרינברג, 2006: 82). יתרה מזאת, מסע ההגירה במקרים רבים הנו "בלתי חוקי". יש לעקוף בהסתר את שומר הגבול הקפדן, המפקח על הצגת האישורים המתאימים ופוסק לבסוף לכאן או לכאן. לעתים, אף מדובר בנקודת אל חזור. ברגע שהחל השינוי הפיזי לא ניתן, על פי המרואיינים הטרנסקסואלים, להתחרט או לשלב ביקורים בין שתי הארצות או הגדות הנבדלות כל כך זו מזו. על כן, המורדות הרבים הנלווים אל מסע ההגירה, כמו מעניקים לתהליך משנה תוקף וטומנים בחובם הצגה עצמית של עקביות ויציבות. אם למרות הקושי והמחיר הרב שגובה ממנה המסע, נורית בוחרת להמשיך ולצעוד בו, אזי הוא מסמן אמת כלשהי והנו "הוכחה סימבולית לזה שאני הוא מה שאני" ואין מה לעשות נגד זה (Meadams, 2001:66).

המסע אל הגדה הנכספת כולל הנחה נוספת שאינה נזכרת במפורש. מסע הרי מרמו על תנועה במרחב ובזמן, על השקעת מאמץ וצעידה ממושכת לעבר נקודת יעד, המשולבות בתהליכים חיוביים של למידה והסתכלות פנימה. המסע משקף את העדפת ההגמוניה לאינדיבידואליזם, להתפתחות ליניארית ולמיליון של מטרות ויעדים אישיים. אלה מוערכים כבריאות נפשית, בניגוד לתקיעות ולעמידה במקום (Kochis & Gillespie, 2006:572). נורית, כגיבור האקטיבי בסיפור החיים, יוצאת ל"מסע של גילוי עצמי" ומבררת בדרך סוגיות מהותיות: "עולות כל השאלות הבסיסיות, מי אני? מה

אני? מה זה אומר עלי?". בתום המסע היא כמו הופכת לאדם טובה וחכמה יותר, מפוכחת ומודעת ל"דברים החשובים באמת", לאחר שמילאה את מטרותיה, הגשימה את שאיפותיה ואינה חוזרת להיות עוד מי שהייתה קודם לכן – זכר, על כל משמעויותיו.

בניגוד לציפייה כי סיפורי ההגירה הטרנסקסואלית יסתיימו בנקודת היעד, שהיא הטרנספורמציה הפיזית המיוחלת, אינני מוצאת בהם נקודה שכזו. הסיפורים מדגישים את המאבק המתמיד של הזהות. מירב מרצם מושקע עתה בהסתרה ובמחיקה של סממני "תרבות המוצא", בניסיון לסגל במהירות את אורחותיהם של תושבי המקום ולהיטמע בהם ללא הכר, פן תתגלה עובדת שהייתם ה"בלתי חוקית". זהו למעשה הנרטיב השכיח שבו נפטרים מן האתמול ומתפקיד המין הקודם לטובת המעבר לזהות המגדר הרצויה. למרות שאנשים טרנסקסואלים רבים חיים ומתים בטריטוריות ה"בין לבין", אינם עוברים ניתוח תחתון או אינם מסוגלים על אף מאמציהם ל"עבור", הם חיים את חייהם כסדרה של מחיקות והתרחקות מן הקהילה או מסוגיות של סולידריות ומחויבות לחבריה (גרוס, 407: 2005-404). עברם מהדהד שם תמיד מאחור, ובדומה למהגרים נדמה כי הם נותרים במקרים רבים זרים בארצם שלהם. כדברי יותם, גבר טרנסקסואל:

אני רוצה אבל שירצו אותי סטנדרטי. רוצה להיות כמוהם... לעשות פיפי בטיול בעמידה... אבל גם אחרי הניתוח אני עדיין אהיה קצת שונה.

במהלך הניסיון לרכוש מעמד בארץ החדשה נראה כי נוצרת היררכיה של סיפורים ושל זהויות, כשבראש הפירמידה עומד ה"מהגר" אשר הצליח להיטמע ולאמץ את מנהגי המקום באופן המושלם ביותר. על כן, נשים צעירות ויפות גוברות על הבוגרות יותר. נשים "מנותחות" עולות על נשים אשר לא השלימו את תהליך שינוי המין, בעוד הקרוס דרסר שאינו זונח את שורשיו מוצא את מקומו בתחתית הרשימה. בנות המעמד הבינוני-גבוה, אשר זכו להשכלה ולכוח יחסי בשוק העבודה המקומי, מנסות להשתלב בחברת ה"ותיקים" ה"נורמאליים", והן מאוימות מפני ה"טרנסית" המוחצנת והקברטית שאינה עומדת בדרישות התרבותיות של הארץ הקולטת¹⁴. היינו, בתהליך מחיקת העבר וההתרחקות מן השוליות הכפויה הופכות זהויות טרנסגינדריות אחדות לשוליות בתוך קהילת מוצאן. תהליך זה משקף את תרומתה של הזירה החברתית החיצונית לעיצובן של הזהויות האישיות ולהסדרת יחסי הכוח בין חברי הקהילה (Plummer, 1995:28). יחסי כוח אלה קובעים אלו סיפורים זוכים לעדיפות על פני אחרים, מה ראוי שיאמר ומה צריך לסייג ולהשתיק (Eckert & Mcconnell ; Plummer, 1995:33-34).

(Ginet, 1995:470-471).

¹⁴על פי דבריה של נורה גרינברג, המבוססים על היכרותה הממושכת עם הקהילה ואורחותיה.

ההגירה, הגלות או המסע מורים על תפישת הטרנסקסואליות כשלב מעבר בדרך להשתלבות בקבוצת המגדר המועדפת ולא כזהות קבועה ההולכת לפני המשתתפים. שלושת המושגים שלעיל ומובניהם החברתיים מכילים בתוכם את התסריט המוכר של ההתלבטות לקראת היציאה לדרך, ההיתקלות בצמתי דרכים, ייסורי ההתאקלמות או הכמיהה להסתגלות, והם הופכים את הזהות הטרנסקסואלית המופשטת לנהירה וללגיטימית יותר. אך אלמלא החוקים המוסכמים על דוברי השפה, המבחינה בין המינים והמכוננת אותם כשתי תרבויות נפרדות ולעתים אף אויבות¹⁵, המטפורה הייתה מאבדת את כוחה. לשון אחר, ללא ההנגדה הברורה בין המגדרים והאיסור המובהק לחצות את הגבולות ביניהם, המשתתפים לא היו מצליחים להמחיש באוזני השומע את החוויה המורכבת או לעורר אמפטיה והבנה.

2. "אזרחי כל העולם"

ליטל: אם ג'נדר זה כמו טירה עתיקה עם כל מיני חדרים נסתרים, שרוב האנשים גרים בחדר ספציפי שלה, אני מרגישה נוח להסתובב כי אני שם כבר שנים... מכירה את רוב החדרים וכו' (או כך אני מרגישה). וכשאני מגלה משהו חדש זה עדיין נוח, כי בכל זאת זה הבית, אני מרגישה שם בטוחה. זה לא "חבורת כוח המחץ נלכדה בתחתית פירמידה בגלל קללה פרעונית" זה "היי, לא תאמינו! מצאתי בבידעם דלת קטנה לגינה שאף פעם עוד לא מצאנו!".

בניגוד למעבר של האדם הטרנסקסואל בין שתי הגדות ולמסעו קדימה אל עבר מיקום יציב וברור באחד מצידיו של הגבול, הג'נדרקוויר, המכונה בפי הקהילה "אזרח כל העולם", מציג באמצעות השפה זהות אחרת. זוהי זהות קוסמופוליטית, החוצה תרבויות, מאגדת בתוכה אלמנטים ממקומות שונים, נמצאת בתנועה מתמדת ואינה קובעת את ביתה בנקודה אחת בלבד. ברוח זו מרחיבים המרואיינים את המטפורה הקהילתית שלעיל ומדמים את הזהות הקווירית לשוטטות סקרנית, המובילה לגילויים של מרחבים נחבאים ולפריצת מחיצות.

המטפורה "אזרחי כל העולם" ונגזרותיה לוקחות חלק בכינונו של שיח קהילתי אלטרנטיבי, העולה מתוך החוויה הקווירית ומשקף אותה. המטפורה ממלאה את החלל המילולי של העברית, אשר אינה מספקת מבעים עבור אנשים שאינם מוצאים את מקומם באחד מצדי המתרס והמזדהים כ"לא גבר ולא אישה", "גם וגם" או "בין לבין". לו זו בלבד, המטפורה מייחסת לג'נדרקווירס ראייה מפוכחת יותר ומעניקה להם עמדה של כוח. הם מנסים להציג באמצעותה אופני מיון לא מוכרים למציאות הבינארית ולהציע לשומע אפשרויות נוספות לשתי קומבינציות הזהות הנתונות. גם כאן

¹⁵ דוגמת; גריי, ג'. (1994). גברים ממאדים נשים מנוגה. ת"א: אור עם.

המטפורה מצליחה ל"עבוד" "הודות" לאותה תפישה דואלית ולהנחות ההגמוניות לגבי המגדר ותפקידי המינים.

אייל: זה אומר שאני יכול לשחק בכל השדות. זה אומר שבזמן שאנשים מסוימים מרשים שיגדרו אותם, אני רואה כזה שדה, שיש לו בקצה גדרה שיש בה המון ילדות קטנות וגדרה שיש בה המון ילדים קטנים, ואני יכול לשחק בכל השדה הזה. אני יכול להיכנס לגדרות האלה ולצאת מהן בזמן שאנשים אחרים מרגישים שהם לא יכולים לצאת מהן... יש שחושבים שאני עושה את זה כאילו בכוונה. הולך נגד התלם ומורד. אני לא הולך נגד התלם. אני לא יודע איפה התלם חרוש. אני נמצא מרחק קילומטרים ממנו, יושב על הרצפה עם פרח ביד. האמת, שכיף לי ללכת ואז לרוץ בתלם ולעשות פרצופים לאנשים ואז הם מפחדים ממך ואז אתה רץ החוצה שוב.

הטירה של ליטל או השדה של אייל הם ה"יש", עולם של אפשרויות "בלתי מוגבלות" שהאדם בנה בו מחיצות, קירות או גדרות, המבדילים בין זהויות והמבוססים על חוקים המסדירים את היחסים בין שתי הקבוצות הכלואות מאחוריהם. שלא כמרבית בני האדם המוגבלים למתחם מצומצם אחד בלבד ללא יכולת תמרון, הגינדרקוויר עומד בנקודת תצפית ייחודית שכמו מרחיבה את סך האפשרויות הפרושות לפניו. היא מעניקה לו את היתרון להביט נכוחה ולזהות מן הצד את האירוניה או העצב הטמונים בחוקים החברתיים. כילד הצועק "המלך הוא ערום" יש בידו מידע חדשני אשר אינו מוכר ל"נורמאלים". הוא משחק, רץ ממקום למקום ונע הן בתוך כל אחד מהמחנות והן בשטח הפתוח שביניהם, כאשר הגינה והפרח ביד מצביעים על חיוניות וצבעוניות. הסירוב לקחת חלק בהסדרים החברתיים אינו נעשה בהכרח באופן מודע ובכוונה תחילה. הדובר, מעין "אנטי גיבור", פועל מהעדר ברירה בתוך מצב נתון שאינו נבחר על ידו, אך מותיר לצד הקושי הנובע מן ה"קיום המוזר" את היכולת ליהנות ו"לעשות פרצופים", לנסות ולספר לאחרים אודות מרחבי הפעולה הנחבאים ואולי לזכות במעט לגיטימיות.

הלשון המטפורית אינה אך ורק אמצעי רטורי המתאר את המציאות, אלא מעשה דיבור המבנה פרקטיקה, מעודד הצבת מטרות ומניע לפעולה (Lakoff, & Johnson, 1980:142). הרי, אם המגדר נתפס על ידי הקוויר כהסדר כפוי וכמחיצה המגבילה את חופש התנועה, אזי ניתן להתעמת עמו, לעבור על החוקים, לנסות לפרוץ את גבולות המחיצות או כדברי אייל: "לדרוך על התבניות בנעלי עקב, עד שהן הופכות לאבק".

אך בסופו של דבר בחיי היומיום "אזרח כל העולם" הרי אינו תושב קבע במרשם האוכלוסין, ולפיכך אינו זכאי לסימון כלשהו, לזכויות או למעמד משלו. הוא נותר תמיד זר בכל אשר יפנה, דובר אמנם את שפת המקום אך אינו מעורה בה ממש (כדברי ליטל: "זה מאד קשה להרגיש מאד שייכת ולגמרי זרה לכל העולם"). השפה המקומית בתורה אינה משרתת אותו נאמנה, כאשר היא תובעת

ממנו להתיישב כבר, להפסיק לשוטט ולבחור מקום קבוע באחת משתי המחיצות הנתונות. תביעה זו מגבילה את חופש התנועה ואת יכולת הפעולה שלו ומדגימה את הזיקה בין האני ובין האידיאולוגיה השזורה במסמנים הקיימים. אידיאולוגיה, אשר אינה מקבלת את הקוויריות כאפשרות סבירה או לגיטימית, ועל כן אינה מכלילה אותה בתחום הסימון הלשוני.

עמיר: השירותים שהיו קרובים לחדר ההרצאות המרכזי היו של גברים ושל נשים ולא יכולתי להיכנס לאף אחד מהם. פשוט עמדתי בחוץ ולא ידעתי מה לעשות עם זה. בשלב מסוים חמקתי לשירותי הנשים וניסיתי לעשות את זה כשאף אחת לא נמצאת בפנים וגם לצאת באותה אקרובטיות, שזה די מזעזע. אחר כך שמחתי שמצאתי שירותי נכים שלא מסומנים במגדר כלשהו וחשבתי לעצמי שאני מסמן את עצמי כנכה (באופן אישי. כמובן שכלפי חוץ זה נראה כאילו אני סתם מנצל את השירותים המרווחים).

עמיר חווה את זהותו כנעוצה עמוק בהווייתו, חורגת מתחום הבחירה החופשית ובלתי מותנית בקיומן של קטגוריות אלה או אחרות. אף על פי כן, הוא מתאר את התלות בסימון הסימבולי לאיתרון של נקודת אחיזה וקבוצת ייחוס כלשהי ולהרחבת פוטנציאל המימוש של העצמי. בהעדרו של סימן המסדיר את ענייניו, עמיר כמו נמחק, מורחק החוצה מתחום הממשי והופך לבלתי סביר (Butler, 1993:225). ללא סימן, הוא אף מושמט החוצה מגבולות התקינות וכמו הופך לנכה, הסובל מליקוי גופני והמוגבל בתפקודו וביכולת הניעה שלו. טענה זו מומחשת שוב בדבריו של עמיר, כאשר הוא מספר על השתתפותו בערב נשים. למנחת האירוע לא נמצאו אז מילים מתאימות בכדי להציגו בפני הקהל: "אני נשארתי בתחום השלוש נקודות! המארגנת אמרה: "ניסינו להביא מגוון גדול של נשים, נשים לסביות, נשים סטרייטיות ו...". הייתה מן אתנחתא. וזה התרגום שלי, אני נשאר בתחום של שלוש נקודות".

אם כך, האפשרויות ה"בלתי מוגבלות", הנרמזות במטפורה "אזרחי כל העולם", הן מוגבלות בסופו של דבר בגלל השפה ואינן מוכרות לדובריה המזהים רק את המודלים המעוצבים על ידה. היינו, המבנים המילוליים מכוננים אפשרויות פעולה מצומצמות ומותירים לגינדרקוויר את היכולת לשחק רק בתוך מסגרת המבנים הנתונים המוגבלים כשלעצמם. כך שגם במהלך הניסיון הקבוצתי לייצר שפה "חדשה", אשר תמלא את החלל הלשוני ותפחית את חוסר הנחת הנגזר מן השהייה במקום לא ברור, המרואיינים תחומים לגבולות המסגרת הלינגוויסטית הקיימת ולסימניה. לשון אחר, המטפורה "אזרחי כל העולם" מצביעה אמנם על ההסתייגות מן הדיכוטומיה זכר-נקבה, אך בה בעת שואבת את משמעויותיה ואת כוחה מאותה המציאות הבינארית המכוננת בידי השפה.

3. הגוף כקליפה

שחר : אני מרגישה כאילו ... מדברים אל מישהו שזה בעצם לא אני. זו מן פנטזיה כזו, אבל אני מרגישה כאילו אני עושה הצגה והם רואים משהו שזה לא אני בעצם. כאילו שיש את העולם שרואים אותי ומדברים, אבל האני באמת אולי יושב בפניה שם והם לא יכולים לדבר אליו, כי אין את השפה שמגיעה אליו. אז אני יכולה להקשיב... מי ששם מקשיב דרכי, אבל הוא עדיין רחוק... כשאני מדברת אני לא מייצגת את מי שאני באמת וכשמדברים אליי זה רק לקליפה החיצונית... אני במין בועה כזאת, שאני לא ממש בתוך העולם הזה, לא ממש פה, הנה אפילו לא מדברים אליי בשפה שלי... מנותק.

שחר בת 31 נולדה כנקבה, אך אינה מזדהה עם אחד משני המגדרים. היא "לא גבר ולא אישה... ואין שום דבר שמשייך אותי לקבוצה הזו. אני לא יודעת למה, אין לי את המילים". אם הייתה נדרשת להיוולד מחדש ולבחור, אזי הייתה מעדיפה להפוך לבן, כי "זה יותר קרוב. כי אני יכולה להגיע למרכז דרך הצד של הבנים". היינו, "לעבור" למגדר הרצוי מבחינתה של שחר משמעו ניטרליות ו"שלא יהיה ברור לאנשים מה אני", לגרום לאחרים להסתכל, להרים גבה ולהתבלבל. היא מתארת "רומן" סוער עם הגוף ומתרחקת מכל אלמנט המסמן נשיות, עד לביצועו של ניתוח עליון להשטחת החזה. השימוש בלשון נקבה הנו ברירת מחדל עבודה, בהעדרן של אפשרויות אחרות ו"נכונות" יותר.

שחר מדמה את הגוף לקליפה, למעטפת מתעתעת וחיצונית בלבד, הנופלת בחשיבותה מהמהות או התודעה המוסתרות בתוכה. אך הסביבה, הדוברת בשפה המעניקה קדימות לאברי המין ולמופע הפיזי, מאבדת ומחמיצה שוב ושוב את ה"אני באמת" שלה. לפיכך, היא אינה ממלאה עבור שחר את תפקידה התקשורתי, כמו מנתקת אותה מן העולם והופכת אותה לבלתי נראית. המטפורה "הגוף כקליפה" נגזרת למעשה מן ההפרדה הקרטזיאנית בין השניים, הרוח והחומר, והיא שותפה למאבקה של הקהילה על חלקה בהבניית המציאות וה"אמת" ההגמוניות, הקובעות כי יש רק גוף אחד "נכון" לכל מגדר. זהו מאבק פוליטי במהותו, הבא לידי ביטוי בלשון ובבחירת המושגים המרכיבים את האנלוגיה שלעיל.

הרוח והחומר או הנפש והגוף מוערכים לרוב כשני קטבים שאינם מזוהים זה עם זה. הגוף הפיזי על חולשותיו נתפס כחלקי, כשדה חקירה חסר טעם וכהעתק דהוי של הרוח, האוצרת בתוכה את כל מה שהוא רם ונאצל (זכים, 2000). כמשתמע מדבריו של אייל: "הגוף שלי זה כלי, שמחזיק בתוכו מוח או אישיות או איך שתקראי לזה, אבל בעיקרון כלי". היינו, ה"מוח" או התודעה עולים בחשיבותם על תכונותיו המגבילות של הכלי, הגוף. זיקה זו ממחישה את המאבק של המשתתפים באקסיומה ההגמונית, כי ה"מהות" המגדרית נובעת באופן מוחלט וטבעי מאברי המין, והיא נגזרת מהם כביכול בדייקנות ובשלמות. זוהי תפיסה העושה רדוקציה של המגדר למין הביולוגי, מאדירה את האחרון ומעניקה לו מעמד מכריע בקביעת זהותו ה"אמיתית" של האדם (גרוס, 2005: 372). לפיכך, הם

מסרבים להצטמצם לכדי ישויות גשמיות בלבד המסווגות על פי הפיזיולוגיה, וחוזרים וטוענים, כי מה שקובע את המגדר "זה לא מה שיש בין הרגלים, זה מה שיש בראש" (עמיר). אף אם אינם עומדים בדרישות הנורמה שלעיל, עדיין יש להם מקום וערך, והם כמו עוברים שוב אל השיח הקרטזיאני של מהו האנושי: "אני חושב משמע אני קיים" (Butler, 2001:632).

זיקה זו אל הגוף נשענת אף על הדימוי השכיח של האדם הטראנסגינדר כ"מתחזה". מכיוון שהאקסיומה, הקובעת כי המגדר נובע בהתאמה מן הגוף מרוממת לדרגה של "אמת" וצוברת ממנה את כוחה, אזי כל חריגה מאותה ה"אמת" מוערכת כמזויפת וכממלאה אחר היסוד העובדתי של התחזות. לשון אחר, כל אדם המציג את עצמו כזכר, למשל, למרות שיש לו אברי מין נקביים, הוא בגדר מתחזה לאדם פיקטיבי (גרוס, 2005: 372). הקהילה מפרשת את התפיסה שלעיל כהטלת ספק בזהותם המגדרית של חבריה, כהצגתם כפחותי ערך מן האישה והגבר ה"ביולוגיים" וכמעין ניסיון שווא שאינו יכול אלא להיכשל, בניגוד ל"מקור" האוטנטי שניתן לו מעמד של טבע (באטלר, 1993: 336). גישה זו באה לידי ביטוי בהוקעתם של מבעים השאולים מן השיח הסטרייטי על ה"אמת". כדברי אוהד:

לא אומרים אישה אמיתית אלא אישה גנטית. לא אומרים אני בעצם בחור או בעצם בחורה. זה שיח סטרייטי, טראנספובי. כל ההתייחסות ל"אמת". השיח הסטרייטי מדבר כל הזמן על התחזות, בניגוד לאמת, ועד שטרנסגינדר לא עושה את הניתוח הגואל הוא לא באמת אישה הוא בעצם גבר.

תפיסת ה"אמת" הבלבדית אל מול ההתחזות מבהירה אף את ה"צורך הדוחק הזה של הנורמאלים לתלות את המהפך הטראנסקסואלי על וו הפעולה הכירורגית ואת הדרישה לחיתוך ולמעבר חד בין שתי הזהויות הקוטביות כל כך" (גרינברג, 81-2006: 84). דרישה זו מבקשת ללכד את הגוף עם הזהות המגדרית ופוסחת למעשה על כל מי שאינו מעוניין בניתוח או על "מצבי הביניים" של היות לא גבר ולא אישה. אזי הגוף ה"סורר", המסרב למלא את הדרישה שלעיל, הופך פרוץ לנידוי ומתויג כסוטה, חולה או בניגוד לטבע. מושגים, המושתלים בממשי והמשולבים אל תוך גופו של הפרט, הנתון בקטגוריות הכפופות למשטר של ה"נורמאלי" ושל ה"פתולוגי" בלבד (פוקו, 35-1996: 49).

המטפורה "הגוף כקליפה" משמשת אף כאחת מתגובות הנגד למשמעויותיו ולתוצריו של אותו התיג, ההופך את ה"טרנסגינדר" ל"סוג של עבר, של תולדות חיים ושל ילדות, של אופי ושל צורת חיים...כאשר דבר מהווייתו לא נמלט מכך" (פוקו, 1996: 34). יותם, למשל, החל בהשלט "קליפתו" החיצונית על ידי טיפול הורמונאלי וכירורגי. כאשר הוא יוצא מן הארון ומכין את משפחתו או מכריו לקראת השינוי, הוא אומר להם: "אני אותו אדם שהייתי, רק הקליפה עכשיו יותר מתאימה". זהו

למעשה "אותו משפט שתמיד אומרים ביציאה מן הארון, אל תדאגו אני אותו אדם שהייתי קודם" (נעמי). מה שנתפס על ידי הצופה מן הצד כהתערבות בלתי אפשרית ביסוד נתון ו"טבעי" המוביל בהכרח לטרנספורמציה בכל זהותם, מוצג על ידי יותם ונעמי כעניין "קוסמטי" בלבד, כחלק קטן מהמכלול שאינו משנה בסופו של דבר את סך תכונותיהם. היינו, המין כמו כל תכונה אחרת ניתן להשלה או לשינוי בהתאם למאוייהם האישיים, בניגוד למבט החברתי הרואה בו תכונה קבועה. המטפורה "הגוף כקליפה" לוקחת חלק במאבק הקבוצתי על הבניית ה"אמת" והיא זוכה במשמעויותיה בגין הדיכוטומיה בין הגוף ובין התודעה ותפיסת המגדר כפועל יוצא של המין הביולוגי. המשתתפים כמו מפחיתים מחשיבותו של הגוף והופכים אותו במילותיהם לכלי קיבול בלבד, כחלק מן המאבק על הלגיטימיות האונטולוגית של הקיום הטרנסגינדר. אך בה בעת הדוברים מציגים עמדה זו ערכית עד פרדוקסאלית. הם כמו משיבים לגוף את ערכו, כאספקלריה לציפיות החברתיות. הרי חלקם מבקש להשיג לבסוף את החיבור ההרמוני והנדרש בין הגוף ובין התודעה ובוחר בהליכים הרפואיים לעתים כואבים, על מנת להתאים לחוקים ולזכות בתחושת שייכות והלימה. כמיהה זו מדגימה, כי הגוף והנפש או הרוח והחומר, אינם בהכרח ניצבים זה מול זה בקוטביות מוחלטת כבדואליזם הקרטזיאני, אלא מחלחלים זה לתוך זה ומשלימים זה את זה. כלומר, הגוף אינו יסוד קבוע והוא מתהווה ומשתנה בהתאם לחוויות רגשיות וזהותיות (Grosz, 1994).

4. הזהות כבגד

מטפורה נוספת אשר שולבה בסיפורי המשתתפים מדמה את הזהות לבגד, כיסוי מלאכותי של הגוף, המשמש במקרים רבים כאינדיקאטור לקבוצת השייכות ולמעמדו החברתי של האדם. גם כאן, כמטפורה הקודמת, הדוברים מעצבים בלשונם את הזהות כאלמנט בר שינוי, המופשט או מולבש על הגוף הן על ידי היחיד והן על ידי החברה ובהתאם לרוח הזמן. לדברי המשתתפים, ה"בגד" מתחלף במקביל לתפניות אפשריות בשאיפותיהם האישיות ובמידת הזדהותם עם קבוצה חברתית מסוימת זו או אחרת, אשר אינם בהכרח מתאימים לחוקים המחייבים של ה"אופנה" החברתית הנתונה. היינו, המטפורה ממחישה את הדינאמיקה בין ההסדרים החברתיים הנכפים על הפרט ובין יכולתו לקום, לאזור אומץ ולבחור בחלופה המותאמת יותר לצרכיו.

אייל: זה ללכת כל החיים שלך, עשרים ומשהו שנה, עם חולצה שקצת קטנה עליך. אתה לא מרגיש את זה, כי זה כבר לא לוחץ. אתה חי עם זה כל הזמן. ובגיל עשרים ומשהו אתה מוריד אותה ונותן לך חולצה במידה שלך. וואו (אנחת רווחה)! הרבה יותר טוב עכשיו. לא שכאב לי קודם, אבל היה פחות נוח. עכשיו יותר נוח.

מכיוון שאייל מתקשה לברור מילים ומורגל למבטי פליאה, הוא מגיע לראיון עם תיאור מטפורי מוכן מראש המקל על הכורח להבהיר את זהותו המגדרית לאחרים. אייל בן 26 "נולד נקבה גנטית". תחושת חוסר הנוחות שליוותה אותו תקופה ארוכה הסתיימה לפני כשנתיים עם מציאת התווית המתאימה: "גינדרקוויר עם נטייה לכיוון הגברי". לדבריו, הוא אינו משתייך ל"מחנה אחד אלא לכולם, יש יותר משניים", והוא מבקש להתרחק ככל האפשר מתבניות סטריאוטיפיות ממגדרות כלשהן. מעולם לא היה "בת", והבן שהוא נמנע מדפוסי גבריות מסורתיים ו"לובש שמלות וגומיות ורודות לשיער". אייל אינו מעוניין בשלב זה בשינויים פיזיים בכדי להפוך ל"יותר גברי", והוא "נוקט בצעדים אקטיביים-פוליטיים להגדרת זהותו מחדש" כדיבור בלשון זכר.

מציאתה של תווית הזהות המתאימה הייתה פרי של חקירה ממושכת, ולרוב אינה מוכרת לאלה שאינם "נוגעים לדבר". יתרה מזאת, ההסבר אודות "מה אני" כמו אינו מסתיים לעולם, כאשר בכל מפגש משמעותי חדש אייל נדרש להצהיר על זהותו המגדרית או להשיב לשאלות אודות הקונפיגורציה של גופו. בכדי להקל מעט על כורח זה ולהאיר על החוויה המופשטת או כדברי אייל, "למצוא את הלייבל הנכון כדי להסביר לאנשים", הוא בוחר במונח נהיר יותר ומשווה בין זהותו ללבישת חולצה (Lakoff, & Johnson, 1980:177 ; Katz, 1996:5).

החולצה הראשונה הולבשה על גופו של אייל לאו דווקא בהזמנה אישית, אלא כחלק מן הדרישה להתחיל ולפעול בהתאם לנורמות המגדריות של המין, במקביל להכרזה של הרופאה: "זאת ילדה" (Livia & Hall, 1997:9). החולצה הצרה מדי הפכה מכוחו של ההרגל לחלק אינטגרלי מן העצמי, עד לגילויין של אפשרויות מגדריות חדשות. בשלב זה, נותר לאייל לפשוט את המדים הלא נכונים ולעטות על גופו מדים חדשים המותאמים יותר למידותיו. כך גם נעמי:

נעמי: זה כמו קבוצת כדורגל. זה לא שבאיזה שהוא שלב עברתי קבוצה. כי תמיד הייתי, רק לבשתי את המדים הלא נכונים.

החולצה הצרה, התלבושת האחידה או המדים ה"לא נכונים" הנם פריטים, שהוענקו לאייל ולנעמי באופן לא רצוני ואשר נכפו עליהם מתוקף מינם המולד. נעמי, אישה טרנסקסואלית, חשה כבר בילדות המוקדמת חוסר נוחות עם המרחב וחוקי המשחק שהוקצו עבורה והיו לזרים. אייל אמנם התרגל לחולצה, לא שאל בתחילה שאלות עד שמצא בגיל מאוחר יותר חולצה מתאימה - "גינדרקוויר", שהאירה על תחושותיו ו"התיישבה נכון על החתיכה החסרה של הפאזל, אז יותר נוח לי עכשיו". ברם, אין משמעה של המטפורה כי הזהות היא תחפושת, אשר ניתן לעטות על פי רצון או

בחירה, אלא היא תווית מתאימה יותר המצמצמת את חוסר הנוחות הנלווה לתווית המולבשת על היחיד בידי האחרים.

אף לליטל יש אוסף של כובעים, מדים ונצנצים, שהם רק שלו ומאפשרים לתאר "כל מיני דברים שיש בי ואין לי שם בשבילם". מכיוון ש"אני לא יכול לבטא את כל העניין במילה פשוטה אחת", ליטל עושה שימוש במטפורה בכדי להמעיט בפרשנות לא מדויקת ולהגביר את הסבירות שהמסר הועבר נכונה. המטפורה מסייעת לו להבהיר כי הוא "לא רק בן או בת, אלא גם עוד דברים" ולהצביע על מגוון הזהויות המתקיימות בו בעת ובעונה אחת.

ליטל: אפשר, למשל, להיות אדם שאוהב מוסיקת רוק, ובתוך זה להיות אדם שאוהב רוק כבד ולהקים להקה עם החברים מהכיתה. ובכובע אחר בתוך אותה ההגדרה להיות פוסט היפי ולנגן במפוחית מתחת לעץ ולחלום על הימים היפים של '69, ובעוד כובע תחת אותה הגדרה להיות חובב פאנק גלאם ולתפור נצנצים על מדי הצבא הישנים שלך.

המטפורה ה"זהות היא בגד" ממחישה את הדיאלוג והניעה של המשתתפים בין שני שיחים אודות הזהות. נעמי, למשל, תופשת את האני כמעין מקור, מכניזם פסיכולוגי יציב של הגדרה עצמית שהיה שם תמיד וחיכה להוצאתו לאור על ידי תווית או מדים מתאימים יותר. מאידך, אייל וליטל מתייחסים לשיח אחר, הרואה באני כמבנה דינמי הפועל ברמות שונות בו זמנית, מעין קולאז' של זהויות רב גוניות המתחלף והמתפרק לקומביניציות מגוונות, העשויות להשתנות על פני רצף הזמן או בהתאם למרחבים או לתפקידים החברתיים. בשני המקרים, הזהויות מובנות קודם כל באמצעות הלשון ואינן באות לפני התוויות המילוליות המסמנות אותן (Gergen, 1992; Bucholtz & Hall, 2005). המשתתפים בתורם תובעים לעצמם את הזכות לבחור בהגדרת הזהות המתאימה ולא בזו המוכפפת עליהם מבחוץ.

סיכום

נורית: פחדתי מהמשמעות של זה. לא הייתה לי שליטה על זה. כשזה תקף אותי, זה תקף אותי. הדרך שלי להתמודד עם זה הייתה להאמין שזה משהו שיחלוף... לא דיברתי על זה עם אף אחד, כי יש כאן משהו שלא צריך להיות... אני חייתי בתרבות, שלא היה לי אוצר מילים כדי לתאר מי אני. כל מה שהיה זה מה שהיה.

נורית חוזרת לימים עברו ומספרת על החוויה ההיולית והבלתי רצונית, שעד העשור השלישי לחייה לא היו באמתחתה מילים לתארה. הכמיהה הנסתרת להיות לאישה, למרות נתוני הפתיחה הגופניים, התקיימה אז ללא תגים מזהים אשר יבהירו אותה ויעניקו לה משמעות. ראיות לנפקדותה של השפה צצות ועולות בסיפורים השונים בעזרת השימוש החוזר של נורית ושל משתתפים נוספים

בכינוי הרמז "זה", המהווה מעין תחליף ל"מה הקפוא על השפתיים" ולהעדרם של מבעים עבריים, שיאצרו בתוכם את הזיקה הסוערת שלעיל בין הגוף ובין המגדר.

החלל הלשוני הנזכר למעלה זוכה לפיצוי מסוים באמצעות לשון מטפורית ושפה אישית עשירה, כאשר השימוש בצירוף המילים ש"לא בהוראתו הרגילה" הנו בעל כוח מארגן, היוצר סדר בתחושות המופשטות, מאפשר לבטא את החוויה וליישמה בחיים האישיים (Lakoff, & Johnson, 1980:142). למרות שצירוף המילים כמו אינו שייך ל"עולם האמת", המטפורה הנה אמצעי שכנוע רב עוצמה האמור להשפיע על הדוברים והשומעים כאחד ללא צורך בהוכחה או הסבר כלשהו (ניטשה, 1990: 53-68). על כן, היא מסייעת למשתתפים באכיפת נקודת מבטם הייחודית על העולם, והיא לוקחת חלק במאבקם המילולי על הבניית ה"אמת", הקובעת מי יהא בעל הכוח להדביק תווית לאדם אחר ואלו הנחות אידיאולוגיות תהיינה טמונות בה (Cameron & Kulick, 2003:23-26).

המשתתפים מעצבים באמצעות המטפורה את המין ואת הזהות המגדרית כתכונות דינמיות הנתונות לשינוי, בניגוד לטקסטים החברתיים הרואים בהם יסוד "טבעי" וקבוע. כמו כן, היא מסייעת להם ביצירת חלופות מילוליות ל"קוקסינל" או ל"מתחזה" השכיחים יותר. אף על פי כן, המטפורה מדגימה את הקושי לחרוג מהמסגרת הלינגוויסטית ומסימניה בכדי לייצר "שפה" אחרת ו"לדרוך על התבניות בנעלי עקב". תבניות אלו ממשיכות למעשה לכוון את בחירת המושגים המרכיבים את המטפורה והן אלו המעניקות לה את יעילותה. היינו, היצירתיות המילולית של המשתתפים הנה בגדר האפשר רק בתוך הכללים הלינגוויסטיים המוגבלים מלכתחילה, המכוננים "עולם" של ניגודים הנחלק בהכרח לגברי ולנשי, לרוח ולחומר או לאמת ולשקר.

ה. "משחקי לשון" וחלקם בכינון הזהויות הטרונסג'נדריות

Whatever else we do with words, when we speak we are always telling our listeners something about ourselves¹⁶.

בפרק זה אוסיף לעסוק בפתרונות המילוליים של משתתפי המחקר אל מול מגבלותיה של העברית. הכוונה לחילופין בכינוי הגוף והזמן הדקדוקי, דו לשוניות או ניאולוגיזם, המהווים יחד אמצעי לסימון הזהות ולמיצובה מחדש בזיקה לשתי קטגוריות המגדר הנתונות. למעשה, המשתתפים "עושים" עם השפה שתי פעולות, האחת חיובית והשנייה שלילית. הראשונה, משמשת אותם להבנייתה של זהות מועדפת ולהגדרת תכונותיה הנבחרות. הפעולה השנייה מסייעת להם להרחיק את הזהות מקטגוריות בלתי רצויות וכמו מכריזה "מה הם לא!" (Bucholtz, 1999:211).

הפתרונות המילוליים שלעיל ממחישים את יכולתם של הדוברים ליזום ולקט מביין חוקיה של המערכת הלינגוויסטית את החוקים המתאימים יותר לצורכיהם. מאידך אני טוענת, כי משחקי הלשון של המשתתפים מצליחים לבצע את פעולתם בגין אותם החוקים, כהבחנה הדקדוקית בין המינים בכינוי גוף מדבר. היינו, השימוש היצירתי במבנים הדקדוקיים הנתונים היה מאבד מערכו אילולא המבנה הדיכטומי של העברית. יתר על כן, המבנה הדיכטומי הוא זה המגביר את אפשרויות התמרון של המשתתפים בין המגדרים ומסייע להם לעבור בין זהויות, להשתיק אחת או להבליט אחרת וכך להציג אספקטים שונים של האני בהתאם לאופיו של קהל השומעים.

1. מיצוב הזהות בקרבה ובמרחק מקטגוריות המגדר הנתונות

מרבית המשתתפים מאמצים תצורות לינגוויסטיות המשויכות לקטגוריית המגדר המנוגדת למינם הביולוגי. השימוש בסמני המין ה"לא נכונים" ופרימת הקשר המצופה בין השפה ובין הביולוגיה מסייעים להם למקם את זהותם מחדש במרחק או בקרבה לאחת משתי קטגוריות המגדר. לחילופין, כדברי אייל, השימוש בסמני המין שלא בהוראתם הרגילה משמש להצגת זהות אשר אינה משויכת לקבוצה בלבדית אחת.

אייל: השימוש בלשון זכר אינו הצהרה "אני גבר", כמו גם אינו הצהרה ש"אני לא אישה". ברירת המחדל היא לשון זכר, כי בעברית היא נחשבת לצורה הנייטרלית, למכנה המשותף. היא ה-IT בשפה שיש בה רק זכר ונקבה. וזה נותן לי יותר כוח, זה שם אותי במקום הנייטרלי בו אני רוצה להיות, זה מעניק לי את החופש לא להיות אף אחד מהם.

¹⁶ Cameron, 2001;170 in Litosseliti & Sunderland, 2002;22.

מכיוון שאייל אינו משתייך ל"מחנה אחד", הבחירה בסמן המין הזכרי כמו ממצבת אותו במרחב נייטרלי, על כן תואם יותר, והיא לוקחת חלק בצעדיו ה"אקטיביים-פוליטיים להגדרת זהותו מחדש". במבט ראשון נדמה כי הוא עושה שימוש בסמן המין הזכרי בכדי להכריז על זהותו, אך לפרקטיקה זו משמעות נוספת. כינוי הגוף אינו משקף אני נתון מראש, אלא לוקח חלק בעיצובו ומורה, בו זמנית, הן על הזדהותו של הדובר עם קבוצה חברתית מועדפת והן על דחיית חברותו בקבוצה אחרת (Eckert & Mcconnell Ginet, 1995:470-471). אם כן, למרות העימות של אייל עם החלוקה הבינארית של העברית, הוא מצליח להבהיר את עמדתו, לנוע בין שני המגדרים או לחרוג מגבולותיהם "הודות" להבחנה בין המינים בכינוי גוף מדבר ול"ניטרליות" של הצורות הזכריות על פני הנקביות.

מגמה דומה מתוארת בסיפורו של אוהד, קרוסדרסר בן 41, גרוש ואב לשניים. אוהד נולד כזכר, מגדיר את עצמו כגבר, אך חש הזדהות עם הקהילה עקב חיבתו העזה להופעה נשית. בהזדמנויות שונות, במפגשים של אנשים טרנסגינדרים או לבד בבית, הוא נוהג ל"התלבש". היינו, לעטות שמלות, להתאפר או להרחיק את שיער גופו. על פי רוב הוא מעדיף לשוחח בלשון זכר, כאשר סמני המין הזכריים של העברית אינם מנוגדים לזהותו ואינם מעיבים על יכולתו להביאה לכדי ביטוי הולם. יחד עם זאת, בפעמים המעטות בהן הוא ממוען, כותב או מדבר בנקבה, אזי "הלב קופץ משמחה".

אוהד : התחושה הייתה שאני עושה משהו מהפכני, אני כותב בנקבה, זה שובר את הטאבו, זה משייך אותי לקבוצה הזאת של פמיניסטיות. אך התחושה לא הייתה שאני אישה... זה היה כאילו לשנות זהות, לעבור למצב הזה של אישה, של להיות מיני, רגשי, רך, פחות שכלתני. לכתוב כמו אישה זה לכתוב בצורה חושנית, משהו באמצע בין רגשי למיני. זה כמו לכתוב עם גוף, עם מיניות נשית.

השימוש בכינוי הגוף ה"הפוך" נתפש על ידי אוהד כאקט מהפכני, החוצה את גבולות הגוף וממלא אחר הפנטזיה לחדור לעולם אוטופי אשר הכניסה אליו מנועה מפאת מינו. מנקודת ראותו, זהו עולם אחר, מנת חלקו של המגדר הנשי בלבד, עולם של רגשות, רכות, אהבה, חושניות או מגע. השימוש בלשון נקבה במקביל למופעים הגופניים פורע את ההסדרים המותרים וממצב אותו בקבוצה בעלת גוף שהוא מושא קנאתו ותשוקתו. לפיכך, הוא מסייע להפיכתו לאובייקט מיני שמבחינים בו ולא ניתן להתעלם מנוכחותו. לצד שבירת הטאבו והמהלך החתרני, אוהד נשען אף הוא על השפה הבינארית, המנגידה בין הגבריות לנשיות, וכמו משמר את מצב העניינים המכוון על ידה.

השימוש בכינוי הגוף ה"הפוך" מתגבר במילות שלילה, המיועדות אף הן למיצובו של הדובר ביחס לשתי הקטגוריות הנתונות. המשתתפים נעזרים במילות השלילה בכדי להרחיק את הזהות ממגדר אחד, על כל ייצוגיו הסימבוליים, ולהצמידה למגדר אחר או נייטרלי. נדמה, כי במהלך ההגדרה העצמית וההבניה של הזהות, המשתתפים מבצעים על ידי המילים תהליך של אלימינציה, בו

מושמטים כל המאפיינים שהם אמורים לסגל לעצמם מתוקף מינם המולד אך עבורם הן לאו מוחלט. ה"לא" שכיח בסיפורים השונים, יותר מאשר השימוש במילות חיוב, והוא מדגים, כי השפה מושתתת על ניגודים והבחנה בין מסמנים, כאשר הסובייקט יכול להיות הוא עצמו, רק כאשר הוא מוגדר על ידי היותו "לא משהו אחר". "לא" המשאיר אולי פתח ליצירה של "משהו" חדש (Sayer, 2004:70).

יותם: לא להיות אישה, נחדרת, להיות חשוף ללחצים של להראות אישה, תכשיטים, לבוש, לשחק את התפקיד של הנשיות.

בני: תחושת השפלה בלהיחשב אישה – באופן אישי אין לי סטריאוטיפים על נשים, אבל תחושת ההשפלה נובעת מהדרך בה החברה מתייחסת לנשים כזן פסיבי, מתרפס בפני הגבר וטיפש. אני לא מעוניין להיחשב ככזה. אין בי שום דבר שאפשר לייחס לנשים.

שחר: אני מגדירה את עצמי כלא גבר ולא אישה. אין שום דבר שמשייך אותי לקבוצה הזו. אני לא יודעת למה. אין לי את המילים, אני לא יכולה לנסח לעצמי למה אני לא אישה או מה מיוחד אישה כדי שאגיד אני לא.

אייל: אני לא גבר ולא אישה אני כל מה שבאמצע... אני לא אישה. כי אני לא, כי זה ברור לי בכל עמקי הווייטי שאני לא. אני לא גבר, אבל אם מכריחים אותי לבחור אחד מהשניים ובהרבה מקרים מכריחים אותי, אז אני אבחר בגבר.

נרית: הרבה יותר ברור לי שאני לא גבר מאשר מה זאת אישה.

אצל יותם ובני, הלאו הנו חד משמעי אל מול הארכיטיפ של האישה הנחדרת והפסיבית הנדרשת לטיפול הופעתה החיצונית, כמו גם אל מול מעמדה הנחות בחברה הפטריארכאלית. אצל האחרים הלאו הופך למודגש מאד כאשר נעדרות מילים אחרות, שתספקנה מבעים לתחושות האמורפיות. הוא דוחה בפסקנות את המשבצת המגדרית אשר יועדה לדוברים מתוקף מינם וכמו מעניק לגיטימציה למיקום הייחודי של הזהות שאין באמתחתם תמיד מילים להבהרתה.

השימוש בלאו נשען למעשה על התפישה הדיכוטומית והמהותנית של המגדר. היינו, גם בכדי לבצע מהלך חתרני, המשתתפים נדרשים להפנים תחילה את הקטלוג ההגמוני, לסמן את גבולות שתי הקטגוריות, להנכיח אותן ולנהל עמן משא ומתן בדרך להוקעתן או לשימורן (West & Zimmerman, 1987:145). לעתים, בכדי לחוש בנוח במיקום אחד לפחות, קיימת הנטייה לאמץ "תרבות" אחת ולדחות בתוקף את התרבות השנייה. עם חלוף הזמן, כמו נערך "פיוס" בין שתי התרבויות שנתפשו קודם לכן כקונפליקטואליות, ונוצר אני בן כלאיים המלקט קצת מייצוגיה של זו וקצת מזו ולומד לראותן כרב ממדיות, מורכבות ועשירות יותר (Kanno, 2003:82-92). כדברי אייל, "אנחנו לומדים את החוקים ואז משחקים בלגלג עליהם".

הבחירה בסמני המין והשימוש השכיח במילות השלילה מדגימים, כי האני צומח תדיר בהשוואה לקטגוריות שיחניות אחרות ולמשמעויותיהן החברתיות, כאשר השפה הנה מקור בלתי נדלה להבלטה

או לטשטוש קווי הדמיון או השוני ביניהם (Bucholtz & Hall, 2005: Morrish, 2002:183):
 (Kristeva, 1986). כל אחת מן הפרקטיקות המילוליות שלעיל מכוננת את היחס בין משתתפי המחקר
 ובין הייצוגים הסימבוליים של הגבריות או הנשיות, והיא מהווה כלי משמעותי להבנייתה של זהות
 מנוגדת או תואמת לתפישות החברתיות המקובלות. כאשר הם חוזרים באופן מפורש על ה"לא" או
 מאמצים את סמני המין הנגדיים, הם עוסקים, למרות מגבלותיו הצורניות של הגוף, ביצירתה של
 זהות מובחנת או דומה לאחת מן הקטגוריות או לשתייה גם יחד, הממוקמת בהתאמה בקרבה או
 במרחק מהן. פעולות מילוליות אלו הופכות לאפשר רק במסגרת המערכת הלינגוויסטית המושתתת על
 ניגודים והמבחינה בין המינים בחלקי הדיבור השונים.

2. דו לשונית

במהלך הניסיון להמשיך ולהדגים "מה עושים המשתתפים כאשר הם מדברים", אני לוקחת מהם
 בהשאלה את מטפורת ההגירה או הניעה בין ארצות ומרחיבה אותה בסיועה של הספרות אודות דו
 לשוניות בקרב מהגרים או קבוצות מיעוט בארצן, הדוברות שפה שונה משפת המקום הדומיננטית.
 הדו לשוניות של המשתתפים כמו באה לידי ביטוי בתמרון בין לשון זכר ללשון נקבה ובתנועה בהתאם
 בין זהות גברית לנשית. תנועה זו מתוארת על ידם ככורח ארעי בדרך אל הטרנספורמציה המיוחלת,
 ולחילופין, כמצב תמידי בהעדר הרצון להתחייב ל"מחיצה" אחת בלבד. לפיכך, הם נותרים לעתים
 מהעדר ברירה בין שתי לשונות, כאשר נקודות ההמרה ביניהן עשויות להצביע על האופנים הן
 המכוונים והן הבלתי מודעים בהם המשתתפים בוחרים להציג את עצמם בפני שותפיהם לשיח ולעצב
 את מהות היחסים ביניהם (Cameron & Kulick, 2003: 42).

נעמי: יש לי קושי די גדול לספר חוויות שעוברות עלי במוד אחד לתרגם אותם ל"מוד"
 השני. אם אני יושבת עם ההורים שלי ומספרת על משהו שקרה לי, והוא קרה לי בתור בת,
 אני צריכה ממש לתרגם את כל הדברים, כדי שאני אוכל להגיד להם אותם כמו שצריך.
 ולהפך, כשקורה לי משהו בעבודה ואני מספרת לחברות, אז אני צריכה עוד פעם לתרגם. זה
 ניראה לי קצת מוזר כי הרי כולם יודעים שהבוסית שלי לא פונה אלי בתור נקבה, כי אני שם
 בתור בן. ולהורים שלי ברור, שאני מספרת על חברים וחברות ומצטטת אותן כביכול
 שפונים אלי כזכר, אז זה גם לא היה ככה במקור. זה משהו שמפריע – הצורך הזה לעוות
 את המציאות.

כאדם דו לשוני הדובר ונד באופן קבוע בין שתי שפות, שפת האם ושפת המקום (Grosjean, 1998),
 כך מתארת נעמי את התנועה בין שתי הלשונות, זכר ונקבה. תנועה, המתרחשת במהלך הדיאלוגים
 היומיומיים והשגרתיים והנתפסת על ידה ככורח זמני עד להשלמת המעבר ללשון נקבה בלבד.

בינתיים, היא נאלצת לתמרן ללא הרף בין שני עולמות מתנגשים, הישן והחדש, ולתרגם את האחד עבור האחר.

תהליך התרגום שוזר בתוכו מושגים של אובדן ורווח. כבספרה של אווה הופמן (1982) "Lost in Translation", העוסק בתחושת הפיצול והאובדן של המהגר הכרוכה בצורך לתרגם את האני לשפה החדשה, כך נעמי מציגה את האני המפוצל שלה, שבמקרה זה נאלץ לשחק את ה"משחק" המצופה ממנו, למרות הידיעה של ההורים והחברות, ולתרגם את החוויה משפה אחת לשפה השנייה. מן הצד האחד, התרגום מקשה על העברת פרטי האירוע על כל משמעויותיו. הוא "מעוות את המציאות" שלה ושל האחרים, ובמהלכו היא כמו מאבדת חלק מחווייתה, ולפיכך חלק מן העצמי. מן הצד האחר, התרגום הוא מעין פרקטיקה של טרנספורמציה ושל מעבר, כאשר נעמי תופסת בהדרגה את מקומה בעולם ה"חדש" והמועדף עליה. השפה הדומיננטית הגברית, ששימשה אותה משנות ילדותה, הולכת ונדחקת הצידה ופרקי הזמן בלשון נקבה הולכים ומתרחבים עד שהאני המפוצל מתלכד לכדי שפה אחת (Hoffman, 1982).

בני : הבעיה שיש לנו חברים משותפים שלא מודעים לזהות שלי... אני יודע שהם תופסים אותי כאישה והיא (החברה) תופסת אותי כגבר, וזה מאד מוזר בעיני להיות בחברה כזאת. לכן אני משתדל להימנע ולהפריד, אבל זה לא תמיד אפשרי.

הפיצול בין שתי הלשונות מודגש מאד בנסיבות הדורשות לנהל באותה עת שיחה עם שני אנשים או יותר, אשר כל אחד מהם חשוף למידע שונה אודות זהותו של הדובר. משמע, דו לשוניות הנה הכרח מצבי, והיא משמשת אף כפרקטיקה המיועדת להסתרתה של הזהות המגדרית. כאשר ההחלטה איזו שפה תהא זמינה או מתאימה יותר תלויה בסיטואציה ובטיב היחסים עם קהל השומעים (Morrish, 2002:184; Gumperz, 1982). בני משנה את בחירתו בהתאם לשני קהלים. האחד, מוערך כבעל ידע משותף המגלה הבנה ואמפטיה, המתירות לחשוף בפניו את האני. בו זמנית, הוא אינו שוכח את נוכחותו של קהל נוסף, שומע מיותר, שיש להסתיר מפניו פיסות מידע מפלילות העלולות להסגיר את סודו. כעדותו של בני, בכדי למתן את תחושת הפיצול, הוא מנסה להפריד בין שני העולמות אך לא תמיד בהצלחה.

בניגוד לנעמי ולבני המבקשים לשוחח בסופו של התהליך בשפה אחת בלבד, ה"קוויר" מציג כאמור זהות "קוסמופוליטית", הדוברת מספר שפות המעניקות לו לכאורה מרחב תמרון מילולי גדול יותר ותחושת שייכות ל"כל העולם". הדו לשוניות, במקרה זה, אינה שלב בהסתגלות לתהליך הממושך של השינוי, אלא מצב תמידי המשקף את העדר הרצון להתחייב ללשון אחת בלבד ובעטיה למרחב מוגדר וקבוע.

בניגוד למהגרים, אשר שפת אמם שזורה במעורבות רגשית ושפת המקום החדש לרוב מבטאה ניתוק וחשש מן האובדן של האני שהתקיים בשפה הראשונה (Granger, 2004:65), המשתתפים מציגים בפני מהלך הפוך. השפה הראשונה שעמדה לרשותם משמעה ניתוק והתרחקות מן העצמי, כאשר השפה החדשה מורה על לכידות או התאמה. הם מדגישים את ההסתגלות המהירה ללשון הנכונה ואת מיעוט המעידות המילוליות, אף על ידי השימוש החוזר בשם התואר "טבעי", המבהיר את המעבר החד והברור בין שתי הלשונות וכמו מעניק לעמדתם זכויות והצדקה.

אייל: בהתחלה זה היה קצת מוזר, אך תוך פחות מחודש זה היה נראה לי הכי טבעי בעולם. עכשיו כשפונים אליי כאל אישה, מה שעשו לי 22 שנה, זה נשמע לי מוזר. אז אני חושב שאם משהו לא התיישב טוב במשך 22 שנה, ומשהו הרי כן התיישב טוב בתוך חודש והוא התיישב נכון על החתיכה של הפאזל הנכונה, אז כנראה שהוא נכון יותר.

נורית: התפיסה שלי אומרת שאני לא צריכה ללמוד להיות אישה, אלא להפסיק להיות גבר. זה בא טבעי... לדבר בלשון נקבה זה הרגיש לי טבעי, נכון, כך זה היה צריך להיות תמיד.

שם התואר "טבעי" זכה למעמדו מן העיסוק האונטולוגי בחקר המציאות והפך לקטגוריה אידיאולוגית, המיועדת להסוואה ולשימור החלוקות הפוליטיות הנתונות (ויטיג, 1992). השימוש של המשתתפים בשפתו של אותו שיח מדכא, הפוטר אותם מלפניו בעזרת התווית "בניגוד לטבעי", מלמד על האופן בו הם בוחרים להציג את עצמם (Bucholtz & Hall, 2005). ההסתגלות ה"טבעית" לכינוי הגוף הנכון הופכת את זהותם לאותנטית. היא מצביעה על קיום, שיש בו אמת שרק חיכתה להזדמנות להתגלות, בניגוד לחיקוי ולזיוף שייחדו את אופן הדיבור הקודם. שם התואר "טבעי" הרי מורה על תכונה נצחית, הטבועה במהותו של האדם, ועל כן אינה ניתנת לערעור, עומדת מעל לזמן ולמקום ומועברת במהירות במידת הצורך לכל סיטואציה חברתית (West & Zimmerman, 1987:129). מכיוון שהמשתתפים זקוקים לקבלה, הדורשת לשכנע בראשוניותה של הזהות ובאופייה הבלתי ניתן לשינוי (גרוס וזיו, 2003: 29), הם מאמצים את המושגים הזמינים של השיח ההגמוני אשר הפך לחלק מהם למרות רצונם לעקרו מן השורש.

הדו לשוניות מתוארת על ידי המשתתפים כהכרח זמני, הנועד להסתרת הזהות המגדרית מפני קהל לא אוהד, ולחילופין, כמצב תמידי הנובע מאי הרצון להתחייב למרחב מוגבל אחד. למרות הקושי לתרגם את האני ולתמרן בין שתי "שפות" לכאורה שונות, ההבחנה המילולית בין המינים מרחיבה למעשה את אפשרויות המיצוב של הזהות. לשון אחר, הניעה בין שתי הלשונות מסייעת להצגת זהויות המותאמות להקשר ולדרישות האינטראקציה המילולית. יתר על כן, היא הופכת לחלק מן התהליך המורכב של הטרנספורמציה המיוחלת ומן המאבק לביטוי עצמי. לפיכך, היא מקוטלגת כ"טבעית".

3. שפה אימפרסונאלית

נעמי: זה גם איך לדבר. כשעומד לידי מישהו שמסתכל עלי ורואה בן, אז אני לא יכולה לדבר כנקבה בטלפון. ולאט לאט לומדים איך כל משפט אפשר להגיד אותו בצורה שתהיה לא לכאן ולא לכאן. אם אני רוצה להגיד "אני רוצה", אז אני אומרת "בא לי". אם אני רוצה להגיד "אני מבינה", אז אני אומרת "הבנתי". במקום "אני חושבת", אז "נראה לי". זה גורם לזה שאני צריכה לחשוב כל חלקיק שנייה על כל משפט שאני אומרת. היום אני כבר מסוגלת כבר לנהל שיחות ארוכות ומלאות שאנשים מצד אחד יחשבו שאני מדברת ככה ומהצד השני יחשבו שאני מדברת ככה ולא ישימו לב... ואם אני אומרת אני אספר על זה אח"כ, הם (החברים) מבינים שזה משפטים שאני לא יכולה לנסח בצורה נייטרלית ועדיין יישארו הגיוניים. זה קצת מקשה, אני חייבת להודות... מגיעים לרמה כזאת של אימון, שכבר לא הייתי צריכה לחשוב איך לנסח את המשפטים באופן נייטרלי הם כבר יוצאים ככה.

נעמי מספרת על אחת הפרקטיקות המילוליות שאפיינה את פרק הזמן, בו יצאה מן הארון באופן חלקי. באותה עת ידעו על הסוד חברים ובני משפחה קרובים בלבד, אך לא המוסדות הפורמאליים והפומביים כאוניברסיטה או מקום העבודה. בכדי להסתיר את זהותה המגדרית מפניהם, היא מאמצת לשון אימפרסונאלית, מעין צנזורה עצמית, המטשטשת את כינוי הגוף ואינה מסמנת זכר או נקבה. בדומה למהגרים או לקבוצות מיעוט בארצם, השפה ה"מרוסנת" של נעמי אופיינית לתקופת ההשעיה שבין המעבר מלשון אחת ללשון שנייה ומאני מילולי אחד לאחר (Granger, 2004:21).

מרבית המשתתפים מורגלים בשיחה "נייטרלית" המסווה את האני המגדרי. כעדותם, זוהי אינה שפה אופטימאלית, אותה הם מעוניינים לאמץ כהרגל, אלא לשון זמנית, ברירת מחדל בלבד בהעדרן של אפשרויות אחרות. כאמור, האדם הטרונסקסואל שואף לעבור ולשוחח בעתיד באופן מלא בכינוי הגוף המועדף עליו. לעת עתה, הוא נמנע מלהצהיר על המגדר ונאלץ לטשטש את סמני המין, בכדי להישמר מדיסוננס ומחשיפה, תוצריו של הדיבור בלשון "לא נכונה". הגינדרקווירס, לעומת זאת, מגמישים את השפה באופן דומה, על מנת לפצות על הדרישה המילולית לבחור בצד אחד של הגדר ובכדי להרחיק את האני מן הסדר הסימבולי הכפוי של הלשון. אך כדברי עמיר, זוהי "לשון מסרסת", המגבילה את יכולת הביטוי ותובעת כושר ריכוז ולוליינות. על כן, בלתי אפשרי להחזיק בה לאורך זמן. בלית ברירה נבחר לבסוף צד אחד בלבד.

הפרקטיקה המילולית שלעיל הנה תולדה של הניסיון האישי והיא מתורגלת במספר דרכים. האחת היא המעבר לכינוי גוף מדבר בזמן עבר ועתיד ומיעוט השימוש בזמן הווה, בו מגדרו של הדובר מודגש מאד. יותם, למשל, מספר על המעבר ל"עולם שכולו עתיד", הממתן את הקושי להמשיך ולשוחח בלשון נקבה והמונע, כל עוד לא החל בשינוי הפיזי, את ה"מחירים התרבותיים" של הדיבור בזכר.

יונתם: באיזה שהוא שלב כבר לא רציתי להגיד שום דבר בנקבה. לא יכולתי, אבל, להגיד אני הולך, אז התחילה השפה הכללית הזאת. במקום "אני רוצה ללכת" (ז) "אולי נלך". להפוך מהווה לעתיד. זה אפשרי. זה להפוך כל דבר... יוצא קצת עילג, אבל אפשר.

כשאין מנוס וחייבים לשוחח בלשון הווה, אזי נעשה שימוש בצורות סבילות, הנמנעות מציון כינוי הגוף ותורמות אף הן לצמצום נוכחותו של המגדר. טכניקה אחת, למשל, היא החלפת נושא המשפט, הדובר, שאליו צריך להצמיד פועל ולפיכך מין, בנושא אחר. היינו, "אני מבקשת" מתחלף ל"יש לי בקשה"; במקום "אני הולכת וזהו", אזי "טוב הגיע הזמן להיפרד" (יערה); במקום "אני רוצה קפה", ניתן להגיד "קפה יכול להתאים עכשיו" (נורית).

אוהד: לכתוב ברבים זה לא פמיניסטי. לכתוב ברבות זה מעליב. אז יש שתי שיטות לכתוב במעורב. להגיד: החברים עושות, הילדים הולכות. להחליף כל הזמן את המגדר ואז ברור שזה לא חשוב. השיטה השנייה זה להכניס הכול ביחד: לכמן, חברימות, טרנסימות. שתי שיטות שהן פשוט יותר נחמדות ופחות מעצבנות מהקווים הנטויים. וגם הקו הנטוי מנציח את הדיכוטומיה.

אוהד מתאר בפני אף את הניאולוגיזם שהתפתח בפורום המקוון, בדמות לשון המערבבת זכר בנקבה והחורגת הפעם מן המבנים התקניים של העברית. הפנייה במעורבב מחליפה את כינויי הגוף הממגדרים, טוענת נגד התפיסה הבינארית של המין ונגד עליונותן של הצורות הדקדוקיות הזכריות, וכמו הופכת את המגדר באופן אירוני ל"לא חשוב".

"מוקשים" נוספים טמונים במילים המציינות סטאטוס משפחתי או אחר, כאימא, אבא, בעל, בן/בת זוג, גברת או אדון, אשר כדברי בני: "זה יותר מפריע לי מפעלים, כי הן מתייחסות קצת יותר ישירות אליי". בכדי להתגבר על המוקשים ולטשטש את המגדר, המשתתפים יוצרים מעין ניאולוגיזם, בדמותן של חלופות מורפולוגיות יצירתיות, כהלחמה של שתי מילים לכדי אחת חדשה: "אבימא לשלושה ילדים"; שימוש בתצורות קיימות בתוספת סופיות ושינוי משמעותן, כדברי נורית: "אישתתי", מילה שלא דוחפת אותי לעמדת בעל. זה לא נופל לתת המודע הקולקטיבי, כשאת אומרת "אישתתי", את חושבת רגע, למה היא מתכוונת"; יחד עם השימוש בפתחי מילוט, דוגמת: "אני הורה של... לא אבא ולא אימא, או יש לי שני ילדים, לא אבא ולא אימא, ואז אני יכולה להיות מה שאני רוצה", או החלפת תפקידי המין, תרתי משמע, כדברי חוה: "זוגתי, שאני קוראת לה בעלי".

שחר: העברית זה קצת בעיה. בתור בת לא נוח לי לדבר, אבל אני רגילה זה יוצא לי אוטומטית. ניסיתי תקופה לעבור לדבר בלשון זכר. זה היה נורא, כי לא הרגשתי בכלל בן, אז למה שאני אדבר בכלל בלשון זכר. אז ניסיתי לעבור לשפה נייטרלית, אבל זה היה סיוט, כי לפני כל משפט אני צריכה לחשוב פעמיים ואני גם צריכה לבקש איך יפנו אליי. אז אמרתי שאני אשאר עם ברירת מחדל שזה לשון נקבה. אני רגילה.... אני זוכרת שיצאו לי דברים, שאנשים אפילו לא הבינו מה רציתי להגיד. הרבה פעמים ויתרתי על דברים, טוב אני כבר לא אגיד את זה וזהו.

שחר מתארת את המפגש הבלתי אפשרי בין שתי הפונקציות הלשוניות. השפה מספקת, אמנם, את התנאים ואת המבנים המילוליים לתקשורת בין אנשים, אך אותם אלמנטים מילוליים משמשים לקטלוג הזהות (Tabouret-Keller, 1997). מפאת הצורך להישמע ברור ועקבי ולא להפסיד, אחרי הכול, את הפונקציה התקשורתית של הלשון, המחברת בין הדובר לשומע (שנלר, 1984: 301), שחר מוותרת מראש ושהה, בלית ברירה, אל הכללים הדקדוקיים המשותפים לסדר החברתי. פעולה זו נחווית על ידה כאקט של כניעה ושל הפרעה לדיבור הפנימי. היא נאלצת, בדומה לשאר המשתתפים, להשתיק את הפרקטיקות המילוליות המגדירות אותה לטובת פרקטיקות מילוליות חלופיות, המייצרות אף הן שתיקה של האני (Sedgwick, 1990:46).

השפה האימפרסונאלית ממתנת אמנם את הכורח לבחור בזכר או בנקבה ומתירה מעט את כבליה של הלשון, אך היא אכן מייצרת שתיקה. השתיקה מיועדת, מן הצד האחד, להסתרה ולהגנה מפני איבוד הזכויות, סטריאוטיפ מסלף, פירוש כפוי או בחינה מדקדקת ומעליבה של הגוף (Sedgwick, 1990:46). אך בד בבד, אם נחזור למטפורת ההגירה והקוסמופוליטיות, השתיקה הנה תוצר של הקיום בין שני "עצמי לשוני" ("Two linguistic selves"), מעין פרשת דרכים של היות לא "כאן" אך גם לא "שם". כמו כן, היא נובעת מן ההכרח לוותר על השפה ה"ישנה", שהפכה למרות הכול לחלק בלתי נפרד מן האני, בכדי ללמוד ולהכיר שפה "חדשה" על כל משמעויותיה (Granger, 2004:65).

4. "כשאני הייתי צעיר ואישה" - חילופי לשון

מרבית המשתתפים בוחרים לעצב מחדש את סיפור החיים ואת ההיסטוריה האישית שלהם על ידי השימוש בכינוי הגוף המנוגד למינם הביולוגי. מלבד שחר וליטל, הנאלצים לספר את סיפורם בכינוי הגוף המצופה ממינם, מעין ברירת מחדל בהעדרן של אפשרויות אחרות לביטוי זהותם הקווירית, כל שאר המשתתפים דבקים כאמור בסמני המין ה"הפוכים" לכל אורכו של הסיפור. הם אינם מתבלבלים בלשונם, כאילו דיברו אותה מאז ומתמיד, אף על פי שבהקשרים אחרים שמחוץ לראיון, חלקם עדיין נד בין שתי השפות ומשתמש בזו ה"ישנה" בכדי להסתיר את הזהות.

נעמי: ואז עלתה מן מחשבה כזאת שחולפת, שהיה יכול להיות נורא נחמד אם הייתי נולדת בת. מחשבה אחת כזאת של ילד בן 6, כמו אלפי מחשבות אחרות, וזה עובר הלאה. אבל משהו בכל זאת היה לא בסדר. ידעתי שנולדתי בן ואני אמורה להיות בן והייתי צריכה שיהיו לי חברים בנים וכו' וכו', אבל זה ממש לא עבד.

השימוש המחושב של נעמי בסמני המין, המכריזים שייכות לקטגוריה אישה, כ"אמורה להיות או צריכה שיהיו לי", נועד לתיאור אירועים שהתרחשו בהיותה "ילד בן 6". משמע, למרות הבחירה בסמן

מין אחד, הסיפור מכיל בתוכו מספר חילופי לשון, הלוקחים חלק בהגדרה ובניהול המשא ומתן על זהותה (Gumperz, 1982) ובאמצעותם היא מבנה ומציגה בפני זהות עקבית ויציבה לאורך זמן, על אף השינויים הרבים שחלו בחייה.

חילופי הלשון מוגדרים כדיבור בשתי שפות בו זמנית במהלך שיחה אחת, והם מבנים מגוון של אפקטים רטוריים (Bucholtz & Hall, 2005). על פי רוב, הם מסמנים ציטוט ישיר של הנאמר במקור על ידי אחרים ומשמשים להצבת האירוע בהקשרו המדויק. הניגוד בין שתי השפות מנוצל על ידי הג'נדרקוורס, בדומה לאנשים דו לשוניים, כאסטרטגיה להבעת ניגודים והקשרים שונים בשיח ובכדי להימנע מההתחייבות לזהות ייחודית אחת המקושרת לשפה הנבחרת (Gumperz, 1982). כשאילל אומר: "כשהייתי צעיר ואישה", הוא מחליף בין הצורות הזכריות והנקביות, בכדי לפרק את הקשר הקוהרנטי והמוסכם בין השפה ובין הביולוגיה ובכדי ליצור אפקט מתריס ומלגלג. אך חילופי הלשון של משתתפי המחקר הטראנסקסואלים אינם מדגישים את הניגוד בין האני של פעם לזה של היום או בין ההקשר הישן להקשר החדש של השיח. יתרה מזאת, הזהות המגדרית כמו נותרת בעינה, יציבה לכל אורכו של הסיפור ולאורך זמן.

חווה: הייתי מאד רגישה והבנים תמיד היו אומרים לי: "אתה מתנהג הרבה פעמים כמו בת".

חווה המספרת אינה אך ורק מתארת או מדווחת על האירוע. באמצעות השפה וחילוף הלשון מזכר לנקבה, היא מעצבת אותו מחדש ומעניקה לו משמעות (McAdams, 1997:66). מחד, היא נאלצת לצטט בשם אומרים את דברי הבנים, המוכיחים את ה"נער" שלפניהם על רגישותו והתנהגותו. מאידך, על ידי השימוש בלשון נקבה בתחילתו של המשפט, חווה מגלה את מה שהתרחש אז בסוד ולא היה ידוע לנערים בכיתתה, היא הייתה והנה "תמיד אישה". אף אם אינה שומרת על רצף הגיוני לטובת השומע, היא מקפידה על ידי השימוש העקבי בלשון נקבה על זהות בראשיתית ואחידה ועל נרטיב המעניק לה משנה תוקף ותחושת המשכיות. משמע, חילופי הלשון ממחישים, במקרה זה, את יציבותה של הזהות המגדרית.

יחד עם חילופי הלשון, כל המספרים נותרים, בסופו של דבר, עם לשון דומיננטית אחת, המדגימה את הקושי להתנייד בין שתי השפות ואת הצורך לשמור על איזון ועל סיפור חיים אינטגרטיבי. השפה האחת פועלת, למרות הפנים הרבות של האני, כתהליך מאחד, הממזג את האלמנטים המשתנים של הניסיון האישי והופך את העצמי, לעתים בעל כורחו, לאחד (McAdams, 1997: 53-63).

סיכום

חילופי לשון, דו לשוניות, שפה אימפרסונאלית או ניאולוגיזם הנם רכיבים ברפרטואר המילולי של משתתפי המחקר, והם מתוגברים במילות שלילה ובמונח "טבעי" השאול מן ההקשרים הסוציו-תרבותיים של שיח ההגמוניה. יחד הם לוקחים חלק בניסיונם של המשתתפים לצמצם את מגבלות העברית הבינארית ולהפך את השתיקה הנכפית עליהם בעטיו של הפיצול ללשון זכר וללשון נקבה. אולם לצד השתיקה שלעיל, מצליחים סמני המין של העברית דווקא להרחיב את אפשרויות היצירה והתמרון של הדוברים בדרך להצגת האני הרצוי. הם מסייעים להם להפגין לראווה זהות חתרנית או אירונית אשר מורדת בדרישות החברתיות ואינה מוכנה להתחייב למחיצה אחת בלבד, ולחילופין, מאפשרים לדוברים להורות לשומע על עקיבות או יציבות פנימית. סמני המין אף שותפים לתהליך הטראנספורמציה הפיזית וההגדרה העצמית. הם תורמים לגיבוש המיקום הייחודי של האני בזיקה לשתי קטגוריות המגדר הנתונות באמצעות הבלטה או טשטוש קוויי הדמיון והשוני ביניהם. זאת ועוד, סמני המין מסייעים למשתתפים להסתיר את הזהות מפני קהל לא אוהד ולעמוד בדרישות האינטראקציה המילולית. היינו, המשתתפים מצליחים "לעשות עם המילים" המגבילות פעולות מגוונות, והם משיגים את מטרותיהם לאורה של המציאות הלשונית הבינארית המעניקה לפעולותיהם המילוליות את פשרן ואת יעילותן.

דיון

אנשים טרנסג'נדרים חושפים כאמור בניגוד לזהויות קונבנציונאליות יותר את מערכות המגדר של הלשון (Kulick, 1999; Hall & O'donovan, 1996). לאחר ניתוח דבריהם של משתתפי המחקר אודות השפה העברית, צצות בהקשר זה מספר מסקנות מרכזיות. סמני המין של העברית מרחיבים, בניגוד לציפיות, את אפשרויות מיצובה של הזהות המגדרית; המשחק המילולי של המשתתפים נזקק לחוקים הבינאריים של הלשון בכדי לקבל את משמעויותיו ואת כוחו המבצע; הגישה של הדוברים אל השפה אינה סטטית ועשויה להשתנות בהתאם לדרישות האינטראקציה החברתית ולריבוי המיקומים של הזהות. מסקנות אלו חותרות תחת התפישה הדיאלקטית של המציאות החברתית ותחת ההנגדה בין המבנה הלשוני השרירותי ובין צרכיו של היחיד.

עבודת המחקר החלה בניסיון לענות על שתי שאלות: מהו חלקה של העברית הנכפית מבחוץ בעיצוב זהותו המגדרית של האדם הטרנסג'נדר, וכיצד הוא עושה שימוש בלשון בכדי לבטא את ייחודו בתוך עולם הניגודים המכונן על ידה? כחניכה טובה של אותו עולם דיכוטומי, נקודת המוצא שלי הציבה את היחיד הטרנסג'נדר והשפה העברית זה מול זה כשני קטבים מנוגדים. בקצה האחד נתונה שפה אשר אינה מספקת מילים לתיאור הניסיון האישי ומאלצת את היחיד לבחור בין שתי אפשרויות בלבד: זכר או נקבה. מנגד, ניצב אדם העומד על זכותו להימען ולשוחח בשפה "אחרת" אשר תעניק ביטוי הולם יותר לחוויותיו. אולם תפישה זו הוחלפה בהמשך, כפועל יוצא מדברי המשתתפים, בגישה אינטגרטיבית יותר. "שני הקטבים" התקרבו זה אל זה ואף החלו להתקיים יחד בערבוביה ללא קווי הפרדה ברורים ביניהם. לחסרונותיה של העברית הבינארית נוספו לפתע יתרונות אחדים, המשרתים את צורכיהם של הדוברים. בה בעת, החלופות המילוליות של המשתתפים, אשר נועדו לבטא את נקודת ראותם הייחודית, נשענו על אותה הבינאריות ושאוּבו ממנה את כוחן המבצע. היינו, כאשר תשומת הלב מועברת אל אנשים ממשיים, העושים שימוש בשפה בזמן אמיתי ובמצבים חברתיים קונקרטיים, התמונה הנגלית לעינינו הופכת למורכבת יותר ואינה נחלקת עוד לטוב ולרע או ליחיד מול החברה.

השפה אמנם מכשילה את המשתתפים. היא בעלת חוקים מקטלגים, המכוונים את החיים החברתיים והנוטים להשמיט מתוכם קבוצות "אחרות" אשר אינן עומדות בתנאיהם. העברית, כשפות אחרות, אינה מכלילה את הזהויות הטרנסג'נדריות המגוונות בתחום הסימון הלשוני, שכן אינה מקבלת אותן כאפשרות סבירה או לגיטימית (Bing & Bergvall, 1996:2). משום כך, היא לוקחת חלק

בהסמכת יחסי הכוח בחברה המשליכים על מעמדה של הקהילה בתוכה. לצד החלל המילולי שלעיל, לשון הפנייה וההבחנה בגוף שני בין זכר לנקבה מנכיחות לעתים תכופות את הפער בין הזהות המגדרית ובין הגוף ה"חסר" ועלולות לערער על האותנטיות של הזהות הטראנסג'נדרית. הן משקפות ומכוננות מחדש את התביעה החברתית להלימה בין המין ובין המגדר, וכמו אינן מוותרות לכל המעוניין לחרוג משורותיה.

מאידך גיסא, ניכר כי העברית הבינארית של ה"חוץ" משרתת במידה מסוימת את צרכיהם של המשתתפים, כאשר הפיצול הדקדוקי בין המינים בגוף שני מסייע להם למצב את זהותם בזיקה לשתי קטגוריות המגדר המוסכמות. בהקשרים שיחניים שונים המגבלה הלשונית שלעיל מהווה דווקא יתרון. היא עשויה לאשש את תפישת העצמי, להפוך את הזהות המגדרית המועדפת לבת קיימא וכמו לפצות על נתוני הפתיחה של המין. זאת ועוד, מגבלה זו לעתים שותפה לניסיון ההתרסה של המשתתפים נגד תביעת הקוהרנטיות ונגד מעמדו המכריע של המין בייחוס המגדר, ובעקיפין היא מדרבנת את האדם הטראנסג'נדר לפעולה ומאיצה את בירור גבולות העצמי.

המשתתפים תרים כאמור אחר חלופות מילוליות, אשר תמלאנה את החלל המילולי של העברית ותסייענה לתמרן בין כבליה. שתי החלופות המרכזיות שנשזרו בסיפוריהם השונים הן המטפורה והמשחקים בכינויי הגוף. המטפורה נועדה להעניק למשתתפים ייצוגים חיוביים יותר מאלה הקיימים עבורם בחברה הרחבה, והיא שותפה למאבק הקבוצתי על הבניית ה"אמת" ההגמונית. יחד עם זאת, למרות ניסיונם של המשתתפים להורות על אפשרויות נוספות, אשר אינן מוכרות לדוברי העברית והמתקיימות על פני הרצף בין שתי המהויות המגדריות הקוטביות כל כך, המטפורה זוכה במובניה ובכוחה לאור עולם הניגודים של השפה. היינו, המושגים המרכיבים את האנלוגיה המטפורית מושתתים אחרי הכול על הדיכוטומיות הרווחות בין הזכר לנקבה, בין האמת לשקר, בין הטבעי לשאינו טבעי או בין הרוח לחומר.

החלופות המילוליות הנוספות החוברות למטפורה ומייחדות את הביצועיות המילולית של המשתתפים הן משחקים בכינויי הגוף והזמן, דו לשוניות וניאולוגיזם. יחד הם מסייעים לדוברים לחצות את גבולות המגדר, לתמרן בין זהויות, להבליט אחת או להשתיק אחרת בהתאם לדרישות האינטראקציה החברתית. כמו כן, הם שותפים לעיצובה של זהות מגדרית עקבית ויציבה, ולחילופין, לכינונה של זהות חתרנית המסרבת להתמקם במיקום אחד בלבד. כלומר, המגבלות ה"חוקתיות" וההבחנה בין המינים בגוף ראשון הופכות בידי של הפרט הטראנסג'נדר אף הן ליתרון, כאשר הן מהוות המשך ישיר לטראנספורמציה הפיזית או משמשות כאמצעי אחד ויחיד לביטוייה של הזהות הייחודית.

היינו, לצד כבליה הרבים של השפה הבינארית, היא זו המספקת למשתתפים בסופו של דבר את המבנים המילוליים המשרתים אותם בכדי לומר דבר מה על העצמי.

ההתמקדות שלי בביצועיות המילולית של משתתפי המחקר נובעת ממספר תובנות אודות השפה והמגדר. ראשית, היא אינה כופה אחידות על חברי הקהילה על בסיס אמת מידה אחת, כבתפיסה הסוציו-לינגוויסטית המוקדמת (Lakoff, 1975 ; Tannen, 1990). היא לוקחת בחשבון, כי קבוצה בעלת אינטרס משותף אינה בהכרח עשויה מקשה אחת וכי ניתן לאתר בין הזהויות הרב גוניות המרכיבות אותה הבדלים בשימושי הלשון ובפרשנויות הניתנות להם. כמו כן, ההתמקדות בביצועיות המילולית מסייעת להבחין במעורבותן של אפיזודות חברתיות מגוונות בבחירותיהם הלשוניות של המשתתפים, המתחלפות בהתאמה על פי העדפתם האישית בזמן נתון ועל פי יחסיהם עם קהל השומעים. לפיכך היא מדגימה, כי פרקטיקות שיחניות אינן סטטיות או קבועות מראש, אלא נתונות לשינוי ולא ניתן להפריד בינן ובין פונקציות השימוש בהן.

יתרה מזאת, הדגש על הביצועיות המילולית ממשיג את השפה כשותפה מרכזית בתהליך העיצוב וההצגה של הזהות המגדרית והיא אינה נגזרת ממנה בלבד (Bucholtz & Hall, 2005 ; באטלר, 2001). למרות רכיב העדר הבחירה בזהות והצגתה על ידי משתתפי המחקר כבראשיתית ולעתים יציבה, ניכרת תלותם במבנים הלשוניים הנתונים בתהליך ה"עבודה" וההוצאה לאור של הזהות. זאת ועוד, הבחירות המילוליות המתחלפות של המשתתפים ממחישות כי הזהות היא רבת מיקומים וה"עבודה" עליה הנה פרקטיקה מתמשכת, אשר משפיעה בתורה על גישתם המשתנה לאופני ההבעה או לדרכי הפניה אליהם.

התלות של הדוברים במבנים הלינגוויסטיים הנתונים לביטוי של העצמי וההישענות על המבנים הבינאריים עצמם לשם מיצובה של הזהות המגדרית אינן מרמזות על היות המשתתפים אובייקטים נטולי תודעה, המחזקים באמצעות פעולותיהם המילוליות את המבנה הקיים. התלות במבנים הלינגוויסטיים מדגימה למעשה את הקושי ליצור שפה "חדשה" או לדבר במונחים אחרים, החורגים מן התפישה הדיאלקטית של המערכת הלינגוויסטית. תפישה זו מופנמת במשתתפים היטב ומכוונת את בחירותיהם המילוליות. היא משקפת את החלחול של המבנה החברתי או של האידיאולוגיה הטמונה במסמנים המילוליים אל פעולותיו של היחיד, אשר לעולם אינן נוצרות בואקום, אוטונומיות או חפות מהשפעות חיצוניות (Bucholtz, 1999:209).

ברם, בהמשך לטיעון זה, ההתמקדות בביצועיות המילולית מכירה בחלקם האקטיבי של המשתתפים בתהליכי כינון זהותם (Eckert & McConnell Ginet, 1992:466 ; Bucholtz, 1999:209).

היא יוצאת נגד תפישה דטרמיניסטית או פסימית אודות מרחב הפעולה המצומצם של הדוברים ומשקפת את הדינאמיקה בין היחיד ובין המבנה חברתי המעצבים זה את זה ביחסי גומלין. לצד החדירה של המבנה לפעולותיו של היחיד הטרינסגינדר, ניכר כי גם מתוך עמדה של חוסר כוח יחסי צומח מתוך השוליים החברתיים שיח נגד, החושף את שרירותיותן של ההגדרות המילוליות, מורד בהן, מתאים אותן לצרכיו ומציע אפשרויות פעולה חלופיות. כלומר, פעולת הדיבור הופכת למעין אקט של סוכנות אישית, כאשר המשתתפים מודעים לנורמות הבינאריות המכוננות בידי הלשון ומתכתבים עם המשמעויות הפוליטיות החבויות בין חוקיה. בה בעת, הם מביעים יוזמה באמצעות אותן הנורמות ממש ופועלים בינות לכבליה של השפה בדרך לשימור או לאתגור ההסדרים של המגדר.

מראי מקום

- איריגארי, ל. (2003). *מין זה שאיננו אחד*. תרגום: דניאלה ליבר, ת"א: רסלינג.
- באטלר, ג'. (1993). *חיקוי ומרי מגדרי*. תרגום: ע. זיו. י. קדר, ע. זיו וא. קנר (עורכים). *מעבר למיניות*. עמ' : 329-346. ת"א: הקיבוץ המאוחד.
- באטלר, ג'. (2000). *צרות של מגדר*. תרגום: דפנה רוז, מכאן, ב', 202-212.
- באטלר, ג'. (2001). *קוויר באופן ביקורתי*. תרגום: דפנה רוז, ת"א: ליבידו.
- בן רפאל, א., אולשטיין, ע. וגייסט, ע. (1994). *היבטים של זהות ושפה בקליטת עולי חבר המדינות העצמאיות*. ירושלים: המכון לחקר הטיפול בחינוך.
- גינצבורג, ר. (2001). "המאבק על הלשון". י. עצמון (עורכת). *התשמע קולי! ייצוגים של נשים בתרבות הישראלית*. עמ' : 27-41. ירושלים: הקיבוץ המאוחד.
- גרוס, א. וזיו, ע. (2003). "בין תיאוריה לפוליטיקה: לימודים הומו – לסביים ותיאוריה קווירית". י. קדר, ע. זיו וא. קנר (עורכים). *מעבר למיניות*. עמ' 9-44. ת"א: הקיבוץ המאוחד.
- גרוס, א. (2005). "התחזות כאדם אחר": חיקוי ומרי מגדרי במשפט של חן אלקובי. א. בן נפתלי וח. נוה (עורכות). *משפטים על אהבה*. עמ' : 365-413. ת"א: אוניברסיטת ת"א.
- גרינברג, נ. (2003). *שירותי בריאות לטרנסג'נדרים בישראל*. אגודת להטי"ב.
- גרינברג, נ. (2006). *מסעו של האדם הטרנסקסואלי – מהפך וחיבור מחדש*. כוורת, 13, 81-85.
- הורוביץ, מ. (1997). *היבט סוציולינגוויסטי של לשונות שלובות בלשון הסיפורים על בני עדות המזרח – מקרה היעברבית"*, עם וספר, 10, 73-56.
- ויטיג, מ. (1992). *אדם אינו נולד אישה*. תרגום: שון לוין. י. קדר, ע. זיו וא. קנר (עורכים). *מעבר למיניות*. עמ' 103-110. ת"א: הקיבוץ המאוחד.
- זיו, ע. (1999). "דנה אינטרנשיונל". *תיאוריה וביקורת*, 12-13, 401-412.
- זכים, מ. (2000). *תולדות הגוף זמנים*, 78, 3-5.
- חזן, ח. (2003). *לגופה של הסוציולוגיה: על מעמדו הייצוגי של הגוף. סוציולוגיה ישראלית*, ה' (1), 219-230.
- טיאנו, ש. (1997). "הפרעות מיניות". ח. מוניץ (עורך). *פרקים נבחרים בפסיכיאטרייה*. עמ' 309-329. ת"א: פפירוס.
- ינאי, נ. ופרידמן, א. (1995). *זהות וג'נדר: מהות פסיכולוגית או שיח תרבותי? פסיכולוגיה, ה', 7-15*.
- לכט, ג'. (2004). *חמישים הוגים מרכזיים בני זמננו: מסטרוקטורליזם עד פוסט-מודרניות*. תרגום: איה ברור, ת"א: רסלינג.
- מוצ'ניק, מ. (2002). *לשון, חברה ותרבות*. ת"א: האוניברסיטה הפתוחה.

- מור, א. (2004). "הרוח נושב או נושבת"? הארץ, מדור ספרות.
- ניטשה, פ. (1990). על האמת והשקר במובן החוץ מוסרי. בתוך: דיניסוס ואפולו. תרגום: יעקב גולומב. ת"א: הקיבוץ המאוחד. 68-53.
- סדג'וויק קוסופסקי, א. (2003). "האפיסטמולוגיה של הארון". תרגום: עמליה זיו. י. קדר, ע. זיו וא. קנר (עורכים). מעבר למיניות. עמ' 328-303. ת"א: הקיבוץ המאוחד.
- פוקו, מ. (1996). תולדות המיניות. תרגום: גבריאל אש, ת"א: הקיבוץ המאוחד.
- קנטור, ה. ומוציניק, מ. (1999). "פנה, פני, פנו – כיצד פונים?" מ. הורוביץ (עורכת). לשון העיתונות בת זמננו. עמ': 147-134. ת"א: מכון מופ"ת.
- קפלן, ח., בר מאיר, ע., גלבוש, ד., יפה, ב., רבינוביץ, א., קרסיק, א., ויזר, מ., מדג'ר, י., רמון, י., שיף, א., צור, ח. ואורנשטיין, א. (2004). "ניתוחים לשינוי מין". הרפואה, 143(ז'), 505-500.
- רוזמין, מ. (2001). "בין חזרה לשכתוב: ג'ודית באטלר והפרפורמטיביות של הזהות". בתוך: קוויר באופן ביקורתי. עמ': 21-7. ת"א: ליבדור.
- שלסקי, ש. ואלפרט, ב. (2007). דרכים בכתיבת מחקר איכותני: מפירוק המציאות להבנייתה כטקסט. תל אביב: מכון מופ"ת.
- שנלר, ר. (1984). אמפתיה ותקשורת במפגש הבין-תרבותי. חברה ורווחה, ה', 316-299.
- Agar, M.H. (1996). *The professional stranger: An informal introduction to ethnography* (2nd ed.). San Diego: Academic Press.
- Althusser, L. (1992). "Ideology and Ideological State Apparatuses". In A. Easthope & K. McGowan (Eds.). *A Critical and Cultural Theory Reader*. Translation: Ben Brewster, Buckingham: Open University Press. 50-58.
- Austin, J. L. 1997 (1962). *How to do Things with Words*, 2nd ed. Cambridge Mass: Harvard University Press.
- Bagemihl, B. (1997). "Surrogate Phonology and Transsexual Faggotry". In A. Livia & K. Hall (Eds.). *Queerly Phrased*. N.Y.: Oxford University Press. 380-401.
- Barrett, R. (1997). The Homo-genius speech community. In A. Livia & K. Hall (Eds.). *Queerly Phrased*. N.Y.: Oxford University Press. 181-201.
- Bing, J. M. & Bergvall, V. L. (1996). "The Question of Questions: Beyond Binary Thinking". In V. L. Bergvall, J. M. Bing & A. F. Freed (Eds.). *Rethinking Language and Gender Research: Theory and Practice*. N.Y: Logman. 1-30.
- Bolt, B. L. (2004). *The Experiences of Transgendered Individuals when Accessing Health Care Services outside of Gender Related Health Care*. Connecticut: University Press.

- Bordo, S. (1993). *Unbearable weight*. University of California press.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Briggs, C.L. (1986). *Learning how to ask: A sociolinguistic appraisal of the role of the interview in social science research*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bucholtz, M. & Hall, K. (1995). *Gender Articulated: Language and the Socially Constructed Self*. N.Y.: Routledge.
- Bucholtz, M. (1999). Why be normal?: language and identity practices in a community of nerd girls. *Language in society*, 28, 203-223.
- Bucholtz, M. & Hall, K. (2005). Identity and interaction: A socio-cultural linguistic approach. *Discourse Studies*, 7(4-5), 585-614.
- Bullough, V. L. (2000). "Transgenderism and the Concept of Gender". *The International Journal of Transgenderism*, 4(3), 1-11.
- Butler, J. (1993). *Bodies that matter*. N.Y.: Routledge.
- Butler, J. (1997). *Excitable speech: A politics of the performative*. London: Routledge.
- Butler, J. (2001). Doing justice to someone: Sex reassignment and allegories of transsexuality. *GLQ: A journal of Lesbians and Gay studies*, 7 (4), 621-636.
- Cameron, D. (1998a). "Why is Language a Feminist Issue"? In D. Cameron (Ed.). *The Feminist Critique of Language*. London: Routledge. 1-21.
- Cameron, D. (1998b). "Gender, Language and Discourse: A Review Essay". *Signs*, 23,4, 945-973.
- Cameron, D. & Kulick, D. (2003). *Language and Sexuality*. U.K: Cambridge University Press.
- Certeau, M. de (1984). *The practice of everyday life*. Berkeley: University of California Press.
- Cerulo, K. A. (1997). Identity construction: new issues, new directions. *Annual Rev. Sociol*, 23, 385-409.
- Coates, J. (1996). "Thank God I'm a Woman: The Construction of Differing Femininities". In D. Cameron (Ed.). *The Feminist Critique of Language*. London: Routledge. 295-320.

- Cort'es-Conde, F. & Boxer, D. (2002). "Bilingual Word Play in Literary Discourse: The Creation of Relational Identity". *Language and Literature*, 11(2), 137-151.
- Crapanzano, V. (1996). "Self Centering Narratives". In M. Silverstein & G. Urban (Eds.). *Natural Histories of Discourse*. Chicago: University of Chicago press.
- DeCourtivron, I. (2003). "Memoirs of a Bilingual Daughter". In I. DeCourtivron (Ed.). *Lives in Translation: Bilingual Writers on Identity and Creativity*. N.Y: Palgrave Macmillan. 157-166.
- DeFina, A. (2003). *Identity in Narrative: A Study of Immigrant Discourse*. Amsterdam: John Benjamins Publishing company.
- De Saussure, F. (1992). "Course in General Linguistics". In A. Easthope & K. McGowan (Eds.). *A Critical and Cultural Theory Reader*. Translation: Wade Baskin, Buckingham: Open University Press. 7-13.
- Derrida, J. (1977). "Signature Event Context". Translation: Samuel Weber & Jeffrey Mehlman, *Glyph*, 1, 172-197.
- Devault, M. (1990). "Talking and Listening from women's standpoint: Feminist strategies for interviewing and analysis". *Social Problems*, 37, 96-116.
- Eckert, P. & McConnell Ginet, S. (1992). Think practically and look locally: language and gender as community based practice. *Annual review of Anthropology*, 21, 461-490.
- Eckert, P. & McConnell Ginet, S. (1995). Constructing meaning, constructing selves. In K. Hall & M. Bucholtz (Eds.). *Gender articulated*. London: Routledge. 469-507.
- Eckert, P. & McConnell Ginet, S. (1999). New generalization and explanations in language and gender research. *Language in society*, 28, 185-201.
- Eckert, P. & McConnell-Ginet, S. (2003). *Language and Gender*. U.K: Cambridge University Press.
- Ekins, R. & King, D. (1997). "Blending Genders: Contributions to the Emerging Field of Transgender Studies". *The International Journal of Transgenderism*, 1(1), 1-19.
- Fausto Sterling, A. (2000). *Sexing the body*. Basic books.
- Foucault, M. (1982). *The archeology of knowledge and the discourse on language*. N.Y: Pantheon Books.

- Gergen, K. J. (1992). *The saturated self: dilemmas of identity in contemporary life*. New York: Basic Books.
- Giddens, A. J. (1991). *Modernity and self identity*. CA: Stanford UP.
- Gilbert, M. (2000). "The Transgendered Philosopher". *The International Journal of Transgenderism*, 4(3), 1-17.
- Goffman, E. (1976). *Gender Advertisements*. London: Macmillan.
- Granger, C. A. (2004). *Silence in second language learning: A Psychoanalytic reading*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Grosjean, F. (1998). Studying bilinguals: Methodological and conceptual issues. *Bilingualism: Language and Cognition*, 1, 131-149.
- Grosz, E. (1994). *Volatile bodies: Toward a corporeal feminism*. Bloomington: Indiana University Press.
- Guiora, A. Z., Beit-Hallahmi, B., Fried, R. & Yoder, C. (1982). Language, environment and gender identity attainment. *Language Learning*, 32, 2, 289–304.
- Gumperz, J. J.(1982). *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hall, K. & O'donovan, V. (1996). "Shifting Gender Positions among Hindi Speaking Hijras". In V. L. Bergvall, J. M. Bing & A. F. Freed (Eds.). *Rethinking Language and Gender Research: Theory and Practice*. N.Y: Logman. 228-266.
- Hall, K. (2000). "Performativity". *Journal of Linguistic Anthropology*, 9 (1-2), 184-187.
- Hall, K. (2003). "Exceptional Speakers Contested and Problematized Gender Identities". In M. Meyerhoff & J. Holmes (Eds.). *Handbook of Language and Gender*. Malder MA: Blackwell. 352-380.
- Hausman, B. L. (2001). "Recent Transgender Theory". *Feminist Studies*, 27 (2), 465-477.
- Hird, M. J. (2002). "For a Sociology of Transsexualism". *Sociology*, 36(3), 577-595.
- Hoffman, E. (1982). *Lost in Translation*. New York: Penguin Books.
- Jeffreys, S. (1990). *Anticlimax: A Feminist Perspective on the Sexual Revolution*. London: Women's Press.

- Johnson, M. (1997). *Beauty and Power: Transgendering and Cultural Transformation in the Southern Philippines*. Oxford: Berg.
- Johnstone, B. (2000). *Qualitative Methods in Sociolinguistics*. N.Y.: Oxford University Press.
- Kanno, Y. (2003). *Negotiating Bilingual and Bicultural identities: Japanese Returnees betwixt two worlds*. NJ: Lawrence Erlbaum.
- Kaplan, C. (1998). "Language and Gender". In D. Cameron (Ed.). *The Feminist Critique of Language*. London: Routledge. 54-64.
- Katz, A. N. (1996). On interpreting statements as metaphor or irony: contextual Heuristics and cognitive consequences. In J. S. Mio & A. N. Katz (Eds.). *Metaphor: Implications and Applications*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Publishers. 1-22.
- Kenagy, G. P. (2005). "Transgender Health: Findings from two Needs Assessment Studies in Philadelphia". *Health and Social Work*, 30, 19-26.
- Kessler, S. & McKenna, W. (2000). "Who put the "Trans" in Transgender? Gender theory and every day life". *The International Journal of Transgenderism*, 4(3), 1-5.
- Kochis, B. & Gillespie, D. (2006). Conceptual metaphors as interpretive tools in qualitative research: A re-examination of college students' diversity discussions. *The Qualitative Report*, 11, 3, 566-585.
- Kristeva, J. (1986). *The Kristeva reader*. Toril Moi(ed.). Oxford: Basil Blackwell.
- Kulick, D. (1997). "The Gender of Brazilian Transgendered Prostitutes". *American Anthropologist*, 99 (3), 574-585.
- Kulick, D. (1999). "Transgender and Language". *GLQ*, 5(4), 605-622.
- Kulick, D. (2000). "Gay and Lesbian Language". *Annual Review of Anthropology*, 29, 243-285.
- Kulick, D. (2005). The importance of what gets left out. *Discourse Studies*, 7(4-5), 615-624.
- Lacan, J. (2003). "The Subversion of the Dialectic of Desire in the Freudian Unconscious", *Ecrits: A Selection*. Translation: Bruce Fink, London: W.W. Norton.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, R. (1975). *Language and Woman's Place*. N.Y.: Harper & Row.

- Litosseliti, L. & Sunderland, J. (2002). Gender identity and discourse analysis: Theoretical and empirical considerations. In L. Litosseliti & J. Sunderland (Eds.). *Gender identity and discourse analysis*. Pp. 1-39. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Livia, A. (1995). "I ought to throw a Buick at you: Fictional Representations of Butch/Femme Speech". In K. Hall & M. Bucholtz (Eds.). *Gender Articulated: Language and the Socially Constructed Self*. N.Y.: Routledge. 245-277.
- Livia, A. & Hall, K. (1997). "It's a Girl. Bringing Performativity Back to Linguistics". In A. Livia & K. Hall (Eds.). *Queerly Phrased*. N.Y.: Oxford University Press. 3-18.
- Lyotard, J.F. (1979). *The postmodern condition: A report on knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Mackenzie, G.O. (1994). *Transgender Nation*. Bowling Green OH: Bowling Green University Press.
- McAdams, D.P. (1997). The case for unity in the (post)modern self. In: R.D. Ashmore & L. Jussim (Eds.). *Self and identity: Fundamental issues*. Pp. 46-80. Rutgers Series on self and social identity, (vol.1). Oxford: Oxford University Press.
- McCormack, C. (2000). From interview transcript to interpretive story, *Field Methods*, 12, 4, 282-295.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self, and society: from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: Univ. of Chicago.
- Meyerhoff, M. (1999). Sorry in the Pacific: Defining communities, defining practices. *Language in Society*, 28, 225-238.
- Moriel, L. (1998). "Diva in the Promised Land: A Blueprint for Newspeak"? *World Englishes*, 17, 227- 236.
- Morrish, E. (2002). The case of the indefinite pronoun. In L. Litosseliti & J. Sunderland (Eds.). *Gender identity and discourse analysis*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 177-192.
- Ortner, S. (1996). *Making gender: The politics and erotics of culture*. Boston: Beacon.
- Pavlenko, A. (2001). Language-learning memoirs as a gendered genre. *Applied Linguistics*, 22 (2), 213-240.

- Peters, T. (1978). Metaphor and the horizon of the unsaid. *Philosophy and Phenomenological research*, 38, 3, 355-369.
- Plummer, K. (1975). *Sexual Stigma*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Plummer, K. (1995). *Telling sexual stories: power, change and social worlds*. London: Routledge.
- Pratt, M. L. (1987). Linguistic utopias. In N. Fabb, D. Attridge, A. Durant & C. MacCabe (Eds.). *The linguistics of writing: Arguments between language and literature*. Pp 48-66. N.Y.: Methuen.
- Raymond, J. C. (1980). *The Transsexual Empire: The Making of the She-Male*. London: Women's.
- Reinharz, S. (1992). *Feminist Methods in Social Research*. N.Y.: Oxford University Press.
- Ritchie, A. & Barker, M. (2006). There aren't words for what we do or how we feel so we have to make them up: Constructing polyamorous languages in a culture of compulsory monogamy. *Sexualities*, 9(5), 584-601.
- Sayer, D. (2004). Incognito Ergo Sum: Language, memory and the subject. *Theory, Culture & Society*, 21 (6), 67-89.
- Sedgwick Kosofsky, E. (1990). *Epistemology of the closet*. Berkeley & L.A: University of California Press.
- Spender, D. (1998). "Man Made Language". In D. Cameron (Ed.). *The Feminist Critique of Language*. London: Routledge. 93-99.
- Stryker, S. (2004). "Transgender Studies: Queer Theory's Evil Twin". *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 10 (2), 212-215.
- Tabouret-Keller, A. (1997). "Language and Identity". In F. Coulmas (Ed.). *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell Publishers. 315-326.
- Tannen, D. (1990). *You Just Don't Understand: Men and Women in Conversation*. N.Y.: Morrow.
- Vera, V. (1997). *Miss Vera's Finishing School for Boys who want to be Girls*. N.Y.: Doubleday.
- Wardhaugh, R. (1992). *An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford UK: Blackwell Publishers.

- Wenger, E. (1998). *Communities of practice*. Cambridge & N.Y: Cambridge University Press.
- West, C. & Zimmerman, D. (1987). "Doing Gender", *Gender and Society*, 1(2), 125-151.
- Whorf, B. (1956). *Language, Thought and Reality*. J. B. Carroll (Ed.). Cambridge: MIT Press.

Abstract

This is a qualitative study, following interviews with members of the Israeli transgender community and focusing on the subjects' experience of Hebrew as a powerful and influential variable in their identity-construction process. As a language that juxtaposes the two sexes through linguistic forms, I seek to examine the role played by Hebrew in shaping an "other" gender identity that does not overlap with the identity attributed to the biological sex. Thus, the study aims to examine how the externally imposed grammatical address forms affect identity positioning in relation to the two given gender categories and how the study participants employ these grammatical structures as a means of self-expression and as a way to present their desired identity. As the discussion about language deals with personal experience and identity, issues that cannot always be quantified, the qualitative method was selected (Johnstone, 2000; 3).

Hebrew leaves Transgender individuals without appropriate means of expression to conduct a dialog corresponding to their conception of self. This in turn prompted members of the community to search for and create verbal alternatives within the linguistic structures available to them. The creative alternatives, including metaphors, solecisms, neologisms and changes in grammatical person and tense forms, help them maneuver between the imposed limitations of language. They also play a role in the community's struggle for legitimate representation within the given linguistic reality.

The conflict imposed by the binary structure of Hebrew along with the language coping practices selected by the participants demonstrate the dynamic relationship between the individual's unique aspirations and ideology as embodied in language which establishes a 'world of opposites'. The interviewees demonstrated that their identity realization depends first and foremost on linguistic means and on the order constructed by language (Althusser, 1992: 54-55; Bourdieu, 1991; Butler, 2001: 64). Nonetheless, the participants are not passive. They can utilize the power provided by language to shape their world and to gain certain latitude for action by selectively picking from the linguistic sources available to them those best serving their needs (Giddens, 1991; Certeau, 1984).

However, the act of selecting from the given lexical and linguistic repository in and of itself is insufficient. In this study I will demonstrate that the participants' neologisms or language games are subject to the "contract" between the language speakers and derive their power from it. In other words, creative use of the language can become an effective

tool only within the framework of the dichotomous linguistic system's rules that accords linguistic aberrations their significance. Thus, if there are no rules there is no game and even a small change in the linguistic rules changes the game and its meanings (Lyotard, 1979).

Concomitant with the difficulty derived from limitations imposed by language, it appears that the linguistic distinctions between masculine and feminine in Hebrew bolster the research participants' gender identity positioning. Paradoxically, the supposedly limiting gender markers in many cases expand participants' linguistic manipulation options. Employing gender markers contrary to accepted language rules enables speakers to cross gender boundaries, position themselves in their preferred gender category, hide their preference from adverse audience and demonstrate an internally consistent gender identity. Furthermore, "playing" with gender markers helps speakers shape an identity seeking to preserve the existing binary structure or an identity undermining it in the aim of engendering change.

The above is neither an attempt to advocate social and linguistic rules nor to detract from the encumbrance they produce. Rather, it aims to describe and understand a multi-faceted 'reality' not necessarily divided into 'good' or 'bad', 'individual' versus 'social'. A reality comprised of forces so intricately interwoven that the boundaries between them are difficult to discern.

This thesis was written under the supervision of Dr. Orna Sasson-Levy, Department of Sociology and Anthropology and Gender Studies Program, Bar-Ilan University, and under the supervision of Dr. Lyat Friedman, Gender Studies program and the Department of Philosophy, Bar-Ilan University.

Bar-Ilan University

**"Speech creates a kind of a
commitment"
Transgenderism in Hebrew**

Orit Bershtling

*Submitted in partial fulfillment of the requirements for the
Master's degree
The Program in Gender Studies,
Bar-Ilan University*

Ramat-Gan, Israel

2008